

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
DEPARTAMENTUL DREPT PROCEDURAL

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 347.956(043.3)

JIMBEI INA

PROCEDURA DE EXAMINARE A APELULUI ÎN PROCESUL CIVIL

Specialitatea 553.03 – DREPT PROCESUAL CIVIL

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

BELEI Elena, conferențiar
universitar, doctor în drept

Autor:

Chișinău, 2020

© JIMBEI Ina, 2020

CUPRINS

ADNOTARE.....	5
LISTA ABREVIERILOR.....	8
INTRODUCERE.....	9
1. STUDIUL ACTUAL AL CUNOAȘTERII ȘTIINȚIFICE A APELULUI ÎN PROCESUL CIVIL	
1.1. Delimitarea conceptelor fundamentale privind apelul în procesul civil, efectuate de către autorii din Republica Moldova	18
1.2. Interpretări științifice ale apelului sub aspect comparat.....	23
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....	37
2. ESENȚA ȘI FORMELE APELULUI ÎN PROCESUL CIVIL	
2.1. Originea și esența apelului în procesul civil	39
2.2. Dificultățile transpunerii apelului incident din legislația românească în legislația și practica autohtonă.....	62
2.2.1. <i>Esența apelului incident</i>	62
2.2.2. <i>Caracteristicile apelului incident</i>	64
2.2.3. <i>Apelul incident vs Referința</i>	69
2.3. Finalitatea și perspectivele alăturării la apel.....	71
2.4. Concluzii la Capitolul 2	79
3. REFLECTAREA PRINCIPIILOR CARE DETERMINĂ LIMITELE JUDECĂRII APELULUI ÎN LEGISLAȚIA PROCESUAL CIVILĂ A REPUBLICII MOLDOVA	
3.1. Principiul disponibilității în materia devoluțiunii.....	81
3.2. Principiul dublului grad de jurisdicție.....	91
3.3. Neagravarea situației în propria cale de atac.....	113
3.4. Concluzii la Capitolul 3	119
4. FAZELE EXAMINĂRII APELULUI ÎN INSTANȚA DE APEL	
4.1. Intentarea procedurii în apel și pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare: deficiențe normative	121

4.2. Analiza critică a procedurii de examinare a cererilor de renunțare, de restituire și de retragere a apelului	132
4.3. Dezbaterea cauzei în instanța de apel.....	142
4.4. Concluzii la Capitolul 4.....	149
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	151
BIBLIOGRAFIE.....	157
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	169
CV-ul AUTORULUI.....	170

ADNOTARE

Jimbei Ina, *Procedura de examinare a apelului în procesul civil, teză de doctor în drept la specialitatea științifică 553.03 - Drept procesual civil, Chișinău, 2020.*

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 133 titluri, 156 pagini text de bază. La tema tezei au fost publicate 7 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: apel, fază, cale de atac, procedură de control, apel incident, alăturarea la apel, devoluțiune, executare.

Scopul lucrării constă în examinarea originii și esenței apelului, a conceptelor existente în doctrina dreptului procesual civil și identificarea unui concept cert și unitar care să stea la baza reglementării procedurii de examinare a acestuia în legea procesuală națională și, ca urmare, stabilirea unei proceduri de examinare a apelului, care să reflecte fidel esența conceptul identificat.

Obiectivele cercetării rezidă în: studiul originii și evoluției apelului, examinarea conceptelor apelului tratate în doctrina procesual-civilă, determinarea unui concept cert și unitar al acestuia care ulterior să fie pus la baza reglementării procedurii de examinare a apelului; determinarea locului, rolului și justificarea apelului incident; argumentarea necesității excluderii apelului alăturat; examinarea reflectării principiilor care determină limitele judecării apelului în legislația procesuală; examinarea prevederilor normative privind procedura de examinare a apelului (incluzând toate fazele examinării: intentarea, pregătirea, dezbaterile) întru depistarea corespunderii reglementărilor actuale la conceptul identificat dar și la standardele internaționale și cerințele bunelor practici judiciare în domeniu.

Noutatea științifică și originalitatea tezei derivă în primul rând faptul că până în prezent nu a fost ridicată problema stabilirii unui concept cert și unitar al apelului care să stea la baza reglementării procedurii de examinare a apelului. De asemenea, noutatea tezei este determinată și de noile modificări operate în Codul de procedură civilă pe parcursul 2018-2019 prin care s-a introdus un nouă formă a apelului în legislația procesual civilă: apelul incident precum și noi reglementări ce țin de limitele de judecare ale apelului și prezentarea probelor în instanța de apel. Originalitatea se manifestă și prin studiul comparativ al reglementărilor privind apelului incident din România și Republica Moldova.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: cercetarea contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante, ce rezidă în stabilirea unui concept cert și unitar al apelului ca fiind o cale de atac care are drept scop corectarea erorilor comise de instanțele judecătorești, având sarcina de bază controlul actului de dispoziție al acesteia și în calitate de sarcină subsidiară rejudecarea cauzei, fapt care a condus la elaborarea unor propuneri *de lege ferenda*, în vederea perfecționării și ajustării legislației procesual civile a Republicii Moldova la conceptul identificat dar și la standardele internaționale și cerințele bunelor practici judiciare în domeniu.

Semnificația teoretică: Lucrarea elucidează diverse abordări doctrinare ale diferitor autori privind conceptul apelului în calitate de cale de atac și identifică carențele din cadrul de reglementare a procedurii de examinare a apelului, arătând și modalitățile de soluționare a lor.

Valoarea aplicativă a cercetării: Rezultatele și concluziile prezentei lucrări vor putea fi folosite în practică de către judecători, avocați și alți participanți la proces, contribuind la uniformizarea practicii judiciare.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele investigației sunt utilizate în procesul didactic și științific de la USM, la instruirea studenților și masteranzilor. De asemenea, rezultatele acestui studiu au fost comunicate în diverse conferințe naționale și internaționale, publicate în reviste de specialitate, fapt ce a contribuit la îmbogățirea cadrului teoretic național.

ANNOTATION

Jimbei Ina, *Procedure for examining the appeal in civil process*, PhD dissertation in law at the scientific specialty 553.03 - Civil procedural law, Chisinau, 2020.

Dissertation structure: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 133 titles, 156 basic text pages. It was published 7 academic articles covering dissertation's subject.

Key-words: appeal, phase, remedy, control procedure, occurring appeal (apel incident), joining the appeal, devolution, execution.

The scope of the present work: is to examine the origin and essence of the appeal, of the existing concepts in the doctrine of civil procedural law and to identify a certain and unitary concept that will determine the regulation of the examination of the appeal in the national procedural law and, consequently, to establish a procedure, which faithfully reflects the essence of the identified concept.

Researches objectives: the study of the origin and evolution of the appeal, the examination of the concepts of the appeal treated in the civil-procedural doctrine, the determination of a certain and unitary concept of it which will later be the basis for the regulation of the examination of the appeal; determining the place, role and justification of the incidental appeal; arguing the need to exclude the joined appeal; examining the reflection of the principles that determine the limits of the examination of the appeal; examination of the normative provisions regarding the appeal (including all phases of the examination: initiation, preparation, debates) in order to detect the correspondence of the current regulations to the identified concept but also to the international standards and requirements of good judicial practices in the field.

The scientific novelty and originality of the dissertation: it derives primarily from the fact that so far the issue of establishing a definite and unitary concept of the appeal to determine the regulation of the appeal examination procedure has not been raised. Also, the novelty of the thesis is determined by the new amendments made to the Code of Civil Procedure during 2018-2019 years which introduced a new form of appeal in civil procedural law: cross-appeal as well as new regulations related to the limits of the appeal and presenting evidence in the appellate court. The originality is also manifested by the comparative study of the regulations regarding the incidental appeal in Romania and the Republic of Moldova.

Obtained results that contribute to the solution of an important academic problem: the research contributes to solving an important scientific problem, which lies in establishing a certain and unitary concept of appeal as an appeal that aims to correct errors committed by courts, with the basic task of controlling its disposition and as of subsidiary task the retrial of the case, fact that led to the elaboration of some proposals of law ferenda, in order to improve and adjust the civil procedural legislation of the Republic of Moldova to the identified concept but also to the international standards and requirements of good judicial practices in the field.

Theoretical significance: the paper highlights the doctrinal approaches of different authors on the concept of the appeal as a judicial remedy and identifies the deficiencies within the regulatory framework governing the procedure on the examination of the appeal.

The practical value of the research: the results and conclusions of this paper may be used by the legislator to enhance the legal framework which may lead to its efficient enforcement by judges, lawyers and other participants to the proceedings.

The implementation of the research findings: The results of the investigation are used in the didactic and scientific process at USM, in the training of students and master students. Also, the results of this study were communicated in various national and international conferences, published in specialized journals, which contributed to the enrichment of the national theoretical framework.

АННОТАЦИЯ

Жимбей Инна, «Процессуальный порядок рассмотрения апелляционной жалобы в гражданском порядке», докторская диссертация по праву по специальности 553.03 - Гражданское процессуальное право, Кишинев, 2020.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 133 наименований, 156 страниц основного текста. По теме диссертации опубликовано 7 научных работ.

Ключевые слова: апелляция, апелляционная жалоба, стадия, процедура контроля, присоединение к апелляции, возврат апелляции, исполнение.

Цель работы состоит в рассмотрении происхождения и сущности апелляции, существующих понятий в доктрине гражданского процессуального права и установление определенной и единой концепции, лежащей в основе регулирования апелляционного производства в национальном процессуальном праве, и которая достоверно отражает суть выявленной концепции.

Задачи исследования: изучение происхождения и эволюции апелляции, изучение концепций апелляции, рассматриваемых в процессуально-гражданской доктрине, установление определенной и единой ее концепции, которая впоследствии станет основой для регулирования процедуры апелляции; определение места, роли и обоснования встречной апелляции; аргументируя необходимость исключить присоединение к апелляциям; изучение отражения принципов, определяющих пределы решения апелляционной инстанции в процессуальном законодательстве; изучение нормативных положений, касающихся апелляционной судопроизводства (включая все этапы судопроизводства: инициирование, подготовка, дебаты), с целью выявления соответствия действующих правил определенной концепции, а также международным стандартам и требованиям надлежащей судебной практики.

Научная новизна и оригинальность диссертации: вытекает из того факта, что до сих пор не был поднят вопрос об установлении определенной и единой концепции апелляции, лежащей в основе регулирования процедуры рассмотрения апелляции. Кроме того, новизна тезиса определяется новыми изменениями, внесенными в Гражданский процессуальный кодекс в течение 2018-2019 годов, которые ввели новую форму апелляции в гражданском процессуальном праве: встречную апелляцию, а также новые правила, касающиеся пределов апелляции и представление доказательств в суде апелляционной инстанции. Оригинальность также проявляется в сравнительном изучении правил, касающихся встречной апелляции в Румынии и Республике Молдова.

Полученные результаты способствующие решению важной научной проблемы: исследование вносит вклад в решение важной научной проблемы, заключающейся в установлении определенной и единой концепции апелляции как средства правовой защиты, которое направлено на исправление ошибок, допущенных судами, с основной задачей контроля за ее решением и как вспомогательный повторное рассмотрение дела, что привело к разработке предложений *lege ferenda* с целью усовершенствования и приведения гражданского процессуального законодательства Республики Молдова в соответствие с обозначенной концепцией, а также с международными стандартами и требованиями надлежащей судебной практики в этой области.

Теоретическая значимость: состоит в том, что в работе освещаются научные взгляды различных авторов касаясь апелляционного производства и выявляются недостатки его правового регулирования.

Прикладная ценность исследования: результаты и выводы настоящей работы могут быть использованы законодателем для совершенствования нормативной базы и на практике судьями, адвокатами и другими участниками процесса, способствуя тем самым объединению судебной практики.

Внедрение научных результатов: Результаты исследования используются в дидактическом и научном процессе в ГУМе, при обучении студентов и магистрантов. результаты этого исследования были представлены на различных национальных и международных конференциях, опубликованы в специализированных журналах, что способствовало обогащению национальной теоретической базы.

LISTA ABREVIERILOR

CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CSJ RM – Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova
CoEDO – Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CC RM - Codul civil al Republicii Moldova
CPC RM – Codul de procedură civilă al Republicii Moldova
HP CSJ – Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție
MO – Monitorul Oficial
RM – Republica Moldova

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Apelul constituie cel de-al doilea grad de jurisdicție, care se prezintă ca o componentă importantă a procesului de înfăptuire a justiției, menit să suplimenteze sistemul de garanții procesuale, necesare apărării judiciare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice.

Deși extrem de important, acest subiect nu a constituit tema vreunei investigații în Republica Moldova. Insuficiența preocupărilor însă nu semnifică lipsa necesității de studiere a acestei instituții, or cercetarea detaliată a normelor ce țin de judecarea apelului scoate la iveală un șir de curențe legislative, care duc la interpretarea greșită și aplicarea eronată a legislației în domeniu.

Astfel, lipsa unui concept clar care să stea la baza unui cadru normativ cert și atotcuprinzător, cuprinzând toate situațiile ce pot genera erori judiciare, precum și inexistența unei practici judiciare uniforme în acest domeniu, dar, nu în ultimul rând, și insuficiența cercetărilor, în literatura de specialitate, a subiectului în cauză, comparativ cu alte aspecte ale procedurii civile, dictează exigența de a realiza un studiu aprofundat al apelului și, în special, al procedurii de examinare a apelului.

Este absolut necesar studiul originii și evoluției apelului, examinarea conceptelor apelului, studierea viziunilor oamenilor de știință din țară și de peste hotare, a tendințelor pe plan internațional privind esența apelului și, în final, determinarea unui concept cert și unitar al acestuia care, ulterior, să fie pus la baza reglementării procedurii de examinare a apelului. Totodată, se impune și identificarea problemelor ce țin de aplicarea legislației privind apelul, în vederea formulării soluțiilor și a perspectivelor de dezvoltare a acestei instituții, în concordanță cu conceptul identificat în urma cercetărilor efectuate, dar și cu tezele moderne promovate pe plan internațional și, respectiv, identificarea remediilor legislative, în scopul perfecționării procedurii de examinare a apelului.

De asemenea, actualitatea temei cercetate este determinată și de modificările operate în Codul de procedură civilă pe parcursul anilor 2018 și 2019, prin care s-a introdus o nouă formă a apelului în legislația procesual civilă, apelul incident, precum și noi reglementări ce țin de limitele de judecare a apelului și prezentarea probelor în instanța de apel. Normele referitoare la apelul incident au fost împrumutate din legislația României, astfel devenind imperioasă cercetarea cadrului normativ în privința respectivei instituții sub aspect comparativ și, în special, efectuarea

unei analize critice a transpunerii apelului incident din legislația românească în legislația și practica autohtonă.

Problema apelului a fost pe larg discutată în studiile de specialitate, elaborate în Federația Rusă, România, Republica Belarus etc., în ultimii ani a crescut semnificativ numărul investigațiilor științifice, axate pe acest subiect, el aflându-se în atenția mai multor autori: A. Câmpean, A. Speriusi, I. Deleanu, I. Leș, G. Boroi, L. Dănilă, C. Roșu, (*România*), E. A. Борисова, Е. Смагина, Н. Грибов, П. П. Гуреев, Г. Л. Осокина, Т. Л. Курас, М. К. Треушников, В. В. Ярков (*Federația Rusă*) ș.a.

În Republica Moldova, instituția apelului a fost supusă cercetării, tangențial, de către autorii E. Belei, A. Munteanu, A. Prisac.

Prezentul demers științific vine să întregască studiile efectuate în domeniu, prin conturarea tendințelor și aspectelor noi, dar și a unui concept consolidat al apelului, în urma realizării unei investigații de proporții a instituției apelului și a procedurii de examinare a acestuia.

Analiza complexă a legislației procesual civile în vigoare, a practicii instanțelor de judecată ne permit să formulăm argumente ce potențează actualitatea și importanța problemei investigate, în special: necesitatea și importanța determinării esenței instituției apelului, precum și determinarea unui concept clar și unitar al apelului prin conturarea scopului și sarcinilor acestuia, pornind de la originea și scopul apariției instituției în cauză, pe de o parte, și de la stringenta necesitate de perfecționare a procedurii de examinare a apelului, pe de altă parte; eliminarea incoerențelor și lacunelor legislative.

Cele enunțate justifică actualitatea și importanța unei analize complexe și sub toate aspectele a normelor ce reglementează instituția apelului și procedura de examinare a acestuia, relevând necesitatea elaborării propunerilor *de lege ferenda*, în vederea perfecționării reglementărilor în domeniu.

Scopul lucrării constă în examinarea originii și esenței apelului, a conceptelor existente în doctrina dreptului procesual civil și identificarea unui concept cert și unitar, care să stea la baza reglementării procedurii de examinare a acestuia în legea procesuală națională și, ca urmare, stabilirea unei proceduri de examinare a apelului, care să reflecte fidel esența conceptului identificat.

Obiectivele cercetării rezidă în: studiul originii și evoluției apelului, examinarea conceptelor de *apel*, determinarea unui concept cert și unitar al acestuia care, ulterior, să fie pus la baza reglementării procedurii de examinare a apelului; determinarea locului, rolului și justificarea apelului incident; argumentarea necesității excluderii apelului alăturat; examinarea reflectării

principiilor care determină limitele judecării apelului în legislația procesuală; examinarea prevederilor normative privind procedura de examinare a apelului (incluzând toate fazele examinării: intentarea, pregătirea, dezbaterile), întru depistarea corespunderii reglementărilor actuale conceptului identificat, dar și standardelor internaționale și cerințelor bunelor practici judiciare în domeniu.

Ipotezele de cercetare în prezenta lucrare se focusează pe elucidarea următoarelor probleme: identificarea celui mai oportun pentru Republica Moldova dintre conceptele apelului – cel interpretat ca procedură de control sau cel privit ca o continuare a examinării cauzei; corespunderea conceptului care va fi identificat ca cel mai potrivit cadrului legal existent, ce reglementează procedura de examinare a apelului (incluzând toate fazele examinării: intentarea, pregătirea, dezbaterile); necesitatea păstrării instituției alăturării la apel; rațiunea introducerii unui noi tip de apel – apelul incident; posibilitatea derogării de la principiul *non reformatio in pejus* în favoarea normelor fundamentale de procedură civilă.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese: suportul metodologic al lucrării îl reprezintă metoda de percepere dialectico-științifică generală, precum și anumite metode științifice particulare.

Astfel, în Capitolul 1 al lucrării, au fost folosite metoda comparativă și cea logică, pentru delimitarea conceptelor fundamentale privind apelul în procesul civil, formulate de către autorii din Republica Moldova și pentru analiza comparată a interpretărilor științifice ale apelului în alte țări.

În Capitolul 2 al lucrării, au fost utilizate cu precădere metoda istorică și cea comparativă, pentru a studia evoluția și originea conceptelor apelului, dar și a normelor din legea de procedură civilă din România, Federația Rusă, Ucraina, Republica Belarus, Lituania, Letonia, British Columbia, Republica Federală Germania etc. Aplicarea metodei istorice a avut un rol semnificativ în determinarea unui concept cert și unitar al apelului. Aplicarea metodei comparative, și anume analiza comparativă a formelor apelului în diferite țări, a permis identificarea unor soluții la carențele identificate.

Capitolele 3 și 4 sunt elaborate în baza metodei comparative și a celei logice (analiza, sinteza, inducția, deducția etc.). În urma cercetării minuțioase și a analizei cadrului normativ prin utilizarea metodelor menționate, a fost posibilă determinarea corespunderii cadrului normativ cu conceptul determinat și depistarea, în general, a curenților ce țin de reglementarea apelului. Aplicarea metodei comparative, și anume la cercetarea legislației procesului civil a unui șir de state europene (România, Lituania, Letonia, Republica Federală Germania) a avut o importanță

semnificativă la determinarea soluțiilor și propunerilor de îmbunătățire a cadrului legislativ privind procedura de examinare a apelului.

Concluziile generale și recomandările formulate în cadrul tezei de doctorat se întemeiază pe rezultatele cercetărilor științifice și ale studiilor de caz.

Sumarul capitolelor tezei.

Capitolul 1, intitulat ***Studiul actual al cunoașterii științifice a apelului în procesul civil***, realizează o trecere în revistă a materialelor științifice referitoare la tema tezei de doctorat, publicate în Republica Moldova și în alte state. Examinarea respectivă este efectuată în ordine și consecutivitate cronologică. Sunt analizate lucrările și concepțiile mai multor savanți notorii, care au manifestat și manifestă, la momentul actual, un interes științific susținut față de instituția apelului. Din pleiada acestor savanți-cercetători pot fi remarcați următorii autori: Elena Belei, Alexandru Munteanu, Alexandru Prisac, Igor Coban, Olga Pisarenco, Ina Dorfman (Republica Moldova). Am remarcat că, în toate lucrările autorilor menționați, tratarea subiectului apelului este făcută în cadrul unor studii mai largi (manuale, comentarii), care includ toate subiectele inerente dreptului procesual civil, iar acest fapt, evident, nu a permis o analiză în detaliu și o cercetare complexă a instituției. Astfel, în studiile semnalate, autorii se axează, în special, pe formularea noțiunii de apel (mai puțin, pe esența și natura juridică a acestuia), pe elementele (subiecte, obiect și termene), trăsăturile lui (doctrina autohtonă fiind, practic, unanimă în identificarea acestora: cale de atac suspensivă de executare, devolutivă ce provoacă o nouă judecare a pricinii în fond, o realizare a principiului dublului grad de jurisdicție), procedura de examinare și împuternicirile instanței, în linii generale.

Am atestat faptul că, în domeniul apelului, în Republica Moldova există foarte puține contribuții științifice. Astfel, putem menționa doar câteva articole, scrise de dr. Alexandru Munteanu, care, deși au ca obiect principal de cercetare recursul, reflectă și un șir de informații utile și relevante pentru calea de atac apelul. Este vorba, în primul rând, de un articol intitulat *Cu privire la conceptul căilor de atac al hotărârilor judecătorești în procedura civilă*¹ și altul, *Criterii de delimitare între ilegalitatea și netemeinicia hotărârii în jurisprudența Curții Federale de Justiție a Germaniei*².

¹ MUNTEANU, A. Cu privire la conceptul căilor de atac al hotărârilor judecătorești în procedura civilă. În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr.3, pp.91-96. ISSN 1811-0770.

² *Idem*. Criterii de delimitare între ilegalitatea și netemeinicia hotărârii în jurisprudența Curții Federale de Justiție a Germaniei. În: *Revista Națională de Drept*, 2010, nr.3 (114), pp.55-56. ISSN 1811-0770.

În context, menționăm și articolul științific, scris de către Luiza Gafton, judecătoare, și intitulat *Noțiunea și importanța apelului în procedura civilă. Aspecte istorice*³, în care sunt relevate importante aspecte istorice ce țin de reglementarea apelului.

Niciuna din lucrările amintite mai sus însă nu are ca obiect de cercetare esența și natura apelului anume în calitate de procedură în fața instanței de apel, adică nu se încearcă stabilirea unei certitudini privind calitatea apelului de a fi o procedură de control sau o procedură ce ar presupune o nouă reexaminare a fondului.

În literatura de specialitate din România, observăm că instituției apelului i se acordă cu mult mai multă atenție. În primul rând, există un șir de monografii, dedicate apelului, scrise de autorii: A. Câmpean, A. Speriusi-Vlad, C. Negrilă, L.-N. Pârvu. De asemenea, pot fi remarcate numeroase tratări ale apelului în literatura de specialitate (manuale și tratate) referitoare la dreptul procesual civil, semnate de G. Răducan, L. Dănilă, C. Roșu, I. Leș, F. Măgureanu, Gh. Durac, D. Radu, I. Deleanu, A. Hilsenrad, I. Stoenescu, M.V. Ciobanu, M. Nicolae ș.a.

Și în lucrările cercetătorilor români atestăm, preponderent, analiza apelului prin prisma noțiunii și a elementelor acestuia. Doctrinariii români nu pun accent pe esența apelului, analizând instituția mai mult din perspectiva elementelor sale și a efectului devolutiv.

Totuși unii autori fac cercetări mai complexe ale conceptului de *apel*, tratându-l sub diferite aspecte și acordând o atenție sporită retrospectivei istorice a instituției.

O cercetare mai amplă și multiaspectuală a instituției apelului se atestă în studiile publicate în Federația Rusă. Aici au fost elaborate un șir de teze de doctor, care au ca obiect de cercetare instituția apelului: *Natura apelului în procesul civil* (Николай Грибов)⁴, *Aspecte teoretice privind procedura în apel* (Елена Смагина)⁵ etc.

Remarcăm și unele monografii ce tratează tema apelului: Борисова Е.А. *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*⁶; *Проверка судебных постановлений в*

³ GAFTON, L. Noțiunea și importanța apelului în procedura civilă. Aspecte istorice. În: *Revista Națională de Drept*, 2016, nr.7 (189), pp.14-18. ISSN 1811-0770.

⁴ ГРИБОВ, Н.Д. *Правовая природа апелляции в цивилистическом процессе*. Дисс. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук. Москва, 2017. 240 с. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <http://www.dslib.net/civil-process/pravovaja-priroda-apelljacii-v-civilisticheskom-processe.html>.

⁵ СМАГИНА, Е.С. *Теоретические аспекты апелляционного производства по обжалованию решений и определений мировых судей в российском гражданском процессе*. Дисс. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2005. 210 с. [citat 12.10.2017]. Disponibil: <http://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-aspekty-apellyatsionnogo-proizvodstva-po-obzhalovaniyu-reshenii-i-opredelenii>.

⁶ БОРИСОВА, Е.А. *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2016. 352 с. ISBN 978-5-91768-724-7

гражданском процессе стран ЕС и СНГ⁷. Problema apelului este abordată și în diferite manuale de Drept procesual civil: Коршунов Н., Мареев Ю. *Гражданский процесс*, 2-е издание⁸; *Мировой судья в гражданском судопроизводстве*⁹; *Гражданский процесс*¹⁰; С. Ф. Афанасьев, А. И. Зайцев. *Гражданский процесс*¹¹; *Гражданский процесс*¹²; В. В. Власов, *Гражданское процессуальное право*¹³.

Putem semnala și un număr semnificativ de articole științifico-practice, care au ca obiect de cercetare apelul, ca: Егорова Т.З. *Новеллы апелляционного производства в гражданском процессе*¹⁴; Алиев Т.Т. *О концентрации доказательств по гражданским делам в суде апелляционной инстанции*¹⁵; Маняк. Н.И. *Совершенствование гражданского процессуального законодательства в части осуществления права на обжалование судебных постановлений*¹⁶; Золотухин А. *Процессуальные основания для отмены или изменения решений суда, не вступивших в законную силу, как процессуальная форма судебных ошибок в гражданском судопроизводстве*¹⁷ etc.

În mare parte, doctrinarii ruși pătrund în esența conceptului de *apel*, polemizând în privința a două concepte: *apelul deplin* și *apelul limitat*. Unii consideră că modelul potrivit ar fi cel al apelului deplin, alții – al apelului limitat, iar o mare parte sunt de părerea că trebuie deja să se discute despre un nou tip de apel, *apelul mixt*.

⁷ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ, 2-е издание, переработанное и дополненное / под. ред. Борисовой Е.А. Москва: Норма, Инфра-М, 2012. 768 с. ISBN 978-5-91768-269-3.

⁸ КОРШУНОВ, Н., МАРЕЕВ, Ю. *Гражданский процесс*, 2-е изд. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2010. 928 с. ISBN 978-5-91768-109-2.

⁹ *Мировой судья в гражданском судопроизводстве* / под ред. А.Ф. Ефимова, И.К. Пискарева. Москва: Городец, 2004. 816 с.

¹⁰ *Гражданский процесс*. Изд. 6-е / под ред. М.К. Треушникова. Москва: Городец, 2018. 832 с. ISBN: 978-5-906815-71-2.

¹¹ АФАНАСЬЕВ, С.Ф., ЗАЙЦЕВ, А.И. *Гражданский процесс*. Москва: Норма, 2004. 463 с. ISBN 5-89123-855-1.

¹² *Гражданский процесс*. / под ред. Мусина В.А., Чечиной А. Н, Чечота Д.М. Москва: ПБОЮЛ Гриженко, 2001. 544 с.

¹³ ВЛАСОВ, В.В. *Гражданское процессуальное право*. Москва: Велби, 2004. 427 с. ISBN 5-98032-357-0.

¹⁴ ЕГОРОВА, Т.З. Новеллы апелляционного производства в гражданском процессе. В: *Вестник Удмуртского Университета, серия «Экономика и право»*, 2014, №4. ISSN 2412-9550. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/novelly-apellyatsionnogo-proizvodstva-v-grazhdanskom-protsesse-2..>

¹⁵ АЛИЕВ, Т.Т. О концентрации доказательств по гражданским делам в суде апелляционной инстанции. В: *Проблемы законности*, 2013, №124. ISSN 2224-9818. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-kontsentratsii-dokazatelstv-po-grazhdanskim-delam-v-sude-apellyatsionnoy-instantsii>.

¹⁶ МАНЯК, Н.И. Совершенствование гражданского процессуального законодательства в части осуществления права на обжалование судебных постановлений. В: *Юридическая наука и правоохранительная практика*, 2011, №4. с.96-99. ISSN 1998-6963.

¹⁷ ЗОЛОТУХИН, А. Д. Процессуальные основания для отмены или изменения решений суда, не вступивших в законную силу, как процессуальная форма судебных ошибок в гражданском судопроизводстве. В: *Вестник Тамбовского Государственного Университета, серия «Гуманитарные науки»*, 2015, №4. ISSN 1810-0201. [citat 07.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/protsessualnye-osnovaniya-dlya-otmeny-ili-izmeneniya-resheniy-suda-ne-vstupivshih-v-zakonnyu-silu-kak-protsessualnaya-forma-sudebnyh/viewer>.

În afară de aceasta, în Capitolul 1 au fost analizate și actele internaționale în care este tratată instituția apelului (*Recomandarea nr.5 din 1984 privind principiile de procedură, menite să îmbunătățească funcționarea justiției*, adoptată de Comitetul de Miniștri la 28 februarie 1984, la a 367-a reuniune a delegațiilor miniștrilor, *Principiile UNIDROIT privind procesul civil transnațional* și *Recomandările nr. (95)5 privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială*, adoptată de Comitetul Miniștrilor în 7 februarie 1995, la a 528-a reuniune a delegațiilor miniștrilor etc.). Analiza lor este, fără îndoială, imperioasă, odată ce aceste acte oglindesc tendințele moderne în materia căilor de atac, care au fost luate în considerare la tratarea temei apelului pe parcursul lucrării. În actele enunțate am constatat un set de recomandări relevante și oportune pentru îmbunătățirea reglementărilor relative la procedura de apel.

În Capitolul 2, denumit ***Esența și formele apelului în procesul civil***, sunt relevate opiniile doctrinare din diverse sisteme de drept cu privire la esența apelului; la tipurile de apel, reglementate în legislația procesual civilă a Republicii Moldova, precum și a altor state.

În primul subcapitol se face o incursiune succintă în istoria evoluției instituției apelului, pentru a evidenția scopul și originile acestei căi de atac. Tot aici, au fost analizate un șir de concepte ale apelului având la bază doctrina autohtonă și cea străină, precum și legislațiile străine, pentru a determina cel mai consecvent și mai oportun concept, care ar urma să fie pus la baza reglementării procedurii de examinare a apelului în Republica Moldova. În mod special, se pune accentul pe tipurile de apel cele mai discutate și polemizate în doctrină: apelul deplin și apelul restrâns, analizându-se avantajele și dezavantajele fiecărui tip.

O atenție aparte se acordă conceptului de *apel* în calitate de fază a procesului civil și în calitate de procedură de control. În doctrina autohtonă, practic, în mod unanim se declară că apelul este o fază a procesului civil. Ne exprimăm dezacordul cu această părere, considerând că apelul este un ciclu procesual, la fel ca și judecarea în prima instanță, opinie susținută, de altfel, și de către doctrinarii români și ruși.

În subcapitolele următoare sunt descrise tipurile legale de apel, prevăzute în legislația autohtonă. Necesitatea analizei detaliate a acestora reiese din faptul că apelul incident este o instituție nouă, transpusă practic mot-à-mot din legislația românească. Înțelegerea acestei instituții și aplicarea ei corectă este imperioasă în procedura de examinare a apelului. Totodată, a fost cercetată instituția alăturării la apel – o instituție învechită și ajunsă inutilă în procedura de examinare a apelului, generând posibilități de abuzuri de drepturi procesuale și interpretări distorsionate în practică.

Capitolul 3, intitulat ***Reflectarea principiilor care determină limitele judecării apelului în legislația procesual civilă a Republicii Moldova***, este consacrat efectului esențial al apelului – efectul devolutiv, care, indiferent dacă apelul este interpretat – din punct de vedere al științei dreptului – ca o rejudecare integrală a cauzei (*novum iudicium*) sau ca o examinare a corectitudinii hotărârii primei instanțe (*revisio prioris instantiae*), această cale de atac de reformare presupune posibilitatea părții nemulțumite de hotărârea primei instanțe de a o critica în fața unei instanțe superioare din toate punctele de vedere – atât al legalității, cât și al temeinicieii. Evident, libertatea deplină a apelantului de a critica hotărârea primei instanțe ajunge să se reflecte și în opțiunile instanței de apel cu privire la soluțiile pe care aceasta le poate pronunța.

Fiecare principiu care guvernează acest efect este reflectat în subcapitole aparte.

Primul subcapitol se referă la principiul celor două grade de jurisdicție și imutabilitatea litigiului de la un grad la celălalt, căruia în materia devoluțiunii îi dă expresie adagiul *tantum devolutum, quantum iudicatum*. Altfel spus, acesta semnifică faptul că apelul, fiind îndreptat asupra unei hotărâri nedefinitive, nu reprezintă un mijloc de dezvoltare a cadrului procesual, prin care să se formuleze noi pretenții între părți sau să se atragă la judecată și alte persoane. Efectul devolutiv al apelului vizează numai ceea ce s-a judecat de către prima instanță¹⁸.

Subcapitolul al doilea se referă la principiul disponibilității, căruia în materia devoluțiunii îi dă expresie adagiul *tantum devolutum, quantum appellatum*. Acesta presupune că efectul devolutiv nu vizează toate problemele de fapt și de drept, care s-au pus în fața primei instanțe, ci numai pe acelea care sunt criticate expres sau implicit de către apelant.

Subcapitolul al treilea este dedicat principiului neînfrățirii situației apelantului în propria sa cale de atac, căruia îi dă expresie adagiul *non reformatio in peius*¹⁹.

În acest subcapitol se acordă o atenție sporită anumitor polemici existente nu numai în doctrina autohtonă, dar și în cea românească, și anume: dacă este posibilă sau nu derogarea de la principiul *non reformatio in peius* în favoarea normelor fundamentale de procedură civilă; dacă este sau nu aplicabil principiul *non reformatio in peius* la rejudecarea cauzei. Unii doctrinari (atât români, cât și autohtoni) consideră că, în cazul în care se depistează încălcarea unor norme fundamentale de procedură, principiul *non reformatio in peius* nu va acționa, deoarece aplicarea lui ar trebui să conducă la menținerea hotărârilor pronunțate cu încălcarea normelor imperative, ceea ce contravine principiului legalității în procesul civil. De aceea instanța de control judiciar

¹⁸ DĂNILĂ, L., ROȘU, C. *Drept procesual civil*. Ediția a IV-a. București: All Beck, 2004. 464 p. ISBN 973-655-609-3. p.291.

¹⁹ DELEANU, I. *Tratat de procedură civilă*. Vol II. București: Universul juridic, 2013, 526 p. ISBN 978-973-8957-12-1, p.206.

poate să înrăutățească situația apelantului (recurentului) în cazurile invocării din oficiu a încălcărilor normelor de drept procedural (art. 388 alin. (1), art. 432 alin. (3) CPC).

În subcapitolul menționat se combate această părere, chiar dacă este majoritară în doctrină și prezentată în actele explicative ale CSJ²⁰. În acest sens, sunt prezentate mai multe argumente, inclusiv ale doctrinarilor români.

În Capitolul al patrulea, cu titlul *Fazele examinării apelului în instanța de apel*, sunt descrise și cercetate aceste etape, și anume: intentarea și pregătirea procedurii, pregătirea cauzei pentru examinarea în apel, examinarea propriu-zisă a cauzei. În primul subcapitol se scot în evidență un șir de erori și neconsecvențe legislative, ce țin de acțiunile instanței la fazele intentării apelului și pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Un subcapitol aparte este consacrat acțiunilor de renunțare, de restituire și de retragere a cererii de apel. Sunt instituții care se referă la diferite faze procesuale și, deși, în esență, ele sunt asemănătoare, consecințele sunt diferite, ceea ce implică necesitatea de a determina criteriile de delimitare a acestora. S-a considerat necesar de a consacra un subcapitol acțiunilor respective, deoarece există neclarități nu numai la nivel practic, dar și la cel legislativ, însuși legiuitorul confundând aceste două instituții diferite.

Ultimul subcapitol analizează situația reglementării fazei dezbaterilor judiciare în apel. Se analizează corespunderea normelor care reglementează această fază cu conceptul apelului determinat în subcapitolul 2.1., și anume apelul privit în calitate de procedură de control, propunându-se un șir de modificări necesare pentru alinierea la conceptul menționat.

În *Concluzii generale și recomandări* sunt expuse rezultatele cercetării întreprinse, fiind prezentată poziția autoarei referitoare la esența apelului, la avantajele și dezavantajele tipului de apel considerat oportun și relevant pentru legislația autohtonă. Sunt înaintate propuneri *de lege ferenda* relative la procedura de examinare a apelului, menite să oglindească, în primul rând, natura apelului în calitate de procedură de control și, în al doilea rând, să soluționeze lacunele și inconsecvențele existente în examinarea apelului la toate fazele de examinare (intentare, pregătire, dezbateri judiciare).

²⁰ PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p., ISBN 978-9975-72-309-1, p.1095.

1. STUDIUL ACTUAL AL CUNOAȘTERII ȘTIINȚIFICE A APELULUI ÎN PROCESUL CIVIL

1.1 Delimitarea conceptelor fundamentale privind apelul în procesul civil, efectuate de către autorii din Republica Moldova

La etapa inițială de dezvoltare a statutului, după cum menționează C. Annenkov²¹ cu referire la toate „popoarele civilizate ale Europei”, procesele de judecată erau în mâinile societății și întotdeauna erau publice. Judecătorul beneficia de o totală independență în activitatea sa, deoarece puterea centrală la început lipsea, iar ulterior era prea slabă, ca să-și subordoneze înfăptuirea justiției sau să controleze acest proces prin intermediul organelor sale. Anume din acest motiv hotărârile erau irevocabile și nu mai puteau fi atacate. Dar mai târziu, ca rezultat al dezvoltării și fortificării puterii de stat centrale, care tindea să-și subordoneze toate instanțele populare ce înfăptuiau justiția, acestea au început să-și piardă din autonomie. În consecință, apare dreptul membrilor societății de a se adresa cu plângeri împotriva acțiunilor instanțelor care înfăptuiau justiția²².

Astfel, posibilitatea contestării hotărârilor instanțelor care înfăptuiau justiția a apărut odată cu fortificarea puterii centrale, ceea ce i-a permis acesteia să aibă sub controlul său instanțele poporului sau chiar să le înlocuiască cu propriile instituții, organizate pe baza subordonării ierarhice²³. Deci procesul de atacare, în sens larg, este legat nemijlocit de nivelul de dezvoltare a dreptului în fiecare secol și în fiecare țară²⁴. Deoarece spațiul dintre Prut și Nistru, de-a lungul istoriei sale, s-a aflat sub dominația diferitor puteri, este evident că jurisprudența de aici a fost influențată de diverse sisteme de drept – al Imperiului Rus, al României, ulterior, al URSS.

În ceea ce ține de teritoriul românesc, apelul a fost recunoscut, încă de la constituirea statelor, ca o formă de verificare a hotărârilor diferitor organe de jurisdicție, el constituind, totodată, expresia jurisdicțională a suzeranității domnitorilor. Astfel, începând cu sec. al XVI-lea, hotărârile de natură jurisdicțională, date de dregătorii domnești în numele lor sau în numele domnitorilor, puteau fi atacate de cei nemulțumiți prin apel la domnitor. În sec. al XVII-lea, judecata domnului în Marele Divan reprezenta instituția supremă în apel.

²¹ АННЕНКОВ, К.Н. *Опыт комментария к Уставу гражданского судопроизводства*. 184. Аруд: БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.* p.13.

²² БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.13.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p.14.

Ulterior, Principatele române – Țara Românească și Moldova – care, prin condițiile tratatului de pace de la Adrianopol, se aflau sub protecția Rusiei, au primit de la această putere o organizare administrativă și judecătorească, prevăzută prin Regulamentul Organic din 1831, care a durat până la 1865.

În general, Regulamentele Organice au adus – între multe altele – consacrarea legislativă a separării puterilor în stat, organizarea pe baze moderne a sistemului judecătoresc și recunoașterea autorității de lucru judecat, ceea ce a dat o serie de garanții suplimentare justițiabililor, în sensul realizării drepturilor lor. Regulamentul Organic a mai instituit și trei grade de jurisdicție ordinară sau instanțe de fond.

Pentru al doilea grad de jurisdicție s-au instituit două divanuri de apel – la București și la Craiova. Fiecare Divan de Apel judeca în prima instanță toate apelurile împotriva hotărârilor date de judecătoriile de județ. De asemenea, în Iași au fost înființate două Divanuri de Apel cu competența pentru Țara de Jos și Țara de Sus, iar prin Legea din 1864 s-a mai constituit o Curte de Apel în Focșani. Fiecare din acestea se compunea dintr-un președinte și patru membri, care judecau în prima instanță apelurile declarate împotriva hotărârilor date de judecătoriile județene în litigii civile și comerciale.

Așadar, deși apelul are o lungă existență în spațiul românesc, totuși prima reglementare modernă a apelului a fost realizată în Codul de procedură civilă, adoptat în 1865.

În anii 1948–1950, sistemul căilor de atac a fost reconsiderat și dispozițiile privind apelul (de asemenea, și privind recursul în interesul legii, recursul în anulare) a fost abrogat. În 1993 însă, apelul este iarăși introdus. În 2010, este publicat Noul Cod de procedură civilă, care urma să intre în vigoare la 15 februarie 2013. În 2015, acesta a fost republicat. Actualmente, sistemul căilor de atac în România se prezintă în felul următor: apelul în calitate de cale ordinară de atac și recursul, contestația în anulare, revizuirea în calitate de căi extraordinare de atac²⁵.

În Republica Moldova, aflată deja în calitate de stat independent și suveran, apelul a fost introdus prin Legea nr.942-XIII din 18.07.96 (atunci încă era în vigoare Codul de procedură civilă al RSSM din 1964, care, fiind în mare parte o transpunere a prevederilor legislației sovietice unionale, nu conținea reglementări privind apelul, acestea fiind excluse din legislația rusească încă în 1917). În 2003 intră în vigoare noul Cod de procedură civilă, care păstrează o mare parte din reglementările anterioare relative la apel.

Actualmente, instituția apelului este reglementată în Titlul III, Capitolul XXXVII, art.357-396 CPC.

²⁵ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.142.

Deși, după cum s-a menționat, apelul reprezintă o fază importantă a procesului de înlăptuire a justiției, având menirea de a completa sistemul de garanții procesuale, de rând cu celelalte căi de atac, instituția respectivă nu a fost și nici în prezent nu este populară în rândurile cercetătorilor științifici din Republica Moldova. Această stare de lucruri nu poate fi explicată prin faptul că instituția apelului n-ar provoca polemici doctrinare sau n-ar conține probleme de reglementare. Situația este exact inversă, ceea ce vom demonstra în prezenta lucrare. Cu toate acestea, constatăm că în Republica Moldova nu există nicio monografie având ca temă apelul. Problema apelului este tratată doar în manuale de specialitate, de rând cu alte subiecte ce fac obiectul dreptului procesual civil. Totodată, până în prezent nu s-au elaborat teze de doctor, care să aibă în calitate de obiect de cercetare apelul.

Așadar, remarcăm că tratarea subiectului apelului în cadrul unei lucrări mai largi, care include toate subiectele inerente dreptului procesual civil, nu face posibilă o analiză în detaliu și o cercetare complexă a instituției. Acest aspect ne-a creat dificultăți considerabile în activitatea de investigare științifică, tocmai pentru că tema de cercetare este procedura de examinare a apelului și eventuale studii referitoare la esența instituției, a naturii juridice a acesteia ne-ar fi fost extrem de utile în analiza procedurii în cauză. Prin urmare, în al doilea capitol, am considerat oportun să intervenim la acest subiect și să încercăm să facem o anumită claritate în ceea ce privește esența apelului, reieșind din prevederile legale autohtone.

În consecință, menționăm că în Republica Moldova instituția apelului este abordată doar în câteva lucrări.

Belei E., Borș, A., Chifa, F. ș.a., în *Drept procesual civil. Partea specială*²⁶, interpretează apelul drept mijloc procesual, prin care persoana nemulțumită de hotărârea primei instanțe solicită curții de apel, în condițiile prevăzute de lege, modificarea sau casarea (totală ori parțială) a acesteia. Apelul este o cale de atac ordinară, suspensivă de executare, devolutivă ce provoacă o nouă judecare a cauzei în fond. Apelul reprezintă o realizare a principiului dublului grad de jurisdicție²⁷.

O cercetare valoroasă, anume din punct de vedere practic, a instituției apelului o realizează A. Prisac în *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*²⁸. Autorul remarcă trăsăturile apelului în calitate de cale de atac, menționând că acesta reprezintă o cale devolutivă de atac, fiindcă duce la o nouă judecată a cauzei. În viziunea sa, apelul este o cale de atac de fapt și

²⁶ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 492 p. ISBN 978-9975-4072-2-9.

²⁷ *Ibidem*, p.268.

²⁸ PRISAC, A. *Op.cit.*

de drept, întrucât la examinarea apelului instanța de apel verifică respectarea atât a condiției legalității, cât și a temeiniciei hotărârii atacate.

Comentând pe articole reglementările ce țin de instituția apelului, autorul scoate în evidență un șir de curențe în procedura de examinare a apelului, inclusiv plagieri de norme din legislațiile țărilor vecine.

*Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative*²⁹ și *Manualul judecătorului pentru cauze civile*³⁰ sunt primele lucrări, scrise de unii dintre autorii modificărilor la CPC, introduse prin Legea nr.17 din 05.04.2018, care, în linii generale, definește esența apelului incident și accentuează necesitatea introducerii acestei noi instituții în CPC. Astfel, conform autorilor, necesitatea acestei instituții rezultă din principiul contradictorialității și al egalității armelor, conform cărora intimatului trebuie să i se acorde posibilitatea de a cere casarea (modificarea) hotărârii instanței de fond în beneficiul său, prezentând argumentele sale împotriva acesteia, pe picior de egalitate cu apelantul. În caz contrar, intimatul, fiind de acord cu hotărârea instanței de fond, ar fi, de fapt, penalizat pentru nedeclararea apelului. Introducerea acestei instituții ar putea duce la reducerea numărului de apeluri declarate, întrucât, dându-și seama de posibilitatea declarării de către partea adversă a unui apel incident, participanții la proces vor declara apel doar în cazurile temeinic argumentate³¹.

În *Manualul judecătorului pe cauze civile*³², apelul este abordat în calitate de mijloc procesual, prin care persoana nemulțumită de hotărârea primei instanțe solicită curții de apel, în condițiile prevăzute de lege, modificarea sau casarea (totală ori parțială) a acesteia. Apelul este o cale de atac suspensivă de executare, devolutivă, ce provoacă o nouă judecare a pricinii în fond. Apelul reprezintă o realizare a principiului dublului grad de jurisdicție.

În celelalte surse, de asemenea, se face o analiză a apelului în calitate de cale de atac și a elementelor acestuia (obiectul apelului, subiecții etc). Astfel, în opinia autoarei Olga Pisarenco, menționată în lucrarea *Drept procesual civil. Note de curs*, apelul reprezintă prima cale de atac ordinară, care declanșează controlul judiciar ierarhic asupra legalității hotărârilor pronunțate în prima instanță. Scopul apelului este „verificarea corectitudinii constatării circumstanțelor de fapt

²⁹ *Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative* În: Reform assistance to Moldova, 2018.

³⁰ *Manualul judecătorului pentru cauze civile* / M.Poalelungi, S.Filincova, I.Sârcu et al., ediția a II-a. Chișinău: Tipografia centrală, 2013. 1200 p. ISBN 978-9975-53-197-9.

³¹ *Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. Op.cit.*

³² *Manualul judecătorului pentru cauze civile. Op.cit.*, p.34.

ale pricinii, a aplicării și interpretării normelor de drept material, precum și a respectării normelor de drept procedural la judecarea pricinii în prima instanță”³³.

Ina Dorfman, în lucrarea *Drept procesual civil. Partea specială*, reiterează că apelul este „un mijloc procedural, prin care partea nemulțumită de hotărârea primei instanțe solicită instanței ierarhic superioare, în condițiile prevăzute de lege, modificarea sau anularea, în tot sau în parte, a acesteia”³⁴.

Cu părere de rău, am atestat foarte puține lucrări științifice, care să vizeze cercetarea apelului. Astfel, putem menționa doar câteva articole, scrise de dr. Alexandru Munteanu, care, deși au ca obiect principal de cercetare recursul, găsim în ele și un șir de informații utile și relevante pentru calea de atac apelul. Este vorba, în primul rând, de articolul intitulat *Cu privire la conceptul căilor de atac al hotărârilor judecătorești în procedura civilă*³⁵.

În acest articol autorul ajunge la o concluzie foarte importantă referitoare la căile de atac în general, afirmând că înțelegerea conceptului „căile de atac al hotărârilor judecătorești” nu ca pe o continuare normală a procesului, ci drept mijloace juridice procesuale, prin intermediul cărora se declanșează controlul judiciar al corectitudinii hotărârilor judecătorești, emise de către instanțele inferioare, în vederea remedierii erorilor comise, și introducerea apelului limitat va contribui la creșterea importanței primei instanțe, în calitate de unică instanță care examinează pricina în fond, în vederea stabilirii tuturor circumstanțelor importante și administrării tuturor probelor. În felul acesta, va crește responsabilitatea participanților la proces față de exercitarea drepturilor și executarea obligațiilor procesuale, se va exclude posibilitatea folosirii cu rea-credință de către participanții la proces a drepturilor procesuale; se vor reduce termenele de examinare a pricinilor civile; se vor reduce cheltuielile suportate de stat și de participanții la proces; va spori calitatea și eficiența înfăptuirii justiției.

În context, menționăm și articolul științific, scris de către Luiza Gafton, judecătoare, și intitulat *Noțiunea și importanța apelului în procedura civilă. Aspecte istorice*³⁶, în care sunt relevate importante aspecte istorice ce țin de reglementarea apelului. Autoarea subliniază că reglementarea actuală a căilor de atac este rezultatul unei îndelungate evoluții istorice. La începuturi, existența unor remedii procesuale pentru contestarea hotărârilor judecătorești nici nu putea fi concepută, deoarece justiția avea un caracter religios. În acele timpuri, justiția era

³³ PISARENCO, O. *Drept procesual civil. Note de curs*. Ediția a II-a. Chișinău: Tehnica-Info, 2012, 404 p. ISBN 978-9975-45-080-2, p.281.

³⁴ DORFMAN I. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Foxtrot, 2005, 124 p. ISBN 9975-9738-1-7, pag.105.

³⁵ MUNTEANU, A. Cu privire la conceptul căilor de atac al hotărârilor judecătorești în procedura civilă. *Op.cit.*

³⁶ GAFTON, L. *Op.cit.*

considerată ca o expresie a divinității, iar hotărârile adoptate de către judecători erau apreciate ca inamovibile. Odată ce justiția a devenit laică, au fost create și mijloacele procesuale necesare pentru remedierea hotărârilor greșite.

Niciuna din lucrările prezentate mai sus însă nu are ca obiect de cercetare esența și natura apelului anume în calitate de procedură în fața instanței de apel, adică nu se încearcă stabilirea unei certitudini privind calitatea apelului de a fi o procedură de control sau o procedură ce ar presupune o nouă reexaminare a fondului.

1.2. Interpretări științifice ale apelului sub aspect comparat

Spre deosebire de doctrina națională, cea străină abundă în cercetări în domeniul apelului. În literatura de specialitate din România observăm că instituției apelului i se acordă cu mult mai multă atenție, aici existând chiar un șir de monografii, dedicate apelului, cum ar fi cea semnată de A. Câmpean și intitulată *Apelul în procesul civil*³⁷. Autoarea face o analiză detaliată a apelului, în primul rând, prin prisma elementelor acestuia: subiectele apelului, obiectul apelului, termenele de exercitare, în al doilea rând, ea pune accent pe tipurile de apel, reglementate în legislația românească și, evident, analizează efectul devolutiv al apelului și principiile care guvernează acest efect. Lucrarea are mai mult o conotație practică, or, pe lângă comentarii și doctrină, aici este pus accentul, în mare parte, pe legislația incidentă fiecărei instituții analizate, jurisprudență și recursurile în interesul legii, care au fost exercitate, referitoare la instituția abordată.

Cercetătoarea menționează că apelul reprezintă „calea de atac ordinară, comună, de anulare sau de reformare, devolutivă și suspensivă de executare, prin care partea ce justifică un interes sau, în condițiile legii, alte persoane sau organe, considerând că hotărârea pronunțată este nelegală și/sau netemeinică, investește și obligă instanța de control judiciar, ierarhic superioară aceleia care a pronunțat hotărârea – curtea de apel sau tribunalul – să se pronunțe asupra motivelor de nelegalitate și/sau de netemeinicie, urmând ca, în condițiile legii, să se procedeze, dacă este cazul, la rejudecarea pricinii”³⁸.

Autorul A. Spériusi-Vlad, în lucrarea *Apelul în procesul civil*³⁹, face o amplă cercetare a instituției apelului, relevând esența acestei căi de atac. Astfel, cercetătorul menționează că apelul nu trebuie privit strict ca un instrument destinat apărării intereselor părților, el prezentând

³⁷ CÂMPEAN, A. *Apelul în procesul civil*. București: Universul juridic, 2017. 303 p. ISBN 978-6066739849.

³⁸ *Ibidem*. p.13.

³⁹ SPERIUSI-VLAD, A. *Apelul în procesul civil*. București: Universul juridic, 2016. 296 p. ISBN 978-6066736497

importanță și pentru apărarea interesului public general al sistemului judiciar. Din această perspectivă, apelul reprezintă un instrument destinat să asigure o interpretare unitară a legii, o dezvoltare a sistemului judiciar prin garantarea unor standarde ridicate ale actului de justiție, care să sporească și să mențină încrederea întregii comunități în justiție și în sistemul de drept. Totodată, autorul cercetează tipurile de apel existente în legislația românească, punând accent pe justificarea acestor instituții. În afară de aceasta, făcând o analiză a celui mai important efect al apelului, efectul devolutiv, și a principiilor care guvernează acest efect, el menționează că „efectul devolutiv al apelului corespunde unei libertăți depline a apelantului de a critica hotărârea primei instanțe. La rândul ei, această deplină libertate a instanței de apel este însă limitată, în mod rațional, de faptul că instanța de apel rejudecă în fapt și în drept ceea ce apelantul a înțeles să atace din hotărârea primei instanțe, conform art. 477 NCPC (*tantum devolutum quantum appellatum*) și de faptul că instanța de apel exercită un control judiciar asupra a ceea ce a hotărât prima instanță, iar drept consecință, nu poate fi pusă în situația de a soluționa cereri care nu au fost soluționate în fața primei instanțe (*tantum devolutum quantum iudicatum*)”⁴⁰.

Și A. Speriusi-Vlad face o incursiune în istoricul apelului și analizează reglementările instituției în alte state. Astfel, în opinia sa, în Franța sunt recunoscute două căi de atac ordinare: *apelul* (appel) și *oposiția* (opposition), aceasta din urmă fiind o cale de retractare devolutivă, care poate fi exercitată doar de partea care a lipsit de la judecată, în condiții atât de strânse, care o exclude practic din rândul căilor ordinare de atac. De regulă, orice hotărâre a primei instanțe este supusă apelului, cu excepția anumitor materii și a cauzelor al căror obiect are o valoare mai mică de 4000 de euro. În apel se poate extinde cadrul procesual, în scopul finalizării complete a litigiului, existând posibilitate de a formula, în anumite cazuri, cereri noi.

În Germania, apelul este o cale ordinară de atac, prin care se critică, de regulă, temeinicia și legalitatea hotărârii primei instanțe. Instanța de apel este dependentă de constatările de fapt ale primei instanțe, pe care trebuie să-și întemeieze hotărârea, cu excepția cazului în care există indicii vădite, care pun la îndoială împrejurarea că prima instanță a stabilit faptele relevante pentru soluționarea cauzei în mod corect sau complet, fiind necesare noi determinări de fapt. Apelul poate fi declarat doar dacă valoarea obiectului judecății este mai mare de 600 de euro, dar și atunci când prima instanță a autorizat apelul, atunci când chestiunea de drept este de importanță fundamentală ori dezvoltarea viitoare a dreptului sau interesele asigurării unei practici unitare impun decizia unei instanțe superioare.

⁴⁰ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.47.

În Italia, apelul este o cale ordinară de atac, care poate fi formulată, în principiu, împotriva oricărei hotărâri pronunțate în prima instanță. Cererea de apel trebuie să fie motivată, arătând, sub sancțiunea inadmisibilității, partea din hotărâre supusă criticii, modificările care trebuie aduse stării de fapt și modul în care a fost încălcată legea. În apel nu se pot formula cereri noi, cu excepția celor ce decurg din cererea inițială, precum dobânzile, fructele și accesoriiile, născute după darea hotărârii atacate.

În Spania, apelul poate fi formulat, în principiu, împotriva oricărei hotărâri, fiind suprimat în cazul cererilor al căror obiect este inferior sumei de 3000 de euro.

În Olanda, împotriva oricărei hotărâri a unei instanțe de prim grad se poate declara apel, excepție făcând cauzele al căror obiect este inferior sumei de 1750 de euro, cele care au ca obiect încetarea contractelor de muncă, alte clauze expres prevăzute de lege⁴¹.

O clarificare importantă a esenței apelului o atestăm în lucrarea semnată de Boroi G. și Stancu M., *Fișe de procedură civilă*, în care autorii menționează că faza judecătii cuprinde două mari etape: prima este judecata în prima instanță, iar a doua este judecata în căile de atac, apelul regăsindu-se în cea de-a doua etapă. Această opinie coincide cu a noastră în ceea ce privește faptul că apelul nu poate fi considerat o fază, alături de faza intentării sau pregătirii cauzei.

Totodată, este definită noțiunea de *apel*, precizându-se că el reprezintă „calea de atac prin care partea nemulțumită de hotărârea primei instanțe sau procurorul, în condițiile prevăzute de lege, solicită instanței ierarhic superioare reformarea hotărârii atacate. Este o cale ordinară, de reformare, devolutivă și suspensivă de executare”⁴².

Autorii pun un accent deosebit pe formularea cererii de apel și efectele acesteia, ajungând la o concluzie pe deplin susținută de noi, și anume că în cererea de apel nu trebuie repetate motivele din cererea de chemare în judecată, întâmpinare sau din cererea reconvențională, dar este necesară o expunere a justificării apelului, ce stabilește limitele în care va avea loc judecata în apel; în cerere trebuie dezvoltate în scris numai motivele ce au determinat exercitarea căii de atac.

L. Uța dedică practicii judiciare o întreagă monografie, intitulată *Apelul în procesul civil. Practică judiciară*⁴³, relevând elementele apelului, și anume: subiectele apelului și termenele de exercitare, caracterul devolutiv al apelului, judecata în apel, în special, pe decăderea din administrarea probelor în apel, înscrisurile administrate în apel, principiul contradictorialității,

⁴¹ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.53.

⁴² BOROI, G., STANCU, M. *Fișe de procedură civilă*. București: Editura Hamangiu, 2019, p.472.

⁴³ UȚA, L. *Apelul în procesul civil. Practică judiciară*. București: Hamangiu, 2018. 457 p. ISBN 978-606-27-0988-

verificarea, în limitele cererii de apel, a stabilirii situației de fapt și a aplicării legii de către prima instanță, apel nemotivat.

L.-N. Pârvu, în *Apelul în procesul civil*⁴⁴, menționează că apelul s-a instituit din necesitatea de a controla activitatea judecătorilor, pentru a corecta erorile comise de ei, și așa trebuie să rămână. Menirea de esență a căilor de atac a fost dintotdeauna aceea de a înlătura greșelile de judecată, fie ele intenționate sau nu, în scopul obținerii unor hotărâri care să reflecte deopotrivă adevărul și să corecteze aplicarea legii.

În lucrarea *Drept procesual civil român*⁴⁵, Florea Măgureanu dedică un spațiu semnificativ analizei esenței și istoriei apelului.

Totuși unii autori fac cercetări mai complexe ale conceptului de *apel*, tratându-l sub diferite aspecte și acordând o atenție sporită retrospectivei istorice a instituției.

Astfel, I. Deleanu, în lucrarea sa *Tratat de procedură civilă*, Vol II⁴⁶, analizează apelul din mai multe puncte de vedere: apelul ca drept la apel, ca formă de manifestare a acțiunii civile, ca instituție etc.

În viziunea dr. prof. Ion Deleanu, apelul este „o cale de atac accesibilă, în planul proximității justiției, „populară” prin deschidere și posibilități de valorizare, eficientă ca mijloc procedural interimar de degrevare a instanțelor de recurs, adeseori apelul fiind chiar singura și ultima cale de atac. Apelul este o cale de atac ordinară, comună, de anulare sau de reformare, devolutivă și suspensivă de executare prin care partea care justifică un interes sau, în condițiile legii, alte persoane sau organe, considerând că hotărârea pronunțată este nelegală și/sau neîntemeiată, investește și obligă instanța de control judiciar, ierarhic superioară aceleia care a pronunțat hotărârea – curtea de apel sau tribunalul, să se pronunțe asupra motivelor de nelegalitate și/sau netemeinicie, urmând ca, în condițiile legii, să se procedeze, dacă este cazul, la rejudecarea pricinii”⁴⁷. Autorul determină și funcțiile apelului:

1. Prin mijloacele lui, partea care se consideră lezată prin hotărârea pronunțată poate obține o nouă hotărâre;
2. Prin apel se realizează principiul celor două grade de jurisdicție;
3. Apelul este nu numai un remediu jurisdicțional, ci și unul jurisprudențial, asigurând omogenizarea practicii instanțelor de judecată din subordine în interpretarea și aplicarea regulilor de drept.

⁴⁴ PÂRVU, L.N. *Apelul în procesul civil*. București: Lumina Lex, 2004. 208 p. ISBN 973-588-796-7.

⁴⁵ MĂGUREANU, F. *Drept procesual civil român*. Vol.1. București: Lumino Typo, 1977. 432 p.

⁴⁶ DELEANU, I.. *Op.cit.*

⁴⁷ *Ibidem*, p.170.

În afară de aceasta, I. Deleanu analizează apelul din mai multe perspective, și anume: apelul ca drept la apel, apelul ca formă de manifestare a acțiunii civile, apelul ca instituție.

Dreptul la apel. Fiind o cale de atac accesibilă anumitor categorii de subiecți procesuali, apelul nemijlocit devine un „drept” al acestora. Un asemenea drept nu este consacrat ca atare nici în legea fundamentală, nici în vreo lege organică și ordinară. Mai mult ca atât, și CtEDO⁴⁸ a reiterat, de nenumărate ori, că art.6 al Convenției nu garantează un drept de apel împotriva unei decizii a primei instanțe⁴⁹, iar art.13 din Convenție, care prevede dreptul la un recurs efectiv, impune statelor părți o altfel de obligație, și nu are în vedere căile de atac apelul sau recursul.

În conformitate cu articolul menționat, orice persoană ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale. Convenția impune un „recurs”, care permite autorităților interne competente să se pronunțe asupra conținutului unei plângeri întemeiate pe Convenție și, totodată, să ofere măsurile reparatorii corespunzătoare. Un recurs este efectiv doar în cazul în care este disponibil și suficient. Acesta trebuie să fie suficient de cert nu doar în teorie, ci și în practică. Trebuie să fie efectiv în practică și în drept, având în vedere circumstanțele individuale ale cauzei. Totuși, eficiența unui recurs nu depinde de certitudinea unei soluții favorabile pentru reclamant.

Articolul 13 nu impune o formă concretă de cale de atac, statele beneficiind de o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește modul în care trebuie să-și îndeplinească obligațiile, dar natura dreptului în cauză are o influență asupra tipului căii de atac, pe care statul trebuie s-o ofere. Totodată, ansamblul căilor de atac oferite de dreptul intern poate îndeplini cerințele de la articolul 13, chiar dacă niciunul dintre ele nu corespunde în întregime cerințelor acestuia. Este necesar să se țină seama nu doar de căile de atac formale disponibile, ci și de contextul politic și juridic general în care funcționează, precum și de situația personală a reclamantului. „Instanța națională”, la care face referire articolul 13, nu trebuie să fie în mod necesar o instituție judiciară. În cazul în care instanța nu este judiciară, competențele și garanțiile de care dispune sunt relevante pentru aprecierea eficienței recursului exercitat în fața acesteia. Totodată, art. 13 nu impune un recurs

⁴⁸ Convenția Europeană a Drepturilor Omului [citată 29.08.2019]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ro.pdf

⁴⁹ Hotărârea Gurov c. Moldovei. [citată 29.08.2019]. Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GUROV%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GUROV%20(ro).pdf); Hotărârea Tudor Comerț c. Moldovei. [citată 29.08.2019]. Disponibil: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/TUDOR-COMERT.pdf.

intern pentru orice plângere. Indiferent cât de nefondată este, acuzația de încălcare trebuie să fie o plângere întemeiată⁵⁰.

Cu toate acestea, în Recomandările Consiliului de Miniștri al Consiliului Europei, R 5/1995 privind instaurarea de sisteme și proceduri de recurs în materie civilă și comercială, precum și ameliorarea funcționării lor, în esență, se stipulează ca toate hotărârile adoptate de o instanță inferioară să fie supuse controlului unei instanțe superioare și, de asemenea, calea unui recurs în fața unei a treia jurisdicții să fie rezervată cauzelor privind problemele de drept de importanță generală, pentru asigurarea uniformizării interpretării legii⁵¹.

Autorii români menționează că, dacă legea nu îl interzice expres, apelul este un „drept”, un „drept fundamental”, făcând parte din sistemul drepturilor procesuale ale părții și, îndeosebi, din cel al dreptului la apărare, ca expresie a unei justiții echitabile, așa încât exercitarea lui chiar nefondată, în principiu, nu poate constitui un fapt generator de daune-interese. El este mai mult decât un drept exercitat de pe platforma principiului disponibilității; este un drept procesual „potestativ”⁵². Dar trebuie să se țină cont că pentru realizarea acestui drept, „drept de apel”, este necesară prezența obiectului și subiectului apelului, precum și respectarea procedurii prevăzute de lege pentru atacare.

Apelul ca formă de manifestare a acțiunii civile. Referitor la opinia că apelul este o formă specifică de manifestare a acțiunii civile, Ioan Deleanu menționează că „acțiunea civilă implică exercițiul căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești, ea semnificând ansamblul mijloacelor procesuale, prin care poate fi solicitat și asigurat concursul unui organ jurisdicțional pentru recunoașterea sau realizarea efectivă a unui drept sau a unui interes protejat de lege. Or, aceasta presupune dobândirea, în cele din urmă, inclusiv prin controlul judiciar, a unui titlu legal și temeinic. Pe scurt, calea de atac împotriva unei hotărâri judecătorești poate fi considerată o formă specifică de manifestare a acțiunii civile”⁵³.

Apelul ca instituție. Constituindu-se ca o totalitate de norme procesuale și dezvoltându-se, apelul devine instituție a dreptului procesual civil. Instituția juridică reprezintă o grupare de norme, ce reglementează un ansamblu unitar de relații sociale, conturând o categorie aparte de raporturi juridice⁵⁴.

⁵⁰ Ghid de bune practici în materie de căi de atac interne. [cit. 29.03.2019]. Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/03/Ghid-de-bune-practici-în-materie-de-căi-de-atac-interne-RO.pdf>

⁵¹ DELEANU, I. *Op.cit.* p.169.

⁵² *Ibidem*, p.172.

⁵³ *Ibidem*, p.174.

⁵⁴ NEGRU, B., NEGRU-COȘERU, A., *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p. ISBN 978-9975-928-90-8. p.383.

O cercetare mai amplă și multiaspectuală a instituției apelului se atestă în studiile publicate în Federația Rusă. Aici au fost elaborate un șir de teze de doctor având ca obiect de cercetare instituția apelului, între care și lucrarea *Natura apelului în procesul civil*, semnată de Николай Грибов⁵⁵.

Astfel, în ceea ce privește esența apelului, Н. Грибов menționează că apelul este mijlocul dominant de corectare a erorilor judiciare în procesul civil al majorității țărilor lumii. Până în prezent, apelul este consacrat în legile celor mai multe țări străine cu regim democratic (Regatul Spaniei, Republica Franceză, Ungaria, Republica Federală Germania, Republica Austria, Republica Italiană, Republica Polonă, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Suedia, Islanda, Statele Unite ale Americii, Canada, Uniunea Australiană, Republica Singapore, Republica Populară Chineză, Japonia) și în actele normative de reglementare ale țărilor mai apropiate din străinătate (Republica Armenia, Republica Kazahstan, Ucraina, Republica Lituaniană, Republica Estonia, Republica Letonă). Prezența pe scară largă în legislația țărilor străine a instituției apelului este determinată, în primul rând, de un număr semnificativ de motive pentru introducerea unui apel, în al doilea rând, de proprietățile de efect devolutiv și suspensive ale apelului, deoarece această cale de atac este acordată unei instanțe superioare și împiedică intrarea în vigoare a actului judecătoresc (în țările familiei juridice anglo-saxone, decizia intră în vigoare imediat după adoptarea acesteia, dar, întrucât circumstanțele litigiului se pot schimba în cursul examinării cazului de apel, instanța de apel este autorizată să suspende executarea deciziei până la încheierea audierii de apel), în al treilea rând, verificarea aspectului factual și juridic al cauzei în instanța de apel⁵⁶.

Curtea Europeană, remarcând importanța apelului, a subliniat disponibilitatea și eficacitatea acestuia în eliminarea deficiențelor constatate în procedura din primă instanță. K. Burke consideră, în mod rezonabil, că dreptul la apel este un element fundamental al unui proces echitabil⁵⁷. Autorul observă că, în ciuda unității opiniilor doctrinarilor cu privire la importanța apelului în corectarea greșelilor comise de prima instanță, doctrina nu are o viziune unică asupra esenței recursului.

Н. Грибов face o analiză amănunțită a naturii apelului, relevând tipurile de apel existente în doctrină și concentrându-se, în mod special, pe apelul deplin și restrâns. Acesta însă propune un nou tip de apel, *apelul mixt*, descriind trăsăturile lui, și anume:

⁵⁵ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*

⁵⁶ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.15.

⁵⁷ BURKE, C. The Right to Appeal. In: *North Carolina Law Review*. Vol. 91 № 4 (Forthcoming)) p. 2. Apud: ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.* p.19.

1. În apel pot fi prezentate probe noi, însă această posibilitate este limitată de anumite condiții.

2. Există posibilitatea de a trimite cauza la rejudecare doar în cazurile prevăzute de lege.

3. Se respectă un echilibru între forma scrisă și orală a procesului. Regula prevede că părțile nu trebuie să se prezinte la examinarea cauzei în apel, având un șir de garanții în acest sens (regula neagrării situației în propria cale de atac, examinarea cauzei în limitele apelului etc.).

Totodată, Н. Грибов face și o precizare foarte importantă, în opinia noastră, la care aderăm, precizare ce ține de tratarea apelului în calitate de fază. El critică această viziune și menționează că apelul trebuie privit ca „un ciclu independent al procesului civil de aplicare a legii, îndreptat spre controlul actului de dispoziție și a ordinii procedurii în prima instanță, în sensul atingerii, în procesul examinării cauzei, a scopului procesului civil”⁵⁸.

În teza sa de doctor, *Aspecte teoretice privind procedura în apel*⁵⁹, Елена Смагина face o cercetare detaliată a naturii și esenței apelului, a tipurilor de apel existente în doctrină, acordă subcapitole separate analizei subiecților, obiectului apelului și instanței de apel. În afară de aceasta, un capitol întreg este dedicat procedurii de examinare a apelului.

Autoarea pune accentul pe conceptul de *eroare judiciară*, un concept extrem de important în analiza esenței apelului, făcând distincție între pricinile obiective și cele subiective ale comiterii erorii judiciare, și indică posibilele consecințe ale ignorării de către instanța ierarhic superioară a sarcinii de verificare a hotărârii: dacă, într-o cauză, instanța a lăsat la o parte hotărârea motivată a primei instanțe și a scris o hotărâre diferită, atunci ea a procedat nu ca a doua instanță, ci ca prima.

Е. Смагина subliniază că în literatura de specialitate nu există o părere unică referitoare la preemțiunea unui tip de apel asupra altuia: unii cercetători menționează că este mai rațională reglementarea apelului în forma celui limitat, alții consideră că e prea devreme să se treacă la sistemul apelului limitat și că mai oportun ar fi cel deplin⁶⁰.

Remarcăm și monografia cercetătoarei Е. А. Борисова, *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*⁶¹, în care este pusă în discuție tema apelului. Autoarea face o amplă incursiune în istoria evoluției apelului, începând cu timpurile când nici ideea de atacare a actului de justiție nu exista. Astfel, ea ajunge la concluzia că apelul își are rădăcinile în dreptul roman, care și ulterior a influențat dezvoltarea acestei instituții în majoritatea țărilor europene. Un accent deosebit se pune pe esența apelului și conceptele existente în doctrină.

⁵⁸ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.80.

⁵⁹ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*

E. A. Борисова menționează, pe bună dreptate, că pentru a avea o idee despre modul în care se poate ataca o hotărâre judecătorească, despre acțiunile ce trebuie întreprinse de persoanele implicate în proces, despre instanță, în legătură cu depunerea apelului, despre aprecierea acestuia, este necesar să se examineze conținutul dreptului la apel, regulile generale și speciale de apel.

Pentru dezvoltarea cu succes a subiectului, este important să se înțeleagă componenta teoretică și cea practică a problemelor apelului, motivele pentru anularea sau modificarea hotărârii judecătorești, competențele curții de apel.

La studierea unui subiect, trebuie acordată o atenție susținută analizei juridice istorice și comparative a normelor privind procedura de apel. În ceea ce privește conceptul apelului, E. A. Борисова menționează că, în procedura civilă rusească de până la revoluție, apelul presupunea solicitarea părții care a considerat că decizia primei instanțe este greșită în totalitate sau într-o anumită măsură, adresată instanței de judecată superioare, de a efectua o nouă examinare a cazului și de a modifica decizia instanței inferioare. În cadrul procedurii civile moderne, un apel este înțeles ca un apel direct, ca o cale de atac împotriva hotărârilor judecătorești și ca procedură de apel. În general, legislația procedurală civilă a Rusiei și a unor state membre ale CSI nu utilizează termenul „apel”. Fenomenul juridic considerat a fost stabilit și atașat la Codul de procedură civilă al Federației Ruse ca procedură de apel (апелляционное производство) sau procedură în instanța de apel (производство в суде апелляционной инстанции).

Procedura de apel este înțeleasă ca activitate a instanței de apel orientată spre verificarea legalității și temeiniciei hotărârilor nedefinitive ale primei instanțe, prin reexaminarea cauzei pe fond.

Dreptul la inițierea căii de atac este dreptul de a face apel. Pentru punerea în aplicare a acestuia, este necesar să existe subiectul și obiectul apelului, precum și să se respecte procedura de exercitare a dreptului prevăzut de lege. La rândul său, conținutul activității instanței de apel privind examinarea repetată a cauzei pe fond se bazează pe tipul de apel adoptat de lege.

Întrucât vorbim de cea de-a doua examinare a cazului, este important să ne amintim că activitatea unei instanțe este conexă cu a celeilalte instanțe: curtea de apel activează numai dacă partea interesată a introdus un apel, care, la rândul său, nu poate fi depus fără existența hotărârii primei instanțe.

Motivul pentru care a apărut o relație procedurală în instanța ierarhic superioară (apel) este decizia greșită a instanței inferioare (instanța de fond), iar motivul apariției raportului procedural în instanța de apel este apelul. Noul raport juridic diferă de raportul juridic procedural care a avut loc în fața primei instanțe în ceea ce privește elementele și conținutul. М. М. Михайлов are

dreptate atunci când afirmă că „reexaminarea cauzei nu se efectuează în sine, ci pentru verificarea corectitudinii actului judiciar”⁶².

O trăsătură specifică a instanței a doua este faptul că, așa cum remarcă, pe bună dreptate, E. A. Борисова, „instanța de apel primește pentru examinare nu doar un conflict civil, care a apărut între părțile la relația relevantă, ci o acțiune în instanță, care include și un act final de justiție – hotărârea judecătorească. Cauza soluționată anterior este din nou analizată de instanța de apel, pentru a verifica legalitatea și temeinicia hotărârii instanței (principiul dublului grad de jurisdicție)”⁶³.

Cerința de repetare determină unitatea celor două competențe ale curții de apel: verificarea unei hotărâri judecătorești și examinarea cauzei pe fond. O perspectivă diferită (unilaterală) asupra competenței instanței de apel denaturează conținutul procedurii de apel.

Astfel, E.A. Борисова se concentrează pe două tipuri de apel, analizate cel mai des în doctrina țărilor CSI: apel deplin și restrâns, dezvăluind trăsăturile, avantajele și dezavantajele fiecărui tip. Autoarea ajunge la concluzia că, la momentul actual, în special în ceea ce ține de țările europene, apelul restrâns ocupă teren în defavoarea apelului deplin, acest fapt datorându-se, în mare parte, recomandărilor Comitetului de Miniștri. Cu toate acestea, menționează ea, o varietate „clasică” de apel – deplin sau restrâns – nu există în legislația vreunei țări. Mai mult ca atât, începe a se contura un nou tip de apel, și anume apelul mixt⁶⁴.

În lucrarea *Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ*⁶⁵, redactată de aceeași autoare, se analizează instituția apelului într-un șir de state, ca Germania, Kazahstan, Lituania, Letonia, Estonia, Franța, Ucraina, Polonia, Spania, Ungaria, Austria, anexându-se și reglementările referitoare la apel, traduse în limba rusă.

Problema apelului este abordată și în diferite manuale de Drept procesual civil: Н. Коршунов, Ю. Мареев. *Гражданский процесс*, 2-е издание⁶⁶; *Мировой судья в гражданском судопроизводстве*⁶⁷; *Гражданский процесс*⁶⁸; С. Ф. Афанасьев, А. И. Зайцев. *Гражданский процесс*⁶⁹; *Гражданский процесс*⁷⁰; В. В. Власов, *Гражданское процессуальное право*⁷¹.

⁶² МИХАЙЛОВ, М.М. *История образования и развития системы русского гражданского судопроизводства до 1649 года: избранные произведения*. С-107-108. Аруд: БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.27.

⁶³ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.13.

⁶⁴ *Ibidem*, pag.165.

⁶⁵ *Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. Op.cit.*

⁶⁶ КОРШУНОВ, Н., МАРЕЕВ, Ю. *Op.cit.*

⁶⁷ *Мировой судья в гражданском судопроизводстве. Op.cit.*

⁶⁸ *Гражданский процесс*. / под редакцией М.К. Треушникова. *Op.cit.*

⁶⁹ АФАНАСЬЕВ, С.Ф., ЗАЙЦЕВ, А.И. *Op.cit.*

⁷⁰ *Гражданский процесс*. / под ред. Мусина В.А., Чечиной А. Н, Чечота Д.М. *Op.cit.*

⁷¹ ВЛАСОВ, В.В. *Op.cit.*

Autorii se axează, în mare parte, pe noțiunea apelului, trăsăturile acestuia și procedura de examinare.

Astfel, M. K. Треушников, în manualul *Гражданский процесс*, menționează că „apelul constă în adresarea participantului la proces în instanța ierarhic superioară cu solicitarea de verificare a legalității și temeiniciei hotărârii nedefinitive a primei instanțe, prin reexaminarea cauzei în fond”⁷².

Autorul B.B. Ярков, în lucrarea sa *Гражданский процесс*, definește noțiunea de *procedură în apel*, care reprezintă „un ciclu de aplicare a legii, destinat controlului hotărârilor nedefinitive ale primei instanțe și care constă în examinarea din nou a cauzei”⁷³.

Putem semnala și un număr semnificativ de articole științifico-practice, care au ca obiect de cercetare apelul, cum sunt cele ce vor fi prezentate mai jos.

T. 3. Егорова, în *Новеллы апелляционного производства в гражданском процессе*⁷⁴, face o incursiune în noile modificări introduse în CPC RF, constatând că legiuitorul rus, prin aceste modificări, se apropie de conceptul apelului restrâns. Totodată, autoarea punctează deosebirile dintre apelul deplin și cel restrâns. În articol sunt analizate și unele deficiențe existente în jurisprudența din Federația Rusă, anumite hotărâri importante ale Curții Constituționale ale Federației Ruse și Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Federației Ruse, ce se referă la examinarea cauzei în apel⁷⁵.

T. T. Алиев, în articolul *О концентрации доказательств по гражданским делам в суде апелляционной инстанции*⁷⁶, explică conceptul de concentrare a probelor. Concentrarea probelor presupune că principala sarcină de a clarifica toate circumstanțele cazului ar trebui să-i revină instanței de judecată, iar instanța de apel ar urma să verifice decizia luată în cauză, făcând un nou studiu al laturii sale factuale⁷⁷.

Autoarea Дудина, В. Ю., în articolul *Виды апелляции*, se expune asupra noțiunilor de *apel deplin* și *apel restrâns*, mai nou, introducându-se în doctrină un nou concept – *concentrarea probelor*. Anterior, în cadrul procedurii de apel, organizată în conformitate cu regulile apelului

⁷² *Гражданский процесс*. / под ред. М.К. Треушникова. *Op.cit.*, p.527.

⁷³ *Гражданский процесс*. / Отв. ред. В.В. Ярков. 8-е изд., перераб. и доп. Москва - Берлин: Инфотропик Медия, 2012. 768 с. ISBN 978-5-9998-0076-3. p.507.

⁷⁴ ЕГОРОВА, Т.З. *Op.cit.*

⁷⁵ *Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации № 13* г. Москва 19 июня 2012 г. О применении судами норм гражданского процессуального законодательства, регламентирующих производство в суде апелляционной инстанции [citat 26.09.2018]. Disponibil: <http://www.supcourt.ru/documents/own/8300/>

⁷⁶ АЛИЕВ, Т.Т. *Op.cit.*

⁷⁷ ДУДИНА, В. Ю. Виды апелляции. В: *Молодой ученый*, 2018, №18 (204), С. 229-231. [citat 08.09.2019]. Disponibil: <https://moluch.ru/archive/204/50002/>.

deplin, nu conta dacă toate probele relevante pentru acest caz au fost prezentate instanței de fond. Pentru a soluționa această problemă, „a fost necesară implementarea ideii de *concentrare a probelor* în instanța de fond, pentru a analiza și rezolva cazul în mod corect și în timp util”⁷⁸.

Тищенко И. В., Колесникова О. А., în *Вопросы правового регулирования апелляционного производства как средства защиты прав и интересов субъектов гражданских процессуальных правоотношений в условиях развития и функционирования поединдустриального общества*⁷⁹, face o analiză comparativă a reglementării apelului în Federația Rusă și în alte state europene. Aici sunt descrise cele două tipuri doctrinare de apel, foarte mult discutate în doctrina rusească: apelul deplin și apelul restrâns. Autorii critică introducerea în CPC FR a normei care permite judecătorului se verifice întreaga hotărâre sub aspectul legalității, indiferent de limitele cererii de apel.

În articolul *Процессуальные основания для отмены или изменения решений суда, не вступивших в законную силу, как процессуальная форма судебных ошибок в гражданском судопроизводстве*⁸⁰, А. Золотухин face o analiză detaliată a erorii judecătorești, invocând opinia procesualistului И. Зайцев referitoare la clasificarea erorilor în esențiale și neesențiale. O concluzie importantă a autorului este că greșeala juridică se reglementează juridic. Reglementarea juridică a erorii judecătorești presupune că legea stabilește elementele esențiale ale acesteia, determină ordinea depistării lor, consecințele juridice. Legea stabilește formele procesuale ale erorilor judecătorești, care pot fi corectate de însăși instanța care le-a comis, și forme procesuale ale erorilor care pot fi corectate doar de instanța ierarhic superioară⁸¹.

În mare parte, doctrinarii ruși pătrund în esența conceptului de *apel*, polemizând în privința a două concepte: *apelul deplin* și *apelul limitat*. Unii consideră că modelul potrivit ar fi cel al apelului deplin, alții – al apelului limitat, iar o mare parte sunt de părerea că trebuie deja să se discute despre un nou tip de apel, *apelul mixt*.

Au fost analizate și un șir de legislații ale țărilor străine din sistemul de drept continental, ca Lituania⁸², Letonia, Estonia, Germania, Ucraina, Belarus, Franța. Legislația lor am preluat-o de pe site-urile oficiale, care conțin textele legilor respectivelor țări. Un suport important în analiza

⁷⁸ АЛИЕВ, Т. Т. *Op.cit.*

⁷⁹ ТИЩЕНКО, И. В., КОЛЕСНИКОВА, О. А. Вопросы правового регулирования апелляционного производства как средства защиты прав и интересов субъектов гражданских процессуальных правоотношений в условиях развития и функционирования поединдустриального общества. В: *Научные Форумы*, 2014, № (2)1. с.147-149.

⁸⁰ ЗОЛОТУХИН, А. Д. *Op.cit.*

⁸¹ ЗАЙЦЕВ, И.М. *Устранение судебных ошибок в гражданском процессе*. Саратов: Изд-во Саратовского госуниверситета, 1985. Apud: ЗОЛОТУХИН, А. Д. *Op.cit.*

⁸² Legal acts of the Republic of Latvia. [citat 24.07.2019]. Disponibil: <https://likumi.lv/ta/en/id/50500-civil-procedure-law>

și în interpretarea legislațiilor străine l-a constituit lucrarea redactată de E.A. Борисова, *Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ*⁸³, dar și monografia elaborată de A. Speriusi-Vlad, *Apelul în procesul civil*⁸⁴, precum și unele articole științifice accesate din bibliotecile internaționale on-line, ca, de exemplu: *The lenght of civil first instance and appeal procedures in France: Endemic delay and the need for reform*, semnat de Francine Levon-Gurin, Catherine Chadelat⁸⁵.

La nivel internațional, materia căilor de atac este tratată în *Recomandarea nr.5 din 1984 privind principiile de procedură menite să îmbunătățească funcționarea justiției*, adoptată de Comitetul de Miniștri la 28 februarie 1984, la a 367-a reuniune a delegațiilor miniștrilor, în *Principiile UNIDROIT privind procesul civil transnațional și Recomandările nr. (95)5 privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială*, adoptată de Comitetul Miniștrilor în 7 februarie 1995, la a 528-a reuniune a delegațiilor miniștrilor.

Aceste acte oglindesc tendințele moderne în materia căilor de atac, care au fost luate în considerare la tratarea temei apelului pe parcursul lucrării. În actele amintite constatăm un set de recomandări relevante și oportune pentru îmbunătățirea reglementărilor relative la procedura de apel, și anume:

- Chestiunile aflate în litigiu trebuie stabilite la nivelul primei instanțe. Toate cererile, faptele sau dovezile trebuie prezentate în fața primei instanțe.
- Pentru a se asigura de faptul că numai problemele ce merită atenția instanței de control judiciar ajung spre analiza acesteia, statele pot adopta una sau mai multe dintre următoarele măsuri:
 - excluderea anumitor categorii de cazuri, de exemplu, pretențiile bănești minore;
 - cererea unei autorizări pentru exercitarea apelului.
- Pentru a preveni orice abuz în procedura sau sistemul de apel, statele ar trebui să adopte următoarele măsuri:
 - instanța de control judiciar să poată respinge, într-o procedură simplă, de exemplu, fără informarea celeilalte părți, orice apel pe care îl găsește nefondat, lipsit de sens sau vexatoriu; în astfel de cazuri, se pot prevedea sancțiuni specifice, cum ar fi amenzile;

⁸³ *Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. Op.cit.*

⁸⁴ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*

⁸⁵ LEVON-GUÉRIN, F., CHADELAT, C. The lenght of civil first instance and appeal procedures in France: Endemic delay and the need for reform. În: *The Liverpool Law Review*, 1998, Vol.XX (2), p.177-199. ISSN: 1572-8625 (Online). [citat 06.01.2020] Disponibil: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02799316>.

- să se limiteze doar la motivele de apel, exceptând cazurile în care instanța extinde cercetarea din oficiu.

- Pentru a se asigura că apelurile sunt examinate într-o manieră eficientă și rapidă, statele pot adopta una sau mai multe dintre următoarele măsuri:

- să reducă durata dezbaterilor orale la ceea ce este strict necesar, de exemplu, utilizând mai multe proceduri scrise sau recurgând la furnizarea de argumente sau adrese scrise;

- să impună respectarea strictă a limitelor de timp, de exemplu, în ceea ce privește schimbul de documente și invocarea de apărări, și să prevadă sancțiuni pentru nerespectarea limitelor de timp, precum amenzile, respingerea apelului sau neluarea în considerare a chestiunilor ce au depășit timpul limită;

- să promoveze reprezentarea părților de către avocați calificați.

De asemenea, conform principiilor UNIDROIT:

- Procedura în apel trebuie să fie efectuată cu promptitudine.

- Limitele de judecare a cauzei în apel ar trebui să se reducă în mod obișnuit la revendicările și la apărarea adresate în cadrul procedurii în prima instanță.

- Toate pretențiile, apărările, probele trebuie prezentate în prima instanță.

Aici menționăm că, din punct de vedere istoric, în statele *comon law* procedura în apel este bazată pe principiul „înregistrării închise”. Cu toate acestea, în perioada contemporană, statele din sistemul anglo-saxon își modifică jurisprudența și admit, în anumite condiții, circumstanțe și probe noi.

În prezenta lucrare s-au făcut mai puține incursiuni în instituția apelului din legislația țărilor din sistemul anglo-saxon. Este important de menționat că înțelegerea apelului în țările cu sistem de drept continental este diferită de cea din țările cu sistemul anglo-saxon. Această deosebire este determinată de lipsa, în sistemul anglo-saxon, a divizării căilor de atac în căi ordinare și extraordinare, de aceea apelul este tratat ca orice contestare în instanța ierarhic superioară.

De exemplu, în Anglia, orice cale de atac este denumită *apel* (appeal), făcându-se referire la categoria primului apel ori a celui de-al doilea sau al treilea (first, second, third appeal). Pentru sintagma *cale de atac* se folosește termenul „recourse” sau „attack”. În sistemul de drept englez predomină o viziune restrictivă asupra apelului. Potrivit acesteia, atâta timp cât părțile au avut, în mod adecvat, posibilitatea de a-și realiza apărarea și hotărârea instanței a fost pronunțată, orice procedură subsecventă de cercetare judecătorească, în cadrul unui apel, ar trebui rezervată doar acelor pricini în care o asemenea reexaminare este realmente necesară. Astfel, exercitarea apelului

trebuie, în principiu, restricționată, fiind permisă într-un număr extrem de limitat de situații, doar în măsura necesară evitării nedreptăților⁸⁶.

Pentru o analiză comparativă au mai fost studiate și alte articole științifico-practice, ca cel semnat de Mary Sarah Bilder și intitulat *The origin of the Appeal in America*⁸⁷, în care este descrisă originea acestei instituții în SUA, și anume faptul că apariția ei în America se datorează coloniștilor din Marea Britanie.

În articolul elaborat de Prince Edward, *How to process a Civil Appeal*, se face o prezentare a etapelor de acces la instanța de apel a Islandei: cine poate depune o cerere de apel, unde poate fi depusă aceasta, conținutul cererii, taxa de stat pentru apel, posibilitatea prezentării de noi probe.

88

Și în articolul *How to appeal a civil case*, semnat de Clinton M. Sandvick, JD, PhD⁸⁹, sunt descrise etapele adresării la instanța de apel în SUA.

1.4. Concluzii la Capitolul 1

1. Apelul reprezintă o componentă importantă a procesului de înfăptuire a justiției, care are menirea de a completa sistemul de garanții procesuale, de rând cu celelalte căi de atac, în vederea oferirii unei apărări judiciare eficiente a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice.

2. Baza teoretico-științifică a lucrării elaborate este asigurată, în mare parte, de lucrări semnate de autori din Republica Moldova, România, Federația Rusă, Marea Britanie, SUA etc. Concepțiile și viziunile acestor autori se regăsesc în conținutul prezentei teze de doctor, contribuind la efectuarea unei cercetări temeinice în domeniul instituției apelului și al procedurii de examinare a acestuia.

3. Sinteza legislației procesual civile indică asupra faptului că legiuitorul nu a acordat întotdeauna atenția cuvenită reglementării instituției apelului, fapt care-și lasă amprenta interpretării științifice contradictorii a acestui subiect.

⁸⁶ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.54.

⁸⁷ BILDER, M.-S. *The origin of the Appeal in America*. 48 Hastings L.J.913. În: Hastings Law Journal, vol.48, 1997. [online]. Boston College Law School Legal Studies Research Paper No.1998-01. [citat 25.03.2019]. Disponibil: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=140477

⁸⁸. Prince Edward Island Supreme Court – Appeal Division. *How to process a Civil Appeal*. [citat 25.05.2019]. Disponibil: http://www.gov.pe.ca/photos/original/sup_civilappeal.pdf

⁸⁹ CLINTON M. SANDVICK. *How to Appeal a Civil Case* /coauthored Clinton M. Sandvick, JD, PhD. [citat 25.03.2019]. Disponibil: <https://www.wikihow.com/Appeal-a-Civil-Case>

4. Prin prisma analizei publicațiilor și a lucrărilor didactico-metodice, care abordează problema apelului, putem constata că în spațiul țării noastre instituția în cauză este studiată insuficient, ceea ce nu înseamnă deloc că n-ar exista necesitatea analizei acestei instituții.

5. Subiectul apelului a fost abordat de către autorii din Republica Moldova mai modest, în comparație cu lucrările din acest domeniu, realizate în alte state în care există un șir de monografii și articole științifice.

6. Nu putem nega realizările pozitive ale doctrinei din România și Federația Rusă, Germania ș.a. în problemele apelului, fiind vorba despre lucrările mai multor savanți notorii, cunoscuți în întreaga lume pentru contribuțiile pe care le-au avut în materia dreptului procesual civil, având, astfel, la îndemână un enorm potențial intelectual.

7. Se impune o analiză complexă a instituției apelului, care să elucideze următoarele aspecte: originea și evoluția apelului; identificarea locului, rolului și justificarea apelului incident; argumentarea necesității excluderii instituției apelului alăturat; analiza respectării principiilor care guvernează efectele devoluțiunii apelului; definirea noțiunii, esenței, importanței și particularităților examinării cauzei în apel; studierea mecanismului de realizare a prevederilor legale în materia examinării apelului.

8. Legiuitorul autohton nu a adoptat o poziție clară referitoare la esența apelului, ezitând în a-l considera o procedură de control sau o prelungire a examinării cauzei. Preluând norme din diferite legislații, care au oglindit în reglementările lor diferite concepte ale apelului, legiuitorul nostru creează inconsecvențe și confuzii.

9. Este necesară reconceptualizarea apelului și racordarea conținutului acestuia la tendințele internaționale în materia căilor de atac, astfel încât să fie create garanții eficiente pentru apărarea drepturilor procedurale ale participanților la proces și racordarea cadrului de reglementare la conceptul identificat.

2. ESENȚA ȘI FORMELE APELULUI ÎN PROCESUL CIVIL

2.1. Originea și esența apelului în procesul civil

Reglementările în materia apelului au suferit de-a lungul timpurilor un șir de modificări, care au avut ca scop dezvoltarea și modernizarea instituției. Cu toate acestea, în prezent, continuăm să observăm incoerențe legislative, confundarea conceptelor și lacune care provoacă nu numai polemici teoretice, dar și erori, distorsiuni și lipsă de previzibilitate în practică.

Depistarea acestora și, mai ales, înlăturarea lor nu se poate realiza fără o analiză detaliată a apelului, a originii lui, fără a înțelege rațiunea apariției acestei instituții, esența ei, fără a elucida de unde au fost preluate anumite concepte, de ce au fost preluate, care au fost cauzele modificărilor și ajustărilor aduse cu timpul respectivei instituții.⁹⁰

În acest sens, cercetătoarea Борисова Е. А. menționează că la analiza temei în cauză este necesar a se acorda o atenție deosebită perioadei din istoria fiecărei țări când instituția atacării în general nu exista. Este important a cunoaște cauzele acestui fenomen, apoi a urmări istoria evoluției dreptului și statului, pentru a stabili momentul apariției primelor mijloace de atacare a dispozițiilor instanțelor judecătorești și primele proceduri de control⁹¹.

De fapt, în procesul reglementării anumitor raporturi, legiuitorul trebuie să se bazeze pe ideile teoretice existente în doctrină referitoare la instituția respectivă, la obiceiurile juridice naționale, să ia în calcul tendințele europene, practica altor state dezvoltate, necesitățile practicii judiciare naționale etc.

În acest context, ne propunem să analizăm detaliat conceptul *apelului*, istoricul apariției instituției, tipurile de apel tratate în doctrină, reglementarea lui în alte țări, precum și tendințele europene de dezvoltare a acestuia și, în cele din urmă, stabilirea esenței apelului.

Este oportun să precizăm că prin identificarea esenței apelului avem în vedere stabilirea unui concept clar ce ține de această cale de atac (or, evident, apelul este, în primul rând, o cale de atac), care ar corespunde principiilor ce stau la baza întregului proces civil (principiul termenului rezonabil, al procesului echitabil etc.) și care ar asigura o protecție eficientă a drepturilor justițiabilului.

⁹⁰ **JIMBEI I.** Natura juridică a apelului. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”. Științe juridice. Rezumate ale comunicărilor. 8-9 noiembrie 2018 Chișinău: CE USM, 2018. p.353-356. ISBN 978-9975-142-50-2

⁹¹ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.12.

Totodată, identificarea unui concept clar ne va permite stabilirea, în continuare, a unei proceduri eficiente de examinare a apelului, așa încât să nu existe incoerențe legislative și o practică neuniformă.

În acest sens, este relevantă opinia doctrinarului A. C. Rihter, referitoare la situația instituției apelului în anii '80 în URSS: „Nu putem să nu observăm că practica noastră judiciară nu numai că a fost pusă într-o situație extrem de dificilă de către niște norme echivoce, fiind nevoită să adopte singură ordinea noii proceduri, dar, pe lângă toate acestea, mai era și lipsită de susținerea științei. Specialiștii, doctrinarii în domeniu, s-au dovedit a fi nu numai incapabili să conducă practica, să susțină dezvoltarea ei în direcția corectă, dar, dimpotrivă, au devenit sclavii practicii, oglindind în lucrările lor viziunile acestora ca fiind ultimul cuvânt al științei dreptului procesual civil”⁹². Ideea-cheie ce trebuie desprinsă din acest citat este că, pentru a elabora reglementări oportune și adecvate în sensul creării unui cadru normativ coerent și neechivoc, a unei practici stabile și corecte, știința trebuie să aibă un rol decisiv. Studiind conceptele teoretice, originea instituției, dar, bineînțeles, și ținând cont de necesitățile existente la o anumită etapă a dezvoltării societății, putem elabora un cadru normativ adecvat și modern.

Deci vom începe cu originea apelului și cu temeiurile apariției acestei instituții.

Albert Einstein menționa: „Dacă cineva n-a greșit niciodată, înseamnă că n-a încercat să facă nimic nou”⁹³. Orice activitate, și nu doar umană, presupune și comiterea unor greșeli. Este evident că cei care înfăptuiesc justiția nu sunt o excepție. În literatura de specialitate chiar sunt tratate și cauzele comiterii acestor erori. Acestea ar putea fi:

- neînțelegerea legii;
- neatenție în stabilirea circumstanțelor;
- atitudine subiectivă, ca simpatiile sau antipatiile judecătorului;
- influența valorilor morale și a viziunilor existente în respectiva comunitate.

Unii autori împart aceste cauze în obiective și subiective. Cele obiective se referă la ineficacitatea anumitor instituții procesuale, imperfecțiunea legislației, lacunele legislative, condițiile de muncă ale persoanelor care înfăptuiesc justiția. Cele subiective, la rândul lor, țin de nivelul de profesionalism și pregătirea psihico-morală a celor care înfăptuiesc justiția. Anume

⁹² РИХТЕР, А.К. О полной и неполной апелляции. В: *Журнал Министерства юстиции*. 1907. N.3, с.10. Apud: БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.* p.171.

⁹³ *Citate celebre de Albert Einstein*. [citat 07.01.2020]. Disponibil: <https://cuvintecelebre.ro/citate/autori/albert-einstein/>.

aceste erori au determinat apariția apelului, care încă de la începuturi avea ca scop corectarea nedreptăților comise de judecători⁹⁴.

Nu ne vom ocupa de studierea conceptului de *eroare judecătorească*, pentru că acesta ar putea constitui obiect de studiu pentru o întreagă lucrare de doctorat. Totuși consideram necesar a releva anumite constatări, la care s-a ajuns în doctrină, cu privire la acest aspect, care vor fi utile atunci când vom formula concluziile noastre referitoare la instituția apelului.

Cercetătorul А. Золотухин pornește analiza conceptului de *eroare judecătorească* chiar de la noțiunea generală a erorii, care ar fi „abaterea de la un anumit proces, ce se presupune a fi corect.”⁹⁵

Conceptul de *eroare juridică*, în calitate de variantă a erorii, se referă la „activitatea” juridică. În acest caz, corectitudinea procesului este determinată de regulile stabilite de legea materială și procesuală. Una din varietățile erorilor juridice este eroarea judecătorească, ce se referă la procesul de judecată. În literatura juridică putem atesta un șir de definiții ale conceptului de *eroare judecătorească*, de exemplu:

- Eroare în activitatea instanței, care încalcă normele procesuale și materiale, așa încât nu se atinge scopul procesului de judecată, iar actul de justiție devine incorect.
- Rezultat al comportamentului culpabil al judecătorului, care acționează în numele instanței de judecată în procesul judecării cauzei, ce nu constituie un abuz, dar încalcă normele procesuale și, uneori, materiale, așa că nu se asigură realizarea sarcinilor justiției.
- Încălcarea a cerințelor ce determină legalitatea activității procesuale și a actelor de dispoziție.⁹⁶

Procesualistul И. М. Зайцев ajunge la concluzia că greșeala juridică se reglementează juridic. Reglementarea juridică a erorii judecătorești presupune că legea stabilește elementele esențiale ale acesteia, determină ordinea depistării lor, consecințele juridice. Legea stabilește formele procesuale ale erorilor judecătorești, care pot fi corectate de însăși instanța care le-a comis, și forme procesuale ale erorilor, care pot fi corectate doar de instanța ierarhic superioară⁹⁷.

И. М. Зайцев clasifică erorile în esențiale și neesențiale. Erori esențiale se comit în două cazuri: a) când ele ating esența hotărârii, influențând negativ rezultatul soluționării pricinii concrete; b) când acele erori, fără a atinge corectitudinea hotărârii adoptate, reprezintă o violare

⁹⁴ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.* p. 94.

⁹⁵ ЗОЛОТУХИН, А. Д. *Op.cit.* p.32.

⁹⁶ ЗОЛОТУХИН, А. Д. *Op.cit.* p.32.

⁹⁷ ЗАЙЦЕВ, И.М. *Op.cit.* p.55.

grosolană a formei procesuale civile. Încălcarea neesențială, deși reprezintă o nerespectare a unei norme de drept, nu influențează asupra soluționării pricinii, nu atinge esența hotărârii⁹⁸.

În urma analizei detaliate a subiectului în cauză, А. Золотухин ajunge la concluzia că forma juridică a erorii judecătorești, care duce la casarea unei hotărâri, se concretizează în temeiurile de casare a hotărârii reglementate de legiuitor⁹⁹.

Н. Грибов, în teza sa de doctor, menționează că, pentru a înțelege eroarea judecătorească, au importanță anumite indicii:

1. Greșeala judecătorească se cristalizează la emiterea actului de dispoziție, deoarece rezultatul procedurii de judecare se concretizează anume în actul de dispoziție, care constituie obiectul atacării.

2. Greșeala judecătorească poartă un caracter prezumptiv până în momentul casării hotărârii.

3. Greșeala judecătorească se constată de un subiect special – instanța ierarhic superioară.

4. Anume din greșeala judecătorului reiese dreptul participantului de a ataca hotărârea¹⁰⁰.

Revenind la istoricul apariției apelului, menționăm că la etapa inițială de dezvoltare a statului, având în vedere „popoarele culturale ale Europei”, după expresia lui Anenkov¹⁰¹, procesele de judecată erau în responsabilitatea societății și întotdeauna erau publice. Aceasta beneficia de o totală independență în activitatea sa, deoarece puterea centrală la început lipsea, iar ulterior era prea slabă ca să-și subordoneze înfăptuirea justiției și să controleze acest proces prin intermediul organelor sale. Anume din acest motiv hotărârile erau irevocabile și nu mai puteau fi atacate. Dar mai târziu, ca rezultat al dezvoltării și fortificării puterii de stat centrale, care tindea să-și subordoneze toate instituțiile poporului, și instanțele care înfăptuiau justiția au început să-și piardă din autonomie. Astfel, posibilitatea atacării hotărârilor instanțelor care înfăptuiau justiția a apărut odată cu fortificarea puterii centrale, ceea ce i-a permis să aibă sub control organele poporului sau chiar să le substituie cu instituțiile sale, constituite pe baza subordonării ierarhice¹⁰². Deci procesul de atacare, în sensul larg, este nemijlocit legat de nivelul de dezvoltare a dreptului în fiecare epocă istorică și în fiecare țară¹⁰³.

⁹⁸ ЗАЙЦЕВ, И.М. *Op.cit.*

⁹⁹ ЗОЛОТУХИН, А. Д. *Op.cit.*

¹⁰⁰ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p. 25-28.

¹⁰¹ АННЕНКОВ, К.Н. *Op.cit.* p.13.

¹⁰² БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.* p.13.

¹⁰³ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.14.

În literatura de specialitate se menționează că apelul își are rădăcinile în Imperiul Roman¹⁰⁴. Pentru a da satisfacție imperativelor vieții social-economice, statul roman a valorificat în cel mai înalt grad mijloacele procedurii civile ca instrumente de realizare a normelor dreptului privat.

Au fost, bineînțeles, și timpuri când în Imperiul Roman nu exista nicio posibilitate de atacare a hotărârilor, chiar și la etape destul de avansate ale imperiului și ale dreptului roman. Asta se explică și prin faptul că judecătorul era ales de părți și deci soluționarea cauzei se prezenta ca o înțelegere dintre părți.

Cu toate acestea, exista o posibilitate de anulare a hotărârilor, și anume prin intermediul instituției *restitutio in integrum*.

Odată cu instituirea Imperiului, are loc o „schimbare la față” a sistemului de înfăptuire a justiției. Instanțele anterioare, din cauza pierderii încrederii puterii imperiale, cedează locul funcționarilor de stat, care erau înzestrați cu un anumit volum de împuterniciri și între care era instituită o ierarhie, ceea ce permitea atacarea hotărârilor, inclusiv până la împărat, acesta fiind cel mai înalt funcționar responsabil în stat, care îmbina în persoana sa toate puterile în stat, inclusiv pe cea judecătorească. Plângerile împotriva hotărârilor judecătorești se numeau *apeluri* (din lat. *appellare* „a se adresa cuiva (cu rugăminți)”), iar procedura de judecare a acestor apeluri a primit denumirea de *procedură în apel*¹⁰⁵. Așadar, la sfârșitul sec. al III-lea, în Imperiul Roman a apărut instituția apelului ca rezultat al necesității de a corecta nedreptățile comise de instanțele judecătorești sau de lipsa de experiență a judecătorului¹⁰⁶.

Deoarece spațiul dintre Prut și Nistru, de-a lungul istoriei sale, s-a aflat sub dominația diferitor puteri, este evident că legislația de aici a fost influențată de diverse sisteme de drept: al Imperiului Rus, al României, al URSS. De aceea vom face o scurtă incursiune și în istoria dezvoltării apelului în Federația Rusă și România.

În ceea ce ține de situația din Federația Rusă, doctrinarii menționează că instituția atacării hotărârii a fost influențată de dreptul german, dar și de cel francez. Istoria instituției apelului aici nu se deosebește de starea de lucruri din celelalte țări. Inițial, o astfel de instituție nu exista în general. Pe la sfârșitul sec. al XV-lea – începutul sec. al XVI-lea, din perioada emiterii unor compilații de legi, numite „Sudebniki”, începe să se dezvolte instituția atacării hotărârilor instanțelor de judecată, care, prin esența lor, semănau mai mult cu apelul. Plângerea împotriva

¹⁰⁴ КУРАС, Т.Л. Вопросы рассмотрения дел в апелляционной инстанции в порядке гражданского судопроизводства: история и современность. В: *Сибирский юридический вестник*, 2007, Nr.4 (39), с.83-87. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-rassmotreniya-del-v-apellyatsionnoy-instantsii-v-poryadke-grazhdanskogo-sudoproizvodstva-istoriya-i-sovremennost>.

¹⁰⁵ *Мировой судья в гражданском судопроизводстве. Op.cit.*, p.120

¹⁰⁶ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.17.

hotărârii instanței ierarhic inferioare, inițial, includea în ea atât elementele unei plângeri împotriva abuzurilor, a neglijenței judecătorilor, cât și plângerea împotriva hotărârii. Cu timpul însă, s-a ajuns la delimitarea acestor două tipuri de plângeri.

Doctrinarii ruși menționează că dezvoltarea și perfecționarea instituției apelului a avut loc în timpurile lui Petru I. În acea perioadă a început stabilirea anumitor limite, iar la depunerea apelului persoana urma să indice în ce constă incorectitudinea hotărârii și, totodată, care reguli le încalcă¹⁰⁷.

De atunci, instituția apelului în Federația Rusă a trecut printr-un șir de reforme, inclusiv au existat perioade în care chiar a fost exclusă de legiuitorul rus (deși urmele acesteia se regăseau în legislație și, mai ales, în doctrină). Astfel, în anul 1917, în Decretul Comisarilor norodnici se menționa că hotărârile instanțelor locale sunt definitive și nu pot fi atacate în procedură de apel. În 1918 s-a reconfirmat dispariția apelului, Decretul din 22 februarie 1918 stipula că se anulează atacarea hotărârilor în procedura de apel și se permite doar procedura de casație. Apelul a fost reintrodus în legislația rusească în anul 2000, constituind o cale de atac împotriva hotărârilor nedefinitive ale așa-numiților judecători de pace (мировой судья)¹⁰⁸. La etapa actuală, apelul este o cale de atac împotriva tuturor hotărârilor nedefinitive, emise în prima instanță.

În ceea ce se referă la starea de lucruri din teritoriul românesc, apelul a fost recunoscut, încă de la constituirea statelor, ca o formă de verificare a hotărârilor diverselor organe de jurisdicție; el constituia, totodată, expresia jurisdicțională a suzeranității domnitorilor. Astfel, începând cu sec. al XVI-lea, hotărârile de natură jurisdicțională, date de dregătorii domnești în numele lor sau în numele domnilor, puteau fi atacate de cei nemulțumiți, prin apel, la domnitor. În sec. al XVII-lea, judecata domnului în Marele Divan reprezenta instituția supremă în apel.

Ulterior, Principatele române – Țara Românească și Moldova – care, prin tratatul de pace de la Adrianopol, se aflau sub protecția Rusiei, au primit de la această putere o organizare administrativă și judecătorească prin Regulamentul Organic din 1831, care s-a menținut până în anul 1865.

În general, Regulamentele Organice au adus – între multe altele – consacrarea legislativă a separării puterii în stat, organizarea pe baze moderne a sistemului judecătoresc și recunoașterea autorității de lucru judecat, ceea ce a dat o serie de garanții suplimentare justițiabililor, în sensul realizării drepturilor lor. Regulamentul Organic a mai instituit și trei grade de jurisdicție ordinară sau instanțe de fond¹⁰⁹.

¹⁰⁷ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.* p.28.

¹⁰⁸ КУРАС, Т.Л. *Op.cit.*

¹⁰⁹ GAFTON, L. *Op.cit.*

Așadar, apelul are o lungă existență în spațiul românesc, totuși prima reglementare modernă a lui este realizată în Codul de procedură civilă, adoptat în 1865.

În anii 1948-1950, sistemul căilor de atac a fost reconsiderat și dispozițiile privind apelul (la fel și cele privind recursul în interesul legii, recursul în anulare) au fost abrogate. În 1993 însă, apelul este iarăși introdus. În anul 2010 este publicat Noul Cod de procedură civilă, care urma să intre în vigoare la 15 februarie 2013. În 2015 acesta a fost republicat. Actualmente, sistemul căilor de atac în România se prezintă în felul următor: apelul în calitate de cale ordinară de atac și recursul, contestația în anulare, revizuirea în calitate de căi extraordinare de atac¹¹⁰.

În Republica Moldova, deja în calitate de stat independent și suveran, apelul a fost introdus prin Legea nr.942-XIII din 18.07.96 (atunci încă era în vigoare Codul de procedură civilă al RSSM din 1964, care, fiind în mare parte o transpunere a prevederilor legislației sovietice unionale, nu conținea reglementări privind apelul, acestea fiind excluse din legislația sovietică încă în 1917). În 2003 intră în vigoare noul Cod de procedură civilă, care păstrează o mare parte din reglementările anterioare relative la apel.

Actualmente, instituția apelului este reglementată în Titlul III, Capitolul XXXVII, art.357-396 CPC.

Apelul este tratat, în literatura de specialitate, în calitate de cale de atac¹¹¹, de drept¹¹², de formă specifică de manifestare a acțiunii civile, de mijloc procesual, procedură, instituție¹¹³, de cerere/plângere.

Apelul – cale de atac. În doctrina rusă se menționează, pe bună dreptate, că existența permanentă a riscului de emitere a hotărârilor injuste și imposibilitatea lăsării în vigoare a unor hotărâri ce s-ar asocia cu prejudicii morale considerabile pentru justiție și organele ei, dar și cu prejudicierea nemijlocită și ilegală a persoanelor, ale căror interese suferă din cauza hotărârii judecătorești, dă naștere instituției atacării actelor judecătorești¹¹⁴. Este indubitabil faptul că apelul este, în primul rând, o cale de atac. Mai mult ca atât, se consideră că posibilitatea atacării hotărârilor judecătorești este nemijlocit legată de instituția apelului¹¹⁵. Acest fapt îl desprindem direct din conținutul legii procesuale (Titlul III. Căile de atac).

Dreptul la apel. Fiind o cale de atac accesibilă anumitor categorii de subiecți procesuali, apelul devine nemijlocit un „drept” al acestora. Un asemenea drept nu este consacrat ca atare nici

¹¹⁰ DELEANU, I. *Op.cit.* p.142.

¹¹¹ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p.268.

¹¹² DELEANU, I. *Op.cit.*, p.172.

¹¹³ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*

¹¹⁴ *Ibidem.*

¹¹⁵ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.17.

în legea fundamentală, nici în vreo lege organică și ordinară. Mai mult ca atât, și CtEDO¹¹⁶ a reiterat de nenumărate ori că art.6 al Convenției nu garantează un drept de apel împotriva unei decizii a primei instanțe¹¹⁷, iar art.13 din Convenție, care prevede dreptul la un recurs efectiv, impune statelor părți o altfel de obligație și nu are în vedere căile de atac apelul sau recursul.

În conformitate cu articolul menționat, orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.

Articolul 13 CEDO nu impune o formă concretă de cale de atac, statele beneficiind de o anumită marjă de apreciere, în ceea ce privește modul în care trebuie să-și îndeplinească obligațiile, dar natura dreptului în cauză are influență asupra tipului căii de atac, pe care statul trebuie să o ofere. Totodată, ansamblul căilor de atac oferite de dreptul intern poate îndeplini condițiile de la articolul 13, chiar dacă niciuna dintre ele nu corespunde în întregime cerințelor acestuia. Este necesar să se țină seama nu doar de căile de atac formale disponibile, ci și de contextul politic și juridic general în care funcționează, precum și de situația personală a reclamantului. „Instanța națională” la care face referire articolul 13 nu trebuie să fie în mod necesar o instituție judiciară. În cazul în care instanța nu este judiciară, competențele și garanțiile de care dispune sunt relevante pentru aprecierea eficienței recursului exercitat în fața acesteia. Totodată, art. 13 nu impune un recurs intern pentru orice plângere: oricât de nefondată; acuzația de încălcare trebuie să fie o plângere întemeiată¹¹⁸.

Cu toate acestea, în Recomandările Consiliului de Miniștri al Consiliului Europei, R 5/1995 privind instaurarea de sisteme și proceduri de recurs în materie civilă și comercială, precum și ameliorarea funcționării lor, în esență, se stipulează ca toate hotărârile adoptate de o instanță inferioară să fie supuse controlului unei instanțe superioare și, de asemenea, calea unui recurs în fața unei a treia jurisdicții să fie rezervată cauzelor privind problemele de drept de importanță generală, pentru asigurarea uniformizării interpretării legii¹¹⁹.

Autorii români menționează că, dacă legea nu îl interzice expres, apelul este un „drept”, un „drept fundamental”, făcând parte din sistemul drepturilor procesuale ale părții și, îndeosebi, din cel al dreptului la apărare, ca expresie a unei justiții echitabile, așa încât exercitarea lui chiar nefondată, în principiu, nu poate constitui un fapt generator de daune – interese. El este mai mult

¹¹⁶ Convenția Europeană a Drepturilor Omului. *Op.cit.*

¹¹⁷ Hotărârea Gurov c. Moldovei. *Op.cit.*; Hotărârea Tudor Comerț c. Moldovei. *Op.cit.*

¹¹⁸ *Ghid de bune practici în materie de căi de atac interne. Op.cit.*

¹¹⁹ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.169.

decât un drept exercitat de pe platforma principiului disponibilității; este un drept procesual „potestativ”¹²⁰.

Apelul – formă de manifestare a acțiunii civile. Referitor la opinia că apelul este o formă specifică de manifestare a acțiunii civile, Ioan Deleanu menționează că acțiunea civilă implică exercițiul căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești, ea semnificând ansamblul mijloacelor procesuale, prin care poate fi solicitat și asigurat concursul unui organ jurisdicțional pentru recunoașterea sau realizarea efectivă a unui drept sau a unui interes protejat de lege. Or, aceasta presupune dobândirea, în cele din urmă, inclusiv prin controlul judiciar, a unui titlu legal și temeinic. Pe scurt, calea de atac împotriva unei hotărâri judecătorești poate fi considerată o formă specifică de manifestare a acțiunii civile¹²¹.

Apelul – instituție de drept. Constituindu-se ca o totalitate de norme procesuale și dezvoltându-se, apelul devine instituție a dreptului procesual civil. Instituția juridică reprezintă o grupare de norme, ce reglementează o anumită categorie unitară de relații sociale, conturând o categorie aparte de raporturi juridice¹²².

Cerere de apel. În acest sens, E. A. Борисова precizează că, în dreptul procesual civil modern, prin apel se înțelege nu numai o cale de atac, dar și, nemijlocit, cererea de apel sau procedura de apel¹²³.

Apelul – faza a procesului civil. În literatura de specialitate se menționează că, indiferent de terminologia utilizată în legislația ce ține de procesul civil, apelul poate fi privit ca o fază a procesului civil¹²⁴.

Și în studiile autohtone, atunci când se enumeră fazele procesului civil, în calitate de fază facultativă este remarcat apelul. Aici constatăm că, în funcție de scopurile care sunt puse în fața examinării pricinii civile și de obiectivele înaintate, unii autori disting șapte faze ale procedurii civile:

- 1) pornirea procesului;
- 2) pregătirea pricinii pentru dezbaterile judiciare;
- 3) dezbaterea pricinii în fond în prima instanță;
- 4) procedura în apel;
- 5) procedura în instanța de recurs;

¹²⁰ *Ibidem*, p.172.

¹²¹ *Ibidem*, p.174.

¹²² NEGRU, B., NEGRU-COȘERU, A. *Op.cit.*, p.383.

¹²³ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.158.

¹²⁴ *Ibidem*, p.159.

- 6) revizuirea hotărârilor, încheierilor și deciziilor irevocabile;
- 7) procedura de executare¹²⁵.

Aceste etape, evident, adaptate la legislația rusească, le relevăm și în doctrina rusă, la unii autori¹²⁶.

Însă există în Federația Rusă și păreri contrare. Unii autori opinează că procedura de apel trebuie privită ca „un ciclu independent al procesului civil de aplicare a legii, orientat spre controlul actului de dispoziție și ordinea procedurii în prima instanță, în sensul atingerii, în procesul examinării cauzei, a scopului procesului civil”¹²⁷. Alții consideră că procesul civil nu trebuie împărțit în faze, ci în cicluri de aplicare a legii, care se finalizează cu un act de aplicare a legii¹²⁸. Fiecare ciclu are sarcinile, scopul și obiectul său aparte¹²⁹.

Autorii ruși semnalează următoarele cicluri:

- procedura de judecare în prima instanță;
- procedura de judecare a cauzei în apel;
- procedura de judecare a cauzei în recurs;
- rejudecarea cauzei după revizuirea hotărârii judecătorești;
- procedura de executare.

Nu este obligatoriu ca aceste proceduri să se desfășoare întotdeauna în aceeași consecutivitate.

Doctrinarii români, în general, privesc altfel conceptul fazelor și etapelor. În acest sens, în literatura de specialitate românească constatăm că procesul civil este împărțit în două faze mari, iar fazele – în etape, după cum urmează:

A. Faza judecătii:

1. Judecata în prima instanță.

- Etapa scrisă;
- Etapa cercetării procesului;
- Etapa dezbaterilor în fond;
- Etapa deliberării și pronunțării hotărârii.

2. Judecata în căile de atac.

- Apelul;

¹²⁵ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p.47.

¹²⁶ *Гражданский процесс*. Изд. 6-е / под ред. М.К. Треушникова. *Op.cit.*, p.11.

¹²⁷ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.57.

¹²⁸ *Гражданский процесс*. / Отв. ред. В.В. Ярков. *Op.cit.*, p.18.

¹²⁹ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.58.

- Recursul;
- Contestația în anulare și revizuirea.

B. Faza executării silite¹³⁰.

Noi aderăm la opinia doctrinarilor ruși, considerând că aprecierea apelului în calitate de fază, la același nivel cu faza de intentare a procesului, de pregătire a cauzei, de dezbatere a pricinii, nu este tocmai corectă. Împărțirea procesului civil în cicluri, care, la rândul lor, conțin faze, pare a fi, în opinia noastră, mult mai logică. De exemplu, în cazul apelului, delimităm următoarele subfaze: intentarea apelului (art.365/1 CPC), pregătirea pentru dezbateri judiciare (art.370 CPC), dezbaterile (art.377 CPC).

Așadar, constatăm că apelul are diverse accepțiuni, ceea ce, în viziunea noastră, este firesc și această situație nu necesită explicație. Există însă păreri referitor la terminologia care trebuie utilizată într-un context sau altul. Unii autori disting între *apelul deplin* și *apelul restrâns*¹³¹. Alții opinează că deplină sau restrânsă poate fi „procedura în apel”, criticând faptul că unii procesualiști confundă apelul cu procedura în apel¹³². Se creează impresia că aceste discuții ar putea dura la nesfârșit, însă considerăm că nu terminologia, ci cu adevărat important este să determinăm esența conceptului de *apel*.

Н. Грибов, în teza sa de doctor, menționează că de-a lungul veacurilor, în literatura de specialitate, s-au conturat foarte multe păreri referitoare la esența apelului. El identifică patru viziuni predominante asupra conceptului de apel, ajungând la concluzia că niciuna nu corespunde realității actuale. Iată cum se caracterizează aceste orientări:

1) Primul grup de autori consideră că apelul este doar o instanță de control. Este o concepție specifică mai mult pentru țările *comon law*. Dezavantajul acestei accepțiuni constă în faptul că instanța de apel verifică doar aspectele juridice, iar ceea ce ține de circumstanțele cauzei, de fapt acestea sunt lăsate în totalitate în responsabilitatea primei instanțe.

2) Al doilea grup este de părerea că apelul reprezintă reexaminarea cauzei. În acest caz, apelantul nu este obligat să dovedească greșelile instanței de judecată, deoarece instanța de apel nu ia în considerare rezultatele examinării cauzei în prima instanță. Ca dezavantaj al acestei concepții, este menționată reducerea rolului primei instanțe, care există ca instanță doar într-o „etapă de trecere”, fiind o „instanță de tranzit”.

¹³⁰ BOROI, G., STANCU, M. *Op.cit.*, p.1.

¹³¹ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.165.

¹³² ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.57.

3) Al treilea grup de cercetători califică apelul ca pe o posibilitate de perfecționare a cauzei și presupune că, în procedura de apel, important este nu controlul actului de dispoziție al instanțelor inferioare, ci aflarea adevărului obiectiv. Potrivit acestei concepții, instanța de apel ia în considerare rezultatele examinării cauzei în prima instanță.

4) Al patrulea grup consideră că esența procedurii în apel constituie unitatea reexaminării cauzei și controlului actului de dispoziție al primei instanțe. Dezavantajul acestei accepțiuni este lipsa, în doctrina procesuală, a unei viziuni unice referitoare la coraportul acestor două elemente – reexaminarea și controlul actului de dispoziție. Avantajul însă constă în faptul că ea delimitează importanța primei instanțe și a instanței de apel ¹³³.

Diversitatea opiniilor și abordărilor existente în doctrină ne determină să concluzionăm că, pentru a avea o poziție consolidată referitoare la conceptul apelului, este necesar totuși să stabilim scopul acestei căi de atac, de unde, evident, vor reieși sarcinile și funcțiile organului împuternicit cu examinarea apelului or, după cum menționează E. Смагина, în teza sa de doctorat, scopul se poate realiza prin îndeplinirea anumitor sarcini¹³⁴.

În acest sens, vom face o succintă explicație a termenilor de *scop* și *sarcini*.

În literatura de specialitate se menționează că trebuie să distingem între noțiunea de *scop* și cea de *sarcină*. Scopul este rezultatul final, spre care este orientată activitatea de control, iar sarcina este soluționarea unei probleme intermediare în calea spre realizarea scopului¹³⁵.

Dacă am transpune în niște întrebări „simple” aceste idei, considerăm ca ele ar fi: Pentru ce a fost instituit apelul? Ce vrem să obținem prin utilizarea acestei căi de atac? Ce trebuie să facem, ca să obținem ceea ce dorim?

Constatăm că atunci când se clasifică apelul în diverse tipuri sau se grupează diferite viziuni pe categorii, se iau la bază anume aceste elemente: care este scopul, care sunt sarcinile și funcțiile instanței în acest sens?. În mare parte, discuțiile se reduc la următoarele: Ce va face instanța de apel? Va controla? Va reexamina? Va controla și reexamina? Care sarcini prevalează?

Pentru a clarifica aceste aspecte, vom analiza, în continuare, cele mai importante și mai argumentate, în opinia noastră, viziuni asupra tipurilor de apel.

În acest context, cea mai populară clasificare este cea care distinge între *apel deplin* și *apel restrâns*. Considerăm că aici sunt necesare unele explicații. *Apelul restrâns* mai este numit „nedeplin”, „limitat”, „juridic”¹³⁶. Totul pornește de la faptul că această clasificare în apel deplin

¹³³ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p. 25-28.

¹³⁴ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*, p.64.

¹³⁵ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.62

¹³⁶ PRISAC, A. *Op.cit.*, p.1062.

și restrâns este specifică doctrinei rusești. În limba rusă aceste tipuri sunt numite „полная апелляция” și „неполная апелляция”. Traducând sintagmele în cauză, unii autori propun varianta „apel deplin” și „apel nedeplin”. Doar că pentru română nu este firească îmbinarea „apel nedeplin”. Traducerea potrivită a termenului rusesc *неполная апелляция* ar fi „apel incomplet”, însă în română această sintagmă nu redă sensul juridic al termenului *неполная апелляция*, astfel că unii autori au căutat, în procesul de traducere, alte variante, ajungând la denumirea de „apel limitat”. Însă și aici apare o problemă, pentru că în literatura de specialitate în limba rusă există și o altă clasificare a apelului în *limitat* (ограниченная апелляция) și *nelimitat* (неограниченная апелляция), fapt care creează confuzii terminologice. Apelul limitat presupune posibilitatea atacării doar cu condiția respectării anumitor criterii, expres prevăzute de lege (ce nu țin doar de forma și conținutul cererii)¹³⁷. Reieșind din cele menționate, considerăm că traducerea plauzibilă ar fi de *apel deplin* și *apel restrâns*.

Apelul deplin pentru prima dată a fost atestat în actele normative ale Imperiului Roman¹³⁸. Prin apel deplin unii autori înțeleg calea de atac la a cărei examinare pot fi prezentate nelimitat probe noi, instanța de apel având obligația de a rejudeca cauza de la început în volum deplin. Prin urmare, pot fi corectate nu numai erorile comise de judecător, ci și erori ale altor participanți la proces. Apelul apare, astfel, drept continuare a procesului din prima instanță. Apelul deplin este bazat pe concepția potrivit căreia examinarea căilor de atac al hotărârilor judecătorești reprezintă o continuare normală a procesului. În această ordine de idei, instanța ierarhic superioară nu examinează temeinicia cererii de apel, ci cercetează temeinicia acțiunii înaintate¹³⁹.

Scopul apelului deplin este **perfecționarea procesului** care a avut loc în prima instanță.

Apelul deplin are următoarele trăsături:

- Examinarea cauzei se transmite instanței ierarhic superioare;
- Hotărârea primei instanțe este ignorată, de parcă nici nu ar exista;
- Instanța ierarhic superioară examinează repetat cauza în fapt;
- Nu există limite de prezentare a probelor noi și a noilor circumstanțe;
- Nu se admite trimiterea cauzei la rejudecare¹⁴⁰

Acest tip de apel există în Franța, Bulgaria, Olanda, Luxemburg.

¹³⁷ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*, p.76.

¹³⁸ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.76.

¹³⁹ MUNTEANU, A. Cu privire la conceptul căilor de atac al hotărârilor judecătorești în procedura civilă. *Op.cit.* p.93.

¹⁴⁰ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*, p.64.

Avantajul apelului deplin reiese anume din scopul acestuia de a descoperi adevărul obiectiv în cauza civilă. Un alt avantaj incontestabil al apelului deplin constă în faptul că în felul acesta se asigură garanții maxime ale corectitudinii hotărârilor judecătorești, or două instanțe ce se pronunță în mod independent una de alta pe marginea uneia și aceleiași pricini civile o cercetează mai minuțios, decât în cazul căilor de atac limitate¹⁴¹.

Drept dezavantaje ale acestui tip de apel se indică reținerile considerabile în examinarea cauzei, încetinirea procesului de soluționare a acesteia, determinată de necesitatea obținerii și examinării de noi probe, constatarea unor noi circumstanțe. În afară de aceasta, printre dezavantaje se mai consideră și diminuarea responsabilității judecătorilor din prima instanță, dar și posibilitatea abuzurilor participanților care au ca scop extinderea termenelor de judecare. În acest sens, în studiile rusești se menționează că posibilitatea nelimitată de atacare reprezintă un mijloc comod de a tergiversa procesul de judecată prin amânarea prezentării probelor și argumentelor în cadrul examinării cauzei în cea de-a doua instanță sau chiar la sfârșitul dezbaterilor judiciare.

Un neajuns îl mai reprezintă și faptul ca apelul deplin presupune cheltuieli mai mari atât pentru stat, cât și pentru participanții la proces, datorate termenelor lungi de examinare, necesității de a prezenta noi probe etc. Această poziție este susținută, de altfel, și de doctrinarii autohtoni, care menționează că permisiunea nelimitată de prezentare a probelor în instanța de apel transferă către aceasta centrul de greutate al procesului, fapt pentru care examinarea pricinii în prima instanță devine intermediară, nesorioasă sau chiar excesivă¹⁴².

Apelul restrâns. Se presupune că apelul restrâns vine din dreptul german. Esența acestuia constă în verificarea corectitudinii hotărârii primei instanțe, fără a rejudeca pricina de la început. La examinarea apelului restrâns nu pot fi prezentate noi probe, se corectează numai erorile comise de judecător. În acest context, apelul restrâns nu se caracterizează drept continuare a procesului, ci drept procedură de control a legalității și temeiniciei hotărârii instanței de fond¹⁴³.

Scopul apelului restrâns este **îmbunătățirea hotărârii primei instanțe**.

Trăsăturile apelului restrâns:

- Hotărârea primei instanțe devine obiectul examinării de către instanța ierarhic superioară;
- Instanța ierarhic superioară examinează, pe lângă temeinicia și legalitatea hotărârii, și însuși procesul din prima instanță;
- Nu se permite prezentarea de probe noi;

¹⁴¹ MUNTEANU, A. Cu privire la conceptul căilor de atac al hotărârilor judecătorești în procedura civilă. *Op.cit.*

¹⁴² *Ibidem.*

¹⁴³ *Ibidem.*

- Instanța are dreptul să caseze hotărârea primei instanțe și să transmită cauza la rejudecare în prima instanță.

Conceptul de *apel restrâns / limitat* a fost preluat de țări ca Spania, Italia etc.

Astfel, spre deosebire de apelul deplin, în care procesul este supus unui control obiectiv, deoarece instanța verifică conformitatea circumstanțelor de fapt ale cauzei cu ceea ce este în realitate, apelul restrâns presupune un control subiectiv al procesului și al hotărârii, deoarece judecătorul verifică corectitudinea stabilirii circumstanțelor de fapt și a dovedirii acestora.

Totodată, ținând cont de trăsăturile enumerate, putem deduce că în cazul apelului deplin prevalează sarcina de a reexamina cauza asupra sarcinii de a verifica hotărârea judecătorească, iar în cazul apelului restrâns predominantă este sarcina verificării hotărârii primei instanțe.

Avantajele apelului restrâns sunt:

- păstrarea rezultatelor procedurii din prima instanță și, ca urmare, consolidarea importanței procedurii din prima instanță, precum și consolidarea autorității primelor instanțe;
- ținând cont de caracteristicile apelului restrâns, și anume de faptul că nu se vor putea prezenta noi probe, părțile sunt nevoite să depună toate eforturile în procesul de examinare și soluționare a cauzei în prima instanță;
- delimitarea clară dintre funcțiile primei instanțe, ca instanță care examinează cauza în fond, și a celei secunde, ca instanță care realizează o activitate de control prin reexaminarea cauzei în fond;
- posibilitatea examinării cauzei în termene mai reduse.

Se consideră ca apelul restrâns are un scop dual: eliberarea instanțelor de apel de muncă suplimentară, iar a justițiabilului – de probleme în plus și de rețineri. În calitate de dezavantaj, în doctrina de specialitate este invocat riscul că hotărârea ar putea să nu corespundă realității (ar putea să nu fie găsit adevărul obiectiv)¹⁴⁴.

În literatura de specialitate nu există o părere unică referitoare la preemțiunea unui tip de apel asupra altuia: unii cercetători menționează că este mai rațională reglementarea apelului în forma celui limitat, alții consideră că e prea devreme pentru trecerea la sistemul apelului limitat și că mai oportun ar fi cel deplin¹⁴⁵.

În afară de aceasta, în studiile de specialitate sunt întreprinse încercări de a determina anumite caracteristici ale apelului deplin și ale celui restrâns, după care să se identifice prezența acestuia într-un stat sau altul. Se menționează că, dacă în lege este prevăzută regula în conformitate

¹⁴⁴ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.164.

¹⁴⁵ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*

cu care prezentarea de noi probe în apel nu este posibilă, și doar în anumite cazuri, în calitate de excepție, părțile pot prezenta probe noi, atunci este vorba de un apel limitat, în caz contrar, adică dacă legea permite, în calitate de regulă, prezentarea de noi probe, atunci se are în vedere un apel deplin.

Și prezența / absența împuternicirilor este un indiciu de determinare a tipului de apel: dacă instanța de apel nu are împuternicirea de a trimite cauza la rejudecare în prima instanță, atunci ar fi vorba despre apelul deplin, iar dacă instanța de apel are această împuternicire, atunci se presupune a fi un apel restrâns¹⁴⁶.

În opinia noastră, acestea nu pot fi considerate trăsături definitorii ale unui sau altui tip de apel. Împuternicirea de a trimite la rejudecare nu depinde de conceptul apelului ales de legiuitor, aceasta având la bază alte idei și principii, ca, de exemplu, principiul procesului echitabil, principiul egalității etc. Iar în ceea ce privește posibilitatea prezentării probelor, acest aspect reiese din specificul conceptului de apel, pe care îl adoptă legiuitorul. Asemenea confuzii au drept urmare faptul că doctrinarii expun păreri diferite, atunci când încearcă să identifice un tip sau altul de apel în țara lor sau în altă țară.

De exemplu, în doctrina rusă se profilează trei poziții: unii autorii afirmă că în legislația din Rusia este prevăzut un apel deplin¹⁴⁷, alții – unul restrâns, cei din a treia categorie sunt de părerea că aici nu se poate vorbi de un tip anume de apel. Suntem absolut de acord cu ultima opinie din doctrina rusă, conform căreia amestecul tipurilor de apel permite a constata absența vreunui tip concret de apel. Practica judiciară manevrează între apelul deplin și cel restrâns, manipulând cu instrumentele procesuale existente în procedura de apel, în funcție de circumstanțele cauzei concrete¹⁴⁸.

Anume din considerentele prezentate mai sus, în literatura de specialitate se conturează opinia că rămânerea la aceste două tipuri de apel – deplin și restrâns – promovate de-a lungul timpului în doctrină, nu mai este actuală. Astfel, în teza sa de doctor, Н. Грибов propune un al treilea tip – procedura de apel mixtă, care îmbină trăsăturile apelului deplin cu ale celui restrâns (precizăm aici că autorul nu este de acord cu terminologia „apel deplin” sau „apel restrâns”, folosind sintagma de „procedură de apel” deplină sau restrânsă). După părerea autorului, anume în această formă apelul ar fi cel mai efectiv în ceea ce privește protecția drepturilor și respectarea garanțiilor acordate justițiabilului¹⁴⁹.

¹⁴⁶ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.* p.165.

¹⁴⁷ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*, p.68.

¹⁴⁸ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.* p.172.

¹⁴⁹ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.80

Potrivit lui Н. Грибов, procedura de *apel mixt* s-ar caracteriza prin următoarele trăsături:

1. În apel pot fi prezentate probe noi, însă această posibilitate este limitată de anumite condiții. Menționăm că și în *Recomandarea nr (95) 5 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei, din 7 februarie 1995, privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială, precum și ameliorarea funcționării lor*¹⁵⁰ se stipulează, în art.5 lit.d), ca statele să impună restricții privind introducerea de noi cereri, fapte sau probe în fața instanței secunde, doar dacă nu au apărut circumstanțe noi sau există alte motive, prevăzute de dreptul național, pentru care nu au fost prezentate în fața primei instanțe.

2. Există posibilitatea de a trimite cauza la rejudecare doar în cazurile prevăzute de lege.

3. Se respectă un echilibru între forma scrisă și orală a procesului. Regula prevede că părțile nu trebuie să se prezinte la examinarea cauzei în apel, având un șir de garanții în acest sens (regula neagrării situației în propria cale de atac, examinarea cauzei în limitele apelului etc.).

În ceea ce privește noțiunile de *apel deplin* și *apel restrâns*, mai nou, s-a introdus în doctrină un nou concept – *concentrarea probelor*. Anterior, în cadrul procedurii de apel, organizată în conformitate cu regulile apelului deplin, nu conta dacă toate probele relevante pentru acest caz au fost prezentate instanței de fond. Pentru a soluționa această problemă, „a fost necesară implementarea ideii de *concentrare a probelor* în instanța de fond, pentru a analiza și soluționa cazul în mod corect și în timp util”¹⁵¹.

Concentrarea probelor presupune că principala sarcină de a clarifica toate circumstanțele cazului ar trebui să-i revină instanței de judecată, iar instanța de apel ar urma să verifice decizia luată în cauză, făcând un nou studiu al laturii sale factuale¹⁵².

În urma celor relatate, reconfirmăm poziția noastră exprimată mai sus. Este binevenită existența în doctrină a diferitor viziuni ce țin de conceptul apelului, însă explicarea acestor tipuri prin enumerarea anumitor trăsături nu este cea mai reușită soluție. Considerăm că înțelegerea esenței apelului trebuie făcută prin prisma scopurilor și sarcinilor. Putem observa că, în dependență de tipul de apel sau viziunile formulate, s-au cristalizat mai multe scopuri ale apelului:

- controlul hotărârii;
- reexaminarea cauzei;
- constatarea adevărului obiectiv;

¹⁵⁰ Recomandarea nr (95) 5 a Comitetului Miniștrilor către statele member privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială. În: *Eficiența și echitatea justiției. Standarde europene* / coord. C.Danileț. București: Editura I.R.D.O., 2008. 124 p. ISBN 978-973-9316-71-2. [cit. 08.09.2019]. Disponibil: http://irdo.ro/irdo/pdf/539_ro.pdf.

¹⁵¹ АЛИЕВ, Т.Т. *Op.cit.*

¹⁵² ДУДИНА, В. Ю. *Op.cit.*

- perfecționarea procesului etc.

În opinia noastră, scopul apelului este cel pentru care s-a constituit această cale de atac cu mulți ani urmă. Astfel, potrivit doctrinarilor din domeniu, anume din greșeala judecătorului reiese dreptul participantului de a ataca hotărârea¹⁵³. E. Смагина, în teza sa de doctor, de asemenea menționează că anume greșelile judecătorilor au determinat apariția apelului, care încă de la începuturi avea ca scop corectarea nedreptăților comise de judecători. Atacarea actelor de dispoziție ale instanței reprezintă o posibilitate eficientă de corectare a erorilor săvârșite de către judecători în examinarea și soluționarea cauzelor, prin aceasta instituindu-se o garanție importantă de respectare a dreptului la apărare¹⁵⁴. Și prof. Борисова Е.А. afirmă, în monografia sa, că apelul s-a cristalizat în Imperiul Roman ca rezultat al necesității de a corecta nedreptățile sau lipsa de experiență a judecătorilor¹⁵⁵. În acest sens, și prof. I. Deleanu opinează că apelul, în calitate de cale de atac împotriva hotărârii judecătorești, reprezintă un remediu, posibil și necesar, față de erorile judiciare care se pot săvârși¹⁵⁶. Acest obiectiv al apelului este remarcat și de V. Buzilă, care menționează că apelul trebuie să reprezinte un remediu în corectarea greșelilor primei instanțe¹⁵⁷.

După părerea noastră, scopul apelului este corectarea potențialelor erori judecătorești (doar după examinarea hotărârii, judecătorul poate decide dacă a fost comisă o eroare sau nu).

În această ordine de idei, este oportun a reveni la conceptul de *eroare*, abordat mai sus, și a reitera poziția cercetătorului Н. Грибов, care menționează că greșeala judecătorească se produce la emiterea actului de dispoziție, deoarece rezultatul procedurii de judecare se reflectă anume în actul de dispoziție, care constituie obiectul atacării¹⁵⁸. Relevantă este și concluzia lui А. Д. Золотухин că forma juridică a erorii judecătorești care duce la casarea unei hotărâri se concretizează în temeiurile de casare a hotărârii reglementate de legiuitor¹⁵⁹.

Totodată, considerăm necesar a accentua că scopul apelului trebuie să fie corectarea greșelii judecătorești, și nu a celor comise de participanții la proces. Anume instanța este subiectul care săvârșește actul de justiție (art.114 Constituția RM: „Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești”). Greșelile participanților la proces sunt însă sancționate de normele procesuale prin amenzi, decăderi din drepturi etc. Acest lucru se face exclusiv în interesul justiției și asigurării principiilor procesului civil.

¹⁵³ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p. 25-28.

¹⁵⁴ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*, p.50.

¹⁵⁵ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.* p.17.

¹⁵⁶ DELEANU, I. *Op.cit.*, pag.147.

¹⁵⁷ BUZILĂ, V. Calea de atac a apelului și principiul dublului grad de jurisdicție. În: *Fortuna*, 2012, nr.1-2, pag.17-23.

¹⁵⁸ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.41.

¹⁵⁹ ЗОЛОТУХИН, А. Д. *Op.cit.*

Din scopul apelului derivă și sarcinile lui. Conform Dicționarului explicativ al limbii române, sarcina presupune o „misiune, însărcinare, funcție data cuiva”¹⁶⁰. Altfel spus, sarcina constituie ceea ce trebuie făcut, pentru a atinge scopul propus. Dacă e să interpretăm această noțiune în sens juridic, atunci concluzionăm că, pentru a corecta potențialele erori ale primei instanțe, instanța de apel trebuie să verifice actul final al instanței, în care se reflectă rezultatul întregului proces. De aici și reiese funcția instanței de apel de a controla, funcție care o transformă într-o instanță de control judiciar.

În viziunea doctrinarilor români, controlul judiciar constă, în general, în dreptul și obligația pe care le au – în cadrul unui sistem judiciar – instanțele judecătorești superioare de a verifica, în condițiile și cu procedura stabilită de lege, legalitatea și temeinicia hotărârilor pronunțate de instanțele judecătorești inferioare lor și de a anula sau reforma aceste hotărâri, dacă sunt greșite, sau de a le confirma, dacă sunt legale și temeinice. Deci este vorba de controlul exercitat de instanțele superioare asupra actelor de jurisdicție ale instanțelor inferioare¹⁶¹. Controlul judiciar presupune atât dreptul, cât și obligația instanțelor judecătorești superioare de a verifica, în urma exercitării căilor de reformare, legalitatea și temeinicia hotărârilor instanțelor judecătorești subordonate sau inferioare; controlul judiciar presupune, de asemenea, dreptul și obligația instanțelor judecătorești de a verifica, în cazurile expres prevăzute de lege și ca efect al exercitării unor căi de atac, legalitatea și temeinicia actelor, măsurilor sau hotărârilor anumitor autorități din afara sistemului instanțelor judecătorești¹⁶². Evident, în procesul de verificare, judecătorul va trebui să revină la anumite situații care s-au judecat în prima instanță și, de aici, reiese și a doua sarcină, și anume de a reexamina.

După cum s-a arătat mai sus, doctrina, practic, este unanimă în ceea ce se referă la aceste două sarcini: de a verifica și de a reexamina. Savanții moderni, studiind natura juridică a apelului, arată că în conținutul acestuia intră două elemente de bază: reexaminarea cauzei și controlul actului judecătoresc. Polemicile se poartă în ceea ce privește coraportul dintre acestea două și prioritatea unui element asupra celuilalt. Unii autori consideră că prioritate are reexaminarea cauzei, alții – că în activitatea instanțelor de apel prevalează controlul actelor de dispoziție ale instanțelor, deoarece instanța de apel este o instanță de control, iar al treilea grup de savanți se pronunță pentru un echilibru dintre elementele în discuție¹⁶³.

¹⁶⁰ *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed.a II-a, revăzută și adăugită. București: Univers enciclopedic, 2009. Disponibil: <https://dexonline.net/definitie-sarcina>

¹⁶¹ HILSENRAD, A., STOENESCU, I. *Procesul civil în R.P.R.* București: Editura Științifică, 1957. 595 p., p.331.

¹⁶² LAZĂR, I. *Procedura civilă de drept intern și european*. Timișoara: Eurostampa, 2012, 661 p. ISBN 978-606-569-420-0, p.423.

¹⁶³ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.52

În determinarea acestui coraport trebuie să pornim, în primul rând, de la ideea că rolul instanței de apel este de a corecta erorile primei instanțe. Deci, în opinia noastră, prioritară este funcția de control. Evident, pe parcursul verificării hotărârii, instanța de apel va trebui să revadă anumite momente, care au fost examinate de către prima instanță.

Un ultim moment ce urmează să-l precizăm aici se referă la limita până la care se extinde acest control al instanței. În cazul de față, intervine principiul disponibilității, care este un principiu fundamental al „judecății private”. Instanța va controla în limitele stabilite de cel care atacă (despre adagiul *tantum devolutum quantum appellatum* vom vorbi în capitolul ce urmează).

Pentru a dovedi că anume acest concept este cel mai plauzibil (care se apropie de conceptul apelului restrâns), vom enumera aspectele negative ale neglijării lui.

Pornind de la ideea că apelul trebuie să fie o continuare a procesului, în care sarcina de bază este reexaminarea, ajungem la următoarele consecințe:

- Termene extinse de examinare;
- Cheltuieli excesive și pentru participanți, dar și pentru stat (considerăm că existența posibilității ca o cauză să fie examinată de două ori constituie un „lux” pentru justiție, pe care, *à propos*, nu și-l permit nici cele mai bogate țări din lume (SUA, Marea Britanie etc.);
- Inhibarea responsabilității participanților, dar și a primei instanțe;
- Diminuarea rolului primei instanțe, care, în esență, se transformă într-o instanță de soluționare prealabilă a litigiului;
- Judecarea în prima instanță va semăna cu o „repetiție a nunților”, pe care le vedem în filmele americane.

Apelul este o cale de atac a hotărârilor primei instanțe, care are drept scop corectarea erorilor judecătorești prin verificarea actului respectiv de dispoziție și, în subsidiar, prin reexaminarea cauzei în scopul asigurării unui control eficient, corectarea corespunzătoare a erorilor.

Apelul s-a instituit din necesitatea de a controla activitatea judecătorilor, pentru a corecta erorile comise de ei și așa trebuie să rămână. Menirea de esență a căilor de atac a fost dintotdeauna aceea de a înlătura greșelile de judecată, fie ele intenționate sau nu, în scopul obținerii unor hotărâri care să reflecte deopotrivă adevărul și să corecteze aplicarea legii¹⁶⁴. De aici reies și celelalte reglementări ce țin de procedura în apel, ca imposibilitatea de a prezenta probe noi, de a încadra participanți noi, de a aduce în fața instanței fapte noi etc.

¹⁶⁴ PÂRVU, L.N. *Op.cit.*, p.12.

Considerăm că anume acest concept trebuie pus la baza reglementării respectivei căi de atac. Conceptul în cauză corespunde și tendințelor moderne pe plan internațional, care reies dintr-un șir de Recomandări ale Comitetului de Miniștri (Recomandarea Comitetului Miniștrilor Consiliului Europei din 14 mai 1981 Nr. R (81)7, Recomandarea Comitetului Miniștrilor Consiliului Europei din 28 februarie 1984 Nr. R (84) 5, Recomandarea Comitetului Miniștrilor Consiliului Europei din 28 februarie 1984 Nr. R (95) 5)¹⁶⁵ și, bineînțeles, din Principiile UNIDROIT privind procedura civilă transnațională¹⁶⁶.

În continuare, vom opera cu termenii *apelul – procedură de control* pentru conceptul ce are la bază ideea că sarcina de control este prioritară, (care este apropiat de conceptul apelului restrâns) și *apelul în calitate de continuare a examinării cauzei*, care este apropiat conceptului de apel deplin (pentru conceptul care are la bază ideea că sarcina de bază în cadrul procedurii în apel este reexaminarea cauzei).

De aici urmează să pornească legiuitorul, atunci când stabilește procedura de examinare a apelului. La momentul actual, legiuitorul nostru pare a fi extrem de indecis.

Până la modificările recente ale legii procesuale (Legea nr.17 din 05.04.2018), părea că legiuitorul nostru a ales conceptul promovat și de noi, primul pas fiind limitarea prezentării probelor în apel prin Legea nr.155 din 05.07.12. Conform modificărilor din Legea nr.155 art.372, CPC al RM prevedea:*(1) Părțile și alți participanți la proces au dreptul să prezinte noi probe, dacă au fost în imposibilitatea să o facă la examinarea pricinii în prima instanță. (1¹) Instanța de apel nu are dreptul să administreze probele care au putut fi prezentate de participanții la proces în prima instanță, cu excepția situației stabilite la alin. (1). (1²) În cazul în care părțile și alți participanți la proces invocă necesitatea administrării de noi probe, aceștia trebuie să indice probele respective, mijloacele prin care ele pot fi administrate, precum și motivele care au împiedicat prezentarea lor în prima instanță.*

Însă rămâne a fi neclară poziția legiuitorului autohton, atunci când analizăm prevederile Legii nr.17 din 05.04.2018 privind modificarea și completarea unor acte legislative, care introduce, *inter alias*, două momente foarte importante, ce țin de identificarea conceptului la care dorim noi să aderăm. Pe de o parte, legiuitorul abrogă alin. (4) al art.373 CPC, care stipula că instanța de apel nu este legată de motivele apelului privind legalitatea hotărârii primei instanțe, ci este obligată să verifice legalitatea hotărârii în întregul ei. Pe de altă parte, introduce un nou temei de prezentare a

¹⁶⁵ ГРИБОВ, Н.Д. *Op.cit.*, p.29.

¹⁶⁶ ALI / UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure [citat 30.02.2019]. Disponibil: <https://www.unidroit.org/instruments/transnational-civil-procedure>

probelor noi în apel, care este absolut nefiresc pentru conceptul de procedură de control, cum este apelul, și anume: „dacă administrarea probei nu duce la întreruperea ședinței”.

În același timp, conform legislației noastre, există posibilitatea de a remite cauza spre rejudecare, deși doar pentru încălcarea legii procesuale. Conform art.385, alin.(1), lit.d), instanța de apel, după ce judecă apelul, este în drept: să admită apelul, să caseze integral hotărârea primei instanțe și să trimită pricina spre rejudecare în prima instanță, doar în cazul în care s-au încălcat temeiurile prevăzute la art. 388 alin.(1) lit. d) și i). La solicitarea participanților la proces, instanța de apel poate trimite cauza spre rejudecare în prima instanță în cazul prevăzut la art. 388 alin. (1) lit. b).

În capitolele ce urmează vom analiza în detaliu procedura de examinare a apelului și vom propune modificările necesare, pentru ca apelul să corespundă scopului pentru care a fost conceput.

Aici, se impune o precizare foarte importantă. În prezenta lucrare obiect de cercetare este apelul *în procesul civil*. Menționăm acest fapt în contextul evoluției recente ce a avut loc în planul justiției. Această evoluție este marcată de intrarea în vigoare a unei noi legi, și anume a Codului Administrativ¹⁶⁷. Acest cod s-a dorit a fi un răspuns, o soluție pentru demersurile doctrinare, existente în literatura de specialitate de zeci de ani, care susțineau necesitatea elaborării unei proceduri distincte de examinare a cauzelor, în care este implicată o autoritate publică, cu principii proprii care s-o guverneze și s-o eficientizeze, pentru a asigura legalitatea în contracararea abuzurilor din administrația publică¹⁶⁸. Asume reîșind din cele invocate, nu vom acorda spațiu studierii apelului ca parte a justiției administrative. Republica Moldova, prin adoptarea noului cod, începe a se alinia la tendințele internaționale, care au desprins și au cristalizat o procedură aparte: procedura administrativă în fața instanțelor de judecată (în Rusia, административное судопроизводство¹⁶⁹, în Germania¹⁷⁰, drept procesual administrativ etc.), care are sarcini și scopuri specifice și care, într-o oarecare măsură, ar justifica o privire specială asupra apelului în cadrul procedurii de contencios administrativ, acesta apropiindu-se extrem de conceptul *apelului deplin*, tratat mai sus (aici menționăm că, de curând, pe plan internațional se conturează și o altă ramură de drept, și anume „dreptul judiciar privat”)¹⁷¹. Justificarea are la bază conceptul că, în cadrul

¹⁶⁷ Codul administrativ al Republicii Moldova. Nr.116 din 19.07.2018. Publicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr. 309-320, art.446.

¹⁶⁸ ȚURCAN, O. Codul administrativ – factor de consolidare a accesului la justiția administrativă în Republica Moldova. În: *Legea și Viața*. 2019, nr. 8 (332), pp.38-45. ISSN: 1810-309X

¹⁶⁹ Что такое административное судопроизводство? [citat 17.01.2020]. Disponibil: <http://народныйвопрос.рф/Home/Article/6195>.

¹⁷⁰ *Verwaltungsprozessrecht* (Deutschland). [citat 17.01.2020]. Disponibil: [https://de.wikipedia.org/wiki/Verwaltungsprozessrecht_\(Deutschland\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Verwaltungsprozessrecht_(Deutschland)).

¹⁷¹ STOICA, A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul juridic, 2011, 212 p. ISBN 978-973-127-468-3. p.106.

oricărei societăți, controlul judecătoresc asupra executării întocmai a legii de către organele administrației publice este, prin esență, o condiție necesară și importantă pentru consolidarea ordinii de drept¹⁷². Zicem „justificare”, pentru că avem rezerve în privința acestui aspect. Cu toate acestea, studierea conceptului de *apel* în cadrul justiției administrative solicită un nou spațiu de cercetare, care ar avea la baza o analiză scrupuloasă a relațiilor administrative, în general, și a justiției administrative, în special.

Reieșind din cele menționate, reiterăm că prezenta lucrare se referă la calea de atac *apelul* în cadrul justiției civile (în sens îngust).

În cele ce urmează, vom prezenta opiniile unor oameni de știință notorii, care vin să sprijine poziția noastră referitoare la conceptul apelului determinat în prezenta secțiune.

Renumitul jurist rus В. Д. Спасович relevă posibilele consecințe ale ignorării de către instanța ierarhic superioară a sarcinii de verificare a hotărârii: dacă, într-o cauză, instanța a lăsat la o parte hotărârea motivată a primei instanțe și a scris o hotărâre diferită, atunci ea a procedat nu ca a doua instanță, ci ca prima¹⁷³. Iar Lord Donaldson (fostul președinte al Colegiului în cadrul Curții de Apel din Londra) menționa că opinia care identifică Curtea de Apel cu o a doua șansă dată justițiabilului („a second bite at the cherry”) este o neînțelegere. El precizează că punctul inițial al apelului nu este cazul justițiabilului, ci hotărârea care se atacă, apelantul trebuind să demonstreze că judecătorul a greșit¹⁷⁴.

Reputatul jurist american J. Bentham, referindu-se la conceptul apelului deplin, menționa că acesta este o „invenție ingenioasă, ce are ca scop împiedicarea justiției de a afla adevărul, mințind justițiabilul, care considera ca a ajuns la mal, și acum iar este atras în marea zbuciumată”¹⁷⁵. Instanța de apel nu poate pune la baza deciziei sale alte probe, în afară de cele care au fost examinate în prima instanță. Doar în asemenea caz apelul poate fi privit ca o plângere a justițiabilului împotriva injustiției sau greșelii judecătorului, pentru a cărei corectare se adresează în instanța ierarhic superioară. În caz contrar, să învinuiești judecătorul în injustiție sau greșeli, în baza faptului că el nu a luat în considerare probele care nu i-au fost prezentate, nu e posibil¹⁷⁶.

¹⁷² ȚURCAN, O. *Op.cit.*

¹⁷³ СПАСОВИЧ, В.Д. Сочинения. Т. VI. Судебные речи (1875-1882), 1894, с.179. Apud: СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*, p.52.

¹⁷⁴ JOLOWICZ, J.A. Court of Appeal or Court of Error? In: *The Cambridge Law Journal*. 1991, vol.50, issue 1, pag.54-57. ISSN 0008-1973. [citât 17.01.2020]. Disponibil: <https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-law-journal/article/court-of-appeal-or-court-of-error/226E5410013508EE2BCCA8044BE832E8> [citât 12.10.2017], p.54.

¹⁷⁵ БЕНТАМ, И. *О судопроизводстве*, 1860. Apud: БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.164.

¹⁷⁶ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*, p.66.

Această poziție este adoptată, de altfel, și de doctrinarii autohtoni, care menționează că permisiunea nelimitată de prezentare a probelor în instanța de apel transferă centrul de greutate al procesului, în rezultatul căruia examinarea pricinii în prima instanță devine intermediară, nesperioasă sau chiar excesivă¹⁷⁷.

2.2 Dificultățile transpunerii apelului incident din legislația românească în legislația și practica autohtonă

2.2.1. Esența apelului incident

Până la modificările din 2018 a CPC (Legea nr.17 din 05.04.2018), nu se punea problema identificării formelor legale ale apelului în procesul civil. Deși în CPC există reglementarea privind alăturarea la apel, doctrinarii nu-l calificau ca pe o formă a apelului. De curând însă, Legea nr.17 din 05.04.2018 introduce în Codul de procedură civilă al RM o instituție nouă – *apelul incident* (art.362/1, Cap. XXXVI CPC al RM¹⁷⁸), urmând exemplul multor state europene: Germania (par.524 ZPO, *Anschlussberufung*)¹⁷⁹, Franța (art. 548-551, *l'appel incident*)¹⁸⁰, România (art.472 CPC al României, *apel incident*)¹⁸¹). Considerăm necesar să întreprindem o analiză a acestui nou tip de apel, introdus în CPC, dar și a reglementărilor ce țin de alăturarea la apel.

Esența apelului incident constă în dreptul intimatului de a depune, după expirarea termenului de apel, achitând taxa de stat, un apel accesoriu apelului principal, solicitând casarea (modificarea) hotărârii instanței de fond în beneficiul său¹⁸². Adică, partea care nu a declarat apel principal, sperând că aceeași atitudine o va avea și adversarul, constată însă că acesta din urmă a exercitat totuși apel și tinde la reformarea hotărârii primei instanțe, de aceea și el își exercită dreptul să declare, după expirarea termenului de apel principal, un apel incident¹⁸³.

Conform doctrinarilor români, apelul incident este o consecință a caracterului formalist al procesului civil.

¹⁷⁷ MUNTEANU, A. Cu privire la conceptul căilor de atac al hotărârilor judecătorești în procedura civilă. *Op.cit.*

¹⁷⁸ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. *Op.cit.*

¹⁷⁹ *Zivilprozessordnung*. [citât 23.07.2018]. Disponibil: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/BJNR005330950.html>.

¹⁸⁰ Code de procedure civile. [citât 23.07.2018]. Disponibil: http://codes.droit.org/CodV3/procedure_civile.pdf.

¹⁸¹ Codul de procedură civilă. – Noul cod de procedură civilă. [citât 23.07.2018]. Disponibil: http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.ph p.

¹⁸² *Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. Op.cit.*

¹⁸³ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Noul Cod de procedură civilă, comentat și adnotat, Vol.I – art.1-526. Ediția II-a*. București: Universul Juridic, 2016. 1550 p. ISBN 978-606-673-697-8, p.1307.

Apelul principal formulat învestește instanța exclusiv cu soluționarea unui diferend existent între poziția apelantului și hotărârea instanței de fond. Într-o formă sau alta, instanța de apel trebuie să soluționeze un conflict juridic, existent între apelant, pe de o parte, și hotărârea primei instanțe, pe de altă parte. Aceasta este premisa apelului și, pe cale de consecință, intimatul, adversarul apelantului, trebuie, în mod obligatoriu, să se erijeze în avocatul hotărârii. Apelul incident este un mijloc procedural, prin care intimatul poate invoca, în cursul judecării apelului, și alte argumente decât cele ale instanței de fond, apte să conducă la respingerea apelului și chiar la schimbarea hotărârii instanței de fond. În felul acesta, intimatul are posibilitatea de a supune judecății instanței de apel întreaga cauză care a fost în atenția primei instanțe, însă nu doar sub aspectele reclamate prin cererea de apel principal¹⁸⁴.

Așadar, în conformitate cu art.362/1: *(1) În cadrul procesului în care se judecă apelul depus de apelant, intimatul este în drept, după expirarea termenului de apel, să depună apel în scris, inclusiv în formă electronică prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor. Apelul incident se depune nu mai târziu de data depunerii referinței la cererea de apel. (2) Dacă apelantul principal își retrage apelul sau dacă cererii de apel nu i se dă curs, sau cererea a fost restituită, sau există alte motive care exclud soluționarea fondului, apelul incident prevăzut la alin. (1) nu produce efecte juridice.*

Necesitatea acestei instituții rezultă din principiul contradictorialității și al egalității armelor, conform cărora intimatului trebuie să i se acorde posibilitatea de a cere casarea (modificarea) hotărârii instanței de fond în beneficiul său, prezentând argumentele sale împotriva acesteia, pe picior de egalitate cu apelantul. În caz contrar, intimatul, fiind de acord cu hotărârea instanței de fond, ar fi, de fapt, penalizat pentru nedeclararea apelului. Introducerea acestei instituții ar putea duce la reducerea numărului de apeluri declarate, întrucât, dându-și seama de posibilitatea declarării de către partea adversă a unui apel incident, participanții la proces vor declara apel doar în cazurile temeinic argumentate¹⁸⁵.

Doctrinarii români, de asemenea, menționează că, „prin introducerea apelului incident, legiuitorul a intenționat să micșoreze numărul apelurilor care se exercită numai pentru a temporiza soluționarea definitivă a procesului, sub presiunea riscului ca cererea de apel principal să provoace apelul incident al intimatului”¹⁸⁶.

¹⁸⁴ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.30.

¹⁸⁵ *Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. Op.cit.*

¹⁸⁶ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1307.

Actualmente, fiind o instituție nouă, apelul incident este foarte puțin tratat în doctrina autohtonă. De aceea ne vom ghida, în mare parte, de doctrina și practica europeană, în special cea a României, or, reglementările relative la apelul incident din legislația românească sunt aproape identice cu cele din legislația Republicii Moldova. În conformitate cu art.472 (1) CPC al României¹⁸⁷, *(1) Intimatul este în drept, după împlinirea termenului de apel, să formuleze apel în scris, în cadrul procesului în care se judecă apelul făcut de partea potrivnică, printr-o cerere proprie care să tindă la schimbarea hotărârii primei instanțe. (2) Dacă apelantul principal își retrage apelul sau dacă acesta este respins ca tardiv, ca inadmisibil ori pentru alte motive care nu implică cercetarea fondului, apelul incident prevăzut la alin. (1) rămâne fără efect.*

2.2.2. Caracteristicile apelului incident

Apelul incident se caracterizează prin următoarele trăsături:

- ***Este o manifestare de voință care aparține în exclusivitate acelei părți din proces care a dobândit deja calitatea de intimat***¹⁸⁸.

Această caracteristică reiese chiar din conținutul normei juridice, or articolul 362/1 CPC al RM menționează expres: „***intimatul este în drept [...]***”.

- ***Apelul incident presupune existența unui apel principal.***
- ***Apelul incident are un caracter accesoriu față de apelul principal și, ca urmare logică, soarta lui o urmează pe cea a apelului principal – *accessorium sequitur principale****¹⁸⁹.

Conform art.362/1, alin.(2) CPC al RM, *(2) Dacă apelantul principal își retrage apelul sau dacă cererii de apel nu i se dă curs, sau cererea a fost restituită, sau există alte motive care exclud soluționarea fondului, apelul incident, prevăzut la alin. (1) nu produce efecte juridice.*

- ***Scopul apelului incident constă în schimbarea hotărârii primei instanțe sau prevenirea consecințelor ce s-ar putea produce asupra situației juridice a intimatului***¹⁹⁰.

Dacă facem o analiză a articolelor care se referă la apelul incident din legislația românească, vom atesta că acest scop este expres prevăzut în norma juridică: *Intimatul este în drept, după împlinirea termenului de apel, să formuleze apel în scris, în cadrul procesului în care se judecă apelul făcut de partea potrivnică, printr-o cerere proprie care să tindă la schimbarea hotărârii primei instanțe.*

¹⁸⁷ Codul de procedură civilă. – Noul cod de procedură civilă. *Op.cit.*

¹⁸⁸ DĂNILĂ, L., ROȘU, C. *Op.cit.*, p.320.

¹⁸⁹ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.180.

¹⁹⁰ Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. *Op.cit.*

Deși reglementările ce țin de apelul incident au fost preluate, în mare parte, din legislația românească, anume această sintagmă nu se regăsește în art.362/1 CPC al RM.

Aceasta însă nu exclude faptul că scopul apelului incident este anume de a schimba hotărârea primei instanțe (prin casare sau modificare). Instituirea apelului incident, după cum s-a menționat mai sus, s-a făcut anume pentru a oferi intimatului posibilitatea de a ataca hotărârea instanței, pe care nu a atacat-o inițial, în speranța că nici cealaltă parte nu o va face¹⁹¹.

În *Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative*, de asemenea, se menționează că esența apelului incident constă în dreptul intimatului de a depune, după expirarea termenului de apel, un apel accesoriu apelului principal, solicitând modificarea / casarea hotărârii instanței de fond în beneficiul său¹⁹².

Dacă intimatul nu ar avea ca scop schimbarea sau modificarea hotărârii, atunci instituția apelului incident nu ar avea nicio justificare, or, intimatul, pentru a-și expune dezacordul cu cele indicate de apelant, are alte mijloace de apărare, și anume *referința*.

✓ ***Cererea de apel incident trebuie să întrunească toate condițiile de fond și de formă ale apelului, întrucât apelul incident nu este decât o varietate a apelului***¹⁹³ *Din același raționament apelul incident se va judeca după regulile aplicabile în general în materia apelului.*

După cum se menționează în literatura românească, titularul cererii de apel incident nu poate avea drepturi mai largi sau mai multe decât apelantul principal, dar nici mai puține ca acesta¹⁹⁴.

✓ ***Apelul incident lărgeste cadrul procesual al judecății în ceea ce privește obiectul acesteia.***

Chiar dacă apelul principal este îndreptat numai împotriva unor capete ale hotărârii atacate, apelul incident poate să vizeze și alte aspecte din hotărâre.

Apelul incident poate fi exercitat împotriva unor dispoziții din hotărâre, care nu au făcut obiectul apelului principal, sau el poate fi exercitat, chiar dacă apelul principal a fost limitat numai la anumite dispoziții din hotărâre¹⁹⁵.

Legiuitorul nu a specificat că apelul incident trebuie să se refere doar la acele aspecte care sunt abordate în apelul principal. Prin urmare, nu există restricții în ceea ce privește obiectul

¹⁹¹ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.175.

¹⁹² *Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. Op.cit.*

¹⁹³ DĂNILĂ, L., ROȘU, C. *Op.cit.*, p.320.

¹⁹⁴ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.181.

¹⁹⁵ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.178.

apelului incident, iar unde legiuitorul nu distinge, nici interpretul nu o face (*ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus*)¹⁹⁶.

Așadar, intimatul, în apelul incident, poate să critice și soluția dată altor capete de cerere, decât cele vizate prin apelul principal. Regula *tantum devolutum quantum appellatum*, care impune instanței de apel să verifice legalitatea și temeinicia hotărârii numai în limitele criticii formulate prin motivele de apel, se referă la fiecare cerere de apel în parte, și nu la raportul dintre apelul principal și apelul incident¹⁹⁷.

Este important de menționat că ambele apeluri – principal și incident – vor rămâne guvernate de o altă regulă a devoluțiunii – *tantum devolutum quantum iudicatum*.

Precizăm aici că posibilitatea lărgirii cadrului procesual al judecății se referă anume la obiectul examinării în apel, nu însă și la participanți, în sensul că apelul incident poate fi făcut de intimat doar în raport cu apelantul, adică cu cel care a exercitat apelul principal.

✓ ***Apelul incident anulează beneficiul inițial al apelului principal, beneficiu care ar deriva din non reformatio in peius***¹⁹⁸ (art.373, alin.(6) CPC).

✓ ***Apelul incident se depune după expirarea termenului de apel și nu mai târziu de data depunerii referinței.***

Dacă apelul e făcut în cadrul termenului de declarare a apelului, atunci el nu mai este considerat apel incident.

Spre deosebire de apelul principal, legiuitorul nu stabilește un termen expres pentru apelul incident, însă stabilește un interval și o dată de reper până când poate fi depus apelul incident. Deci putem concluziona că e vorba de un termen nedeterminat, fiind definit prin referirea la anumite acțiuni, evenimente certe. Astfel, în conformitate cu art.362/1, alin.(1) CPC al RM, apelul incident poate fi depus, după expirarea termenului de apel, nu mai târziu de data depunerii referinței de către intimat. Urmează să analizăm până în ce moment poate fi depusă referința. Potrivit art.370 din CPC al RM, instanța de apel efectuează, în termen de până la 2 luni de la data emiterii încheierii de intentare a procedurii de apel, actele procedurale, în vederea pregătirii cauzei pentru dezbateri, în conformitate cu art. 185 și art. 186 din CPC al RM.

Conform art.186 CPC al RM, în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, judecătorul stabilește data până la care pârâtul urmează să prezinte în judecată referința și toate probele necesare, sub sancțiunea decăderii.

¹⁹⁶ NEGRU, B., NEGRU-COȘERU, A., *Op.cit.*, p. 434.

¹⁹⁷ TABÂRCA, M. *Drept procesual civil*. Vol. II. București: Solomon, 2017, 790 p. ISBN: 606-94050-7-9, p.18.

¹⁹⁸ DĂNILĂ, L., ROȘU, C. *Op.cit.*, p.321.

Deci, până la urmă, termenul de depunere a apelului incident depinde de termenul stabilit de către instanța de judecată pentru depunerea referinței. Este important să menționăm că acest termen nu este unul de decădere, ca în cazul termenului pentru referință, adică intimatul, în caz de omitere a termenului de depunere a apelului incident, îl va putea repune în termenul de declarare.

Termenul de depunere a apelului, de asemenea, va putea fi întrerupt, în aceleași condiții ca și termenul de apel principal, iar repunerea în termen se va face în cazurile și în ordinea prevăzută la art.116 CPC. În acest sens, prof. Ion Deleanu menționează că la întrebarea dacă termenul de depunere a apelului incident este susceptibil de întrerupere, răspunsul este afirmativ, deoarece durata în care se poate face apelul este un termen procedural; apelul incident este o varietate de apel, căreia îi sunt aplicabile prevederile legale comune, în măsura în care legea nu stabilește altfel; intimatul, ca parte în judecată, nu poate fi pus într-o situație dezavantajată în raport cu cealaltă parte, ignorându-se astfel unul din principiile fundamentale ale procesului civil – egalitatea părților, mai exact „egalitatea de arme și mijloace procesuale”¹⁹⁹.

Deși termenul de declarare a apelului incident este în legătură directă cu termenul stabilit de instanță pentru depunerea referinței, totuși acesta rămâne a fi un termen legal (este prevăzut în normele procesuale civile, care nu pot fi modificate prin voința subiecților relațiilor procesuale²⁰⁰), și nu judiciar (termen stabilit la discreția instanței), de aceea partea nu va putea solicita prelungirea acestuia (art.115 CPC al RM). Însă, ținând cont de specificul reglementării termenului respectiv, persoana interesată ar putea cere prelungirea termenului depunerii referinței (acest termen fiind unul judiciar), ceea ce va prelungi automat și termenul de depunere a apelului incident²⁰¹.

✓ ***Se achită taxa de stat, ca și în cazul apelului principal.***

Legea taxei de stat nu menționează, în mod expres, ce taxă urmează a fi achitată pentru depunerea apelului incident, dar, în același timp, nici nu prevede, ca, de exemplu, în cazul alăturării la apel, că pentru apelul incident nu se achită taxa de stat (art.361, alin.(1) CPC al RM). De altfel, în legislația României este prevăzut expres, în art.23, alin.(3) al OUG 80/2013 privind taxele judiciare de timbru, că apelul incident și apelul provocat se taxează potrivit regulilor de taxare a apelului²⁰².

¹⁹⁹ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.180.

²⁰⁰ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. Op.cit., p.417.

²⁰¹ JIMBEI, I. Apelul incident. În: *Materialele conferinței internaționale „Procesul civil și executarea silită. Trecut, prezent, viitor”*, București: Universul juridic, 2018. pp.377-389. ISBN 987-606-39-0324-3

²⁰² OUG 80/2013 privind taxele judiciare de timbru. Ordonanța de urgență nr. 80/2013. Publicată în *Monitorul Oficial al României* nr.392 din 29 iunie 2013. [citat 23.07.2018]. Disponibil:

http://www.dreptonline.ro/legislatie/oug_80_2013_taxele_judiciare_de_timbru_ordonanta_de_urgenta_80_2013.php

După cum s-a menționat mai sus, apelul incident este o varietate a apelului și deci urmează aceleași reguli ca și apelul principal. Astfel, pentru depunerea apelului incident, trebuie să fie achitate 75 % din taxa ce urmează a fi plătită la depunerea cererii de chemare în judecată, iar în cazul litigiilor cu caracter patrimonial – 75 % din taxă, calculate din suma contestată²⁰³.

✓ ***Se depune la instanța de apel.***

Conform legislației românești, apelul incident se va depune odată cu întâmpinarea la instanța a cărei hotărâre se atacă (art.474 CPC al României). Spre deosebire de legislația românească, cea autohtonă nu prevede expres unde urmează să fie depus apelul incident. Însă cadrul normativ existent ne permite să concluzionăm că apelul incident va fi depus la instanța de apel, unde se judecă apelul principal.

În primul rând, conform art.362/1 CPC al RM, apelul incident se depune nu mai târziu de data depunerii referinței la cererea de apel.

De asemenea, conform art.367, alin.(3) CPC al RM, ***după expirarea*** termenului de depunere a apelului, prima instanță este obligată ***să expedieze, a doua zi, instanței de apel*** dosarul, împreună cu apelurile depuse și înscrisurile alăturate, care nu au fost prezentate în prima instanță.

Deși alin. (4) al aceluiași articol prevede că, până la expirarea termenului de depunere a apelului, participanții la proces pot lua cunoștință de materialele din dosar, de apelurile și referințele depuse, de probele noi prezentate și pot înainta referințe motivate împotriva apelurilor și referințelor, nu putem să concluzionăm, în baza acestei norme, că apelul incident se va depune la prima instanță, or, dacă acesta va fi depus în cadrul termenului de apel, nu va mai fi considerat apel incident.

Urmează art.370, alin.(1) CPC, potrivit căruia instanța de apel efectuează, în termen de până la 2 luni de la data emiterii încheierii de intentare a procedurii de apel, actele procedurale în vederea pregătirii cauzei pentru dezbateri, în conformitate cu art. 185 și art. 186. Referințele cu toate înscrisurile anexate se depun în atâtea copii, câți participanți la proces sunt, plus o copie pentru instanța de apel, inclusiv, după caz, prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor, cu semnătură electronică avansată calificată.

Din interpretarea articolelor citate mai sus reies următoarele:

- A două zi după expirarea termenului de apel, dosarul trebuie transmis Curții de Apel.
- Apelul incident se depune anume după expirarea termenului de apel, deci, rațional, reiese că acesta urmează să fie depus la Curtea de Apel competentă.

²⁰³ Legea taxei de stat. Nr.1216 din 03.12.1992. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1992, nr.12.

- Mai mult ca atât, acesta poate fi depus cel târziu odată cu referința. Referința, de regulă, se depune la instanța de apel, deja în cadrul pregătirii cauzei (deși nu este exclusă posibilitatea depunerii și în prima instanță, în eventualitatea în care intimatul decide să facă cunoștință cu materialele dosarului în cadrul termenului de apel, iar la dosar deja se află apelul depus. Dar acest fapt nu ne permite să interpretăm că apelul incident, de asemenea, poate fi depus în prima instanță, odată cu referința, or, în acest caz, ne-am afla în interiorul termenului de apel și deci nici nu am putea discuta de un apel incident). Așadar, reiese ca apelul incident se depune la instanța de apel, și nu la instanța a cărei hotărâre se atacă, ca în cazul apelului principal. În Germania, cererea de apel incident, la fel, se depune la instanța de apel (paragr. 524 ZPO)²⁰⁴.

2.1.3. Apelul incident vs Referința

Unii autori români consideră de prisos referința în cazul în care se depune un apel incident, or, înaintând un apel incident, intimatul se apără, dar, totodată, și tinde la obținerea unei noi hotărâri în propriul său interes. Alții totuși menționează că intimatul care face un apel incident este ținut în continuare de obligația depunerii întâmpinării la apelul principal, tocmai pentru că prin cele două acte de procedură se urmăresc scopuri diferite. Astfel, prin administrarea probelor invocate prin întâmpinare, intimatul poate obține respingerea apelului principal, cu consecința păstrării hotărârii primei instanțe; în urma administrării probelor invocate în apelul incident, intimatul poate obține schimbarea în tot sau în parte a hotărârii²⁰⁵.

Cu alte cuvinte, intimatul are interes să formuleze un apel incident, dacă a căzut și el parțial în pretenții. Dacă însă a câștigat în prima instanță, intimatul va răspunde la apelul celui care a pierdut cu o simplă întâmpinare, prin care va solicita instanței de apel să mențină hotărârea atacată. Spre exemplu, reclamantul care solicitase primei instanțe să-l oblige pe pârât la plata sumei de 100000 de lei, cu titlu de despăgubiri, apelează hotărârea prin care i s-a acordat numai o sumă de 60000 lei. Dacă instanța de apel apreciază că intimatul nu datorează nimic, în lipsa unui apel incident, nu va putea să agraveze situația apelantului în propria sa cale de atac, astfel încât va trebui să mențină hotărârea primei instanțe. Dacă însă intimatul a formulat în termen un apel incident, instanța de apel va putea schimba hotărârea primei instanțe, în sensul respingerii cererii de chemare în judecată. În situația în care prima instanță ar fi respins cererea de chemare în judecată la apelul

²⁰⁴ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p.187.

²⁰⁵ TĂBĂRCĂ, M. *Op.cit.*, p.20.

reclamantului, intimatul nu trebuie să mai răspundă cu un apel incident, ci se va apăra solicitând instanței de apel să păstreze hotărârea atacată²⁰⁶.

Aceeași situație ar fi și atunci când apelul principal ar fi declarat de pârât, care ar solicita respingerea acțiunii. În lipsa apelului incident, exercitat de intimatul reclamant, chiar dacă instanța de apel ar ajunge la concluzia că acțiunea trebuia admisă în întregime, nu ar putea să schimbe hotărârea în acest sens²⁰⁷.

Așadar, dacă e să concluzionăm referitor la deosebirea dintre apelul incident și referință, vom menționa următoarele: apelul incident este o cale de atac, pe când referința este un mijloc de apărare într-o cale de atac. Apelul incident anulează beneficiul neagravării situației apelantului în propria cale de atac, referința – nu. Prin apelul incident intimatul urmărește schimbarea hotărârii primei instanțe, prin referință invocă toate mijloacele procedurale și probele, pe care le opune fiecărui capăt din cererea apelantului, și urmărește menținerea hotărârii primei instanțe.

Apelul incident este o instituție absolut nouă în legislația autohtonă, ceea ce, evident, ar putea conduce, în timpul apropiat, la dificultăți în aplicare și o practică judiciară neuniformă. Însă, pe de altă parte, după cum am constatat, reglementările relative la apelul incident au fost preluate, în mare parte, din legislația țărilor europene, în special a României, unde există tratări și doctrină, care va fi utilă la clarificarea aspectelor echivoce și la crearea unei practici judiciare stabile și constante.

2.3 Finalitatea și perspectivele alăturării la apel

În conformitate cu art.361 CPC al RM, *coparticipanții (coreclamanții, copârâții) și intervenienții, care participă în proces din partea apelantului, se pot alătura la apel, dacă pretențiile lor coincid cu pretențiile apelantului, prezentând o cerere scrisă. Pentru cererea de alăturare la apel nu se plătește taxă de stat. Dacă apelantul principal își retrage apelul sau cererii de apel nu i se dă curs, sau cererea a fost restituită, sau există alte motive care exclud soluționarea fondului, alăturarea la apel prevăzută la alin.(1) produce efecte juridice în cazul în care a avut loc în interiorul termenului de apel și persoana alăturată a plătit taxă de stat.*

Menționăm că această instituție nu există în state europene, ca Franța, Italia, Romania și nici chiar în Federația Rusă. Regăsim, de exemplu, alăturarea la apel în așa țări ca Lituania, Letonia, Ucraina. Deși am atestat-o și în legislația Kazahstanului, în 2016 s-a renunțat la ea. Nu

²⁰⁶ BOROI, G. *Drept procesual civil*. Note de curs. Vol. II. București: Romfel, 1993. 287 p. p.17

²⁰⁷ TĂBÂRCĂ, M. *Op.cit.*, p.18.

cunoaștem originea acestei instituții și care a fost scopul legiuitorului, atunci când a decis introducerea acesteia în CPC al RM.

E. A. Борисова precizează că esența instituției alăturării la apel constă în faptul că participanții care sunt în totalitate de acord cu argumentele înaintate de alt participant, care a depus cerere de apel, își exprimă acordul în mod formal-procesual să se alăture acestei cereri, suportând astfel consecințele procesului în apel²⁰⁸. În continuare, o vom analiza în detaliu, ca, în cele din urmă, să formulăm o concluzie referitor la finalitatea și perspectivele acestei instituții.

✓ ***În conformitate cu art.361 CPC, apelul alăturat poate fi depus de către:***

A. Coparticipanți (coreclamanți sau copârâți)

Legiuitorul nu a specificat tipul coparticipării. În conformitate cu art.62, 63 CPC al RM, există două tipuri de coparticipare – obligatorie și facultativă. Prin urmare, la apel s-ar putea alătura atât coparticipantul obligatoriu, cât și cel facultativ.

Spre deosebire de coparticiparea obligatorie, care este condiționată de faptul că problema drepturilor și obligațiilor anumitor persoane nu poate fi soluționată decât într-un singur proces, coparticiparea facultativă are la bază principiul oportunității și economiei procesuale, astfel încât întrunirea într-un singur proces a pretențiilor mai multor reclamanți sau împotriva mai multor pârâți va asigura adoptarea unei soluții corecte, într-un termen rezonabil și cu cheltuieli mai reduse²⁰⁹. Coparticiparea facultativă semnifică reunirea într-un singur proces a mai multor pretenții, care puteau forma obiectul unei acțiuni separate. Sub aspect procesual, ne aflăm în prezența unei pluralități de acțiuni cu obiecte juridice proprii²¹⁰.

În cazul în care unul din coparticipanții facultativi atacă hotărârea instanței de judecată, acesta atacă partea de hotărâre care se referă la drepturile și obligațiile sale, or, în virtutea principiului disponibilității, coparticipantul nu poate să atace și partea ce ține de drepturile și obligațiile participantului facultativ. În acest sens, în literatură rusă se menționează că, în cazul coparticipării facultative, trebuie să se ia în considerare principiul disponibilității și inadmisibilitatea implicării arbitrare în treburile private ale părților²¹¹. De exemplu, angajatorul X. intenționează o acțiune în instanța de judecată împotriva salariatului Y. privind repararea prejudiciului, cauzat prin deteriorarea echipamentului de protecție, și împotriva salariatului Z. pentru deteriorarea tehnicii de calcul, care i-a fost dată în folosință. Să ne imaginăm că instanța de

²⁰⁸ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p.281.

²⁰⁹ JIMBEI I. Părțile în procesul civil. În: BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală.* / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E. Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p. p.186. ISBN 978-9975-4072-9-8

²¹⁰ DĂNILĂ, L., ROȘU, C. *Op.cit.*, p.187.

²¹¹ КОПИЙНОВ, Н.М., МАПЕЕВ, Ю.Л. *Op.cit.*, p.141.

judecată admite acțiunea reclamantului X. față de pârâtul Y., iar față de pârâtul Z. admite parțial pretențiile. Salariatul Y. atacă hotărârea instanței, solicitând casarea ei și emiterea unei noi hotărâri, prin care să fie respinsă în totalitate acțiunea angajatorului. Este evident că în cazul dat acesta atacă partea din hotărâre care se referă la drepturile și obligațiile sale, și anume la ceea ce ține de prejudiciul care este solicitat de la el pentru acțiunile sale. În cazul dat, salariatul Z. nu se poate alătura la cererea de apel a angajatului Y. Potrivit art.373, alin.(1) instanța de apel verifică, în limitele cererii de apel, ale referințelor și obiecțiilor înaintate, legalitatea și temeinicia hotărârii atacate în ceea ce privește constatarea circumstanțelor de fapt și aplicarea legii în primă instanță. Apelantul principal este cel care determină limitele judecării cauzei (cu condiția că nu este depus și apel incident), alăturatul nu va putea să schimbe aceste limite, incluzând și capătul său de cerere prin alăturare. Mai mult ca atât, coparticipanții (coreclamanții, copârâții) și intervenienții care participă în proces din partea apelantului se pot alătura la apel, *dacă pretențiile lor coincid cu pretențiile apelantului* (art.361, alin.(1) CPC). În speță nu poate fi vorba despre coinciderea pretențiilor. Mai jos vom discuta în detaliu acest aspect.

B. Intervenienții care participă în proces de partea apelantului

Formularea care a fost adoptată de legiuitor ne permite să deducem că doar intervenientul accesoriu se poate alătura la apelul apelantului. Argumentele în susținerea acestei poziții sunt următoarele. Conform art.65 CPC al RM intervenientul principal este participantul care invocă un drept al său asupra obiectului litigiului sau un drept legat de acesta. Potrivit art.67 CPC al RM, intervenientul accesoriu este persoana interesată într-un proces pornit între alte persoane, care poate interveni în el, alături de reclamant sau de pârât, dacă hotărârea pronunțată ar putea să influențeze drepturile sau obligațiile lui față de una din părți. Așadar, odată ce legiuitorul a menționat anume intervenientul care participă în proces de partea apelantului, este evident că a avut în vedere intervenientul accesoriu. Mai mult ca atât, ținând cont de instituția intervenientului principal, este greu să admitem coincidência pozițiilor acestuia cu a apelantului. Să admitem chiar și situația în care acțiunea intervenientului principal s-ar îndrepta doar împotriva uneia dintre părți – a reclamantului (Acțiunea intervenientului principal nu poate fi înaintată doar împotriva pârâtului, deoarece în acest caz vom fi în prezența unei coparticipări active). De exemplu, în procesul intentat de reclamant privind evacuarea pârâtului dintr-un apartament, intervine un intervenient principal, contestând titlul de proprietate al reclamantului și solicitând recunoașterea dreptului de proprietate asupra apartamentului în litigiu, fără însă a solicita evacuarea acestuia²¹². Să ne imaginăm că instanța admite acțiunea privind evacuarea și respinge acțiunea intervenientului

²¹² BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit.*, p.186.

principal privind recunoașterea dreptului de proprietate. Pârâtul va ataca cu apel hotărârea, solicitând casarea hotărârii primei instanțe și emiterea unei noi, prin care să fie respinsă acțiunea reclamantului, pe când solicitările intervenientului principal vor fi de casare a hotărârii primei instanțe și de emitere a unei noi, prin care să fie admisă acțiunea. Deci, evident, nu putem vorbi despre coincidență de pretenții²¹³.

Menționăm că în alte țări, în care este reglementată această instituție, prevederile referitoare la cercul de participanți care se pot alătura sunt asemănătoare. De exemplu, Codul procesual civil al Letoniei prevede același cerc de participanți, care se pot alătura la apel: coparticipanții și persoanele terțe care participă de partea părții în proces (art.419 CPC al Letoniei)²¹⁴, legiuitorul lituanian lărgeste însă și mai tare cercul participanților care pot să se alătore la apel, specificând că se poate alătura la apel orice persoană care are dreptul să declare apel (art.309 CPC al Lituaniei)²¹⁵. În Ucraina însă, cercul este restrâns doar la intervenientul accesoriu, adăugându-se și persoanele care nu au participat la proces, dar ale căror drepturi sau obligații sunt afectate prin hotărâre (art.363 CPC al Ucrainei)²¹⁶. Republica Moldova a renunțat, în 2006, la această categorie de potențiali apelanți, pentru a ordona termenele de apel și pentru a consolida securitatea raporturilor juridice ca principiu fundamental al procesului echitabil. Persoanele, ale căror drepturi sunt afectate prin hotărârea judecătorească pot fi revizuenți (art.447 lit.b) și 449 lit.c) CPC).

✓ ***Pretențiile coparticipanților sau ale intervenienților trebuie să coincidă cu pretențiile apelantului.***

Potrivit art.361 alin.(2) CPC, în cazul în care pretențiile apelantului nu coincid cu pretențiile alăturatului, acesta din urmă este în drept să depună apel după regulile generale, plătind taxa de stat.

Este important de menționat că utilizarea cuvântului „pretenții” de către legiuitor nu trebuie să ne conducă la ideea de obiect al acțiunii civile înaintate de către reclamant. Evident, obiect al acțiunii civile îl formează pretenția formulată de către reclamant împotriva pârâtului, iar pretențiile reclamantului rezultă din raportul material-litigios. Apelantul însă poate fi și cel care a avut calitatea de pârât în proces sau intervenient accesoriu etc.

²¹³ JIMBEI, I. Finalitatea și perspectivele alăturării la apel. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2019. Nr. 8 (128). p. 89-93. ISSN 1814-3199.

²¹⁴ Гражданский процессуальный кодекс Латвии от 03.11.1998. [citat 25.09.2018]. Disponibil: <http://latvia.regnews.org/doc/zq/iw-1.htm>

²¹⁵ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p.326.

²¹⁶ Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. [citat 25.09.2018]. Disponibil: http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskiy_protsestual_nij_kodeks_ukraini/statja-363.htm

Așadar, legiuitorul nu putea avea în vedere anume obiectul acțiunii civile. El s-a referit la solicitările apelantului din cererea de apel. De exemplu, apelantul a solicitat, în cererea sa, casarea hotărârii primei instanțe și emiterea uneia noi, prin care să fie admisă acțiunea reclamantului. În acest caz, alăturatul va adera anume la aceste solicitări, fără a putea cere, de pildă, casarea hotărârii și trimiterea cauzei la rejudecare, or, ideea de alăturare presupune aderare, adică cel care se alătură aderă la ceea ce deja s-a solicitat, fără să poată adăuga, micșora sau schimba solicitările. Conform Dicționarului explicativ al limbii române, *a coincide* înseamnă „a fi identic, a se potrivi întocmai”²¹⁷. Mai mult decât atât, profesorul E. A. Борисова menționează că, în cererea de aderare la cererea de apel, cel care se alătură nu poate să înainteze pretenții proprii sau să indice temeieri de casare sau modificare a hotărârii²¹⁸. Însă ea precizează că, deși legea nu prevede expres, aceștia ar putea prezenta argumente independente întru susținerea cererii.

Revenind la utilizarea termenului de *pretenții*, menționăm că nu a fost cea mai reușită abordare a legiuitorului, or, acesta utilizează un termen impropriu pentru procedura în apel.

În acest sens, putem menționa, în calitate de exemplu, art.309 al CPC al Letoniei, unde este prevăzut expres că, în cererea de alăturare la cererea de apel, cel care se alătură nu poate să înainteze solicitări sau temeieri proprii de casare sau modificare a hotărârii atacate²¹⁹. Considerăm această formulare mai oportună și mai clară din punct de vedere terminologic.

✓ ***Apelul alăturat este un apel accesoriu.***

Conform art.361, alin.(3) CPC al RM, *dacă apelantul principal își retrage apelul sau cererii de apel nu i se dă curs, sau cererea a fost restituită, sau există alte motive care exclud soluționarea fondului, alăturarea la apel prevăzută la alin.(1) produce efecte juridice, în cazul în care a avut loc în interiorul termenului de apel și persoana alăturată a plătit taxă de stat.*

Acesta este unul din efectele negative ale alăturării la apel, și anume dependența totală față de apelul principal. Revenim însă la formularea ultimei sintagme de către legiuitor – *produce efecte juridice, în cazul în care a avut loc în interiorul termenului de apel și persoana alăturată a plătit taxă de stat*. Nu este clară rațiunea acestei reglementări, or, dacă apelul ar fi fost depus în termen și persoana a achitat taxă de stat, el urmează a fi considerat apel principal. Este aceeași situație ca și în cazul apelului incident, și anume: depunerea acestuia în termenul prevăzut de lege îl raportează la categoria de apel principal, și nu incident²²⁰. Am putea face aici o paralelă cu apelul

²¹⁷ Dicționarul explicativ al limbii române. *Op.cit.* [citat 23.07.2018] Disponibil:

<https://dexonline.ro/definitie/coincide>

²¹⁸ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p.326.

²¹⁹ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p.327.

²²⁰ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.177.

incident, reglementat recent în CPC al RM, unde avem o prevedere asemănătoare: dacă apelantul principal își retrage apelul sau dacă cererii de apel nu i se dă curs, sau cererea a fost restituită, sau există alte motive care exclud soluționarea fondului, apelul incident prevăzut la alin. (1) nu produce efecte juridice. Observăm că, în cazul dat, legiuitorul nu utilizează sintagma „produce efecte juridice, în cazul în care a avut loc în interiorul termenului de apel și persoana alăturată a plătit taxă de stat”. Pe lângă această formulare obscură, apare și o altă întrebare: ce acțiune trebuie să întreprindă judecătorul referitor la cererea de alăturare, în cazul în care cererii de apel nu i se va da curs, sau va fi restituită etc.? Ținând cont de caracterul formalist al procesului civil, legiuitorul ar fi trebuit să reglementeze acțiunea judecătorului referitoare la cererea de alăturare. Un exemplu relevant îl găsim în Codul de procedură al Lituaniei, care prevede că, dacă cererea de apel este refuzată de către instanță, atunci cererea de alăturare va fi restituită alăturatului²²¹.

✓ ***Se poate depune în interiorul termenului de apel sau după expirarea acestuia.***

Legiuitorul nu specifică expres termenul în care urmează a fi depus apelul alăturat. Însă interpretarea alin.(3) al art.361 CPC al RM scoate în evidență următoarele aspecte:

- poate fi depus în interiorul termenului,
- sau după expirarea acestuia.

Remarcăm însă că, dacă apelul va fi depus în termenul de atac, cu taxa de stat achitată, acesta trebuie să fie tratat în calitate de apel principal, și nu de apel alăturat.

Totodată, legiuitorul nu prevede până în ce moment poate fi depusă cererea de alăturare la apel. De altfel, în țările în care este reglementată această instituție, legiuitorul prevede expres până în ce moment se poate realiza alăturarea la apel. În Lituania și Ucraina, cererea de alăturare urmează să fie depusă până la începutul dezbaterilor judiciare (art.309 CPC al Lituaniei²²², art.363 CPC Ucraina²²³), în Letonia, cererea de alăturare urmează a fi depusă cu 5 zile înainte de începerea examinării cauzei în instanță²²⁴.

✓ ***Nu se achită taxă de stat.***

Acest lucru legiuitorul l-a prevăzut expres în alin. (1) art.361 CPC al RM: *Pentru cererea de alăturare la apel nu se plătește taxă de stat*. Sub aspect comparativ, menționăm că în Ucraina se achită taxa de stat pentru alăturarea la apel (art. 363 CPC)²²⁵.

²²¹ *International Arbitration Laws in Lithuania*. [citat 25.09.2018]. Disponibil: <https://www.international-arbitration-attorney.com/wp-content/uploads/2013/07/Lithuania-Arbitration-Law.pdf>.

²²² Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p.326.

²²³ Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. *Op.cit.*

²²⁴ Гражданский процессуальный кодекс Латвии от 03.11.1998. *Op.cit.*

²²⁵ Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. *Op.cit.*

✓ *Se depune, prin întocmirea unei cereri scrise, în instanța a cărei hotărâre se atacă sau în instanța de apel.*

Legiuitorul nu menționează expres unde se depune cererea de alăturare la apel: în instanța a cărei hotărâre se atacă sau în instanța de apel. Din interpretarea unicului articol care reglementează apelul alăturat reiese că acesta poate fi depus în ambele instanțe, în dependență de perioada în care se depune. După cum s-a menționat mai sus, apelul poate fi depus atât în interiorul termenului de apel, cât și după expirarea termenului. Deci în cazul în care apelul va fi depus în interiorul termenului de apel, acesta urmează a fi depus la instanța a cărei hotărâre se atacă, or, fiind un apel accesoriu, el urmează regulile stabilite pentru cel principal.

Dacă apelul este înaintat după expirarea termenului, atunci acesta urmează a fi depus la instanța de apel. Acest fapt reiese din anumite prevederi legislative, dar și din rațiuni logice. Conform art.367 alin.(3) CPC al RM, după expirarea termenului de depunere a apelului, prima instanță este obligată să expedieze, a doua zi, instanței de apel dosarul, împreună cu apelurile depuse și înscrisurile alăturate, care nu au fost prezentate în prima instanță. Prin urmare, după transmiterea dosarului în instanța de apel, toate cererile urmează să fie depuse în instanța de apel. De exemplu, conform art.419, alin.(2) CPC al Letoniei, cererea urmează să fie depusă la Curtea de apel²²⁶, potrivit art.309, p.3 CPC al Lituaniei, cererea, de asemenea, urmează a fi depusă la Curtea de apel. Aceeași situație este și în cazul Ucrainei.

În urma celor analizate mai sus, vom încerca să facem o concluzie referitor la această normă: care este scopul alăturării unui coparticipant obligatoriu sau a unui intervenient accesoriu la apel și care este, în general, finalitatea acestei norme?

Atunci când este atacată o hotărâre cu apel, în procedura de apel cercul participanților nu se schimbă, calitatea lor procedurală rămâne aceeași, doar că unii din ei pot deveni apelanți și/sau intimați.

Vom modela câteva spețe, pentru a dovedi inutilitatea acestei norme.

Să modelăm o situație: reclamantul A. a înaintat o acțiune în instanța de judecată, solicitând de la S.A. Apă-Canal Chișinău repararea prejudiciului. În calitate de intervenient accesoriu, a fost atras angajatul care a efectuat lucrările. Instanța admite acțiunea reclamantului. S.A. Apă-Canal atacă cu apel hotărârea, solicitând casarea hotărârii și emiterea uneia noi, prin care să fie respinsă acțiunea reclamantului. În apel vom avea următorul cerc de participanți: apelantul (pârât), intimatul (reclamantul), intervenientul accesoriu de partea apelantului. Ce ar justifica alăturarea intervenientului accesoriu la apel, atâta timp cât el nu poate solicita nimic altceva decât ce a

²²⁶ Гражданский процессуальный кодекс Латвии от 03.11.1998. *Op.cit.*

solicitat apelantul (pârât)? Or, în conformitate cu art.361, alin.(1) CPC al RM, intervenienții care participă în proces din partea apelantului se pot alătura la apel, dacă pretențiile lor coincid cu pretențiile apelantului. Cu alăturare sau fără ea, el – intervenientul accesoriu din prima instanță – rămâne participant la proces, care beneficiază de toate drepturile și obligațiile pe care i le conferă legea procesuală. Principiul contradictorialității se manifestă în aceeași măsură și în cadrul apelului, care presupune, conform art.26, alin.(2) CPC al RM, organizarea procesului astfel încât părțile și ceilalți participanți la proces să aibă posibilitatea de a-și formula, argumenta și dovedi poziția în proces, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii ei de sine stătător și independent de instanță, de alte organe și persoane, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept, care are legătură cu cauza dată judecății, și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței. Evident, de acest principiu în apel beneficiază și intervenientul accesoriu, în virtutea art.68 CPC al RM (intervenientul accesoriu are drepturile și obligațiile procedurale ale părții căreia i se alătură) și art.376, alin.(1) CPC al RM, potrivit căruia dispozițiile de procedură privind judecarea cauzelor civile în primă instanță se aplică și în instanța de apel, în măsura în care nu sunt contrare dispozițiilor prezentului capitol.

Așadar, intervenientul accesoriu ar putea să susțină poziția apelantului în proces, și fără alăturare la apel, alăturarea oferindu-i doar această prerogativă.

În același fel putem să modelăm o speță în care avem 2 coparticipanți obligatorii. Judecătoria Chișinău a respins acțiunea înaintată de A. și B. către C. privind repararea prejudiciului material, cauzat prin deteriorarea bunului, proprietate comună în devălmășie, în sumă de 30000 lei. A. – unul din coreclamanții obligatorii – a atacat cu apel hotărârea instanței, solicitând casarea acesteia și emiterea uneia noi, prin care să fie admisă integral acțiunea lui A. și B. Al doilea coreclamant obligatoriu – B. – nu a atacat hotărârea. Care este calitatea lui B. în instanța de apel? În primul rând, obiectul litigiului îl constituie drepturile comune ale reclamanților (dreptul de proprietate asupra bunului, dreptul la reparare a prejudiciului material, cauzat prin deteriorarea bunului ce aparține coreclamanților cu drept de proprietate comună în devălmășie), în al doilea rând, acestea decurg din aceleași temeiuri de fapt și de drept (fapta ilicită care a cauzat prejudiciul, reglementările ce țin de obligațiile ce nasc din cauzarea de daune). Astfel, cu siguranță, avem o coparticipare obligatorie în apel. Așadar, chiar dacă doar A. a atacat hotărârea, drepturile și obligațiile lui B. oricum vor fi examinate, întrucât drepturile și obligațiile lui fac parte integrantă din obiectul litigiului. În acest sens, considerăm că legiuitorul ar urma să instituie o normă asemănătoare celei din Codul Poloniei (art.378), potrivit căreia, în limitele atacării, instanța de apel poate să examineze cauza și în favoarea coparticipantului care nu a atacat hotărârea, dar

drepturile și obligațiile căruia sunt obiectul atacării. La faza pregătirii, acesta poate depune documentele necesare²²⁷ sau, din CPC al Estoniei (art.369, alin.(2), „*Părțile în procedura de apel sunt apelantul și respondentul. Dacă un raport litigios poate fi stabilit doar în raport cu toți co-reclamanții sau co-pârâții împreună, co-reclamantul și co-pârâtul sunt considerați co-apelanți sau co-respondenți, indiferent dacă au depus ei apelul sau apelul este depus împotriva lor*”²²⁸.

În general, problema coparticipantului obligatoriu, care nu dorește să participe în proces fie în prima instanță, fie în apel, este cu mult mai profundă și poate constitui obiectul de studiu al unei alte cercetări științifice.

Revenind la aderarea coparticipantului obligatoriu, realizăm că, similar cazului intervenientului accesoriu, aderarea lui nu îi oferă nimic altceva decât posibilitatea de a aduce argumente în plus.

Din analiza detaliată a articolului menționat, putem concluziona că, pe lângă faptul că reglementarea comportă un șir de deficiențe și neclarități, reprezintă, în general, și o instituție inutilă și care mai mult ar duce în eroare practica judiciară. Este relevant și faptul că într-un șir de state, ca România, Germania, Franța, Rusia, această instituție nu este reglementată, iar Kazahstanul, deși a avut-o, a renunțat la ea în 2016.

Considerăm că existența în Cod a unei norme care, în primul rând, are o reglementare deficientă, iar în al doilea rând, creează premise pentru abuzuri în drepturi procesuale (de exemplu, prin camuflarea unor apeluri alăturate, pentru a nu achita taxe de stat), având, astfel, mai mult rolul de a duce în eroare judecătorul, decât să creeze efecte utile, nu este oportună și, de aceea este necesar ca ea să fie abrogată.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

În rezultatul cercetărilor referitoare la esența apelului, originea și evoluția acestuia, putem formula următoarele concluzii:

Apelul este cea mai veche modalitate a căilor de atac. Acesta a apărut ca și consecință a convingerii participanților că ar fi nedreptățiți de cel care a judecat pricina.

Cu timpul, instituția s-a dezvoltat (mai mult ca atât, a devenit temeiul apariției și a altor căi de atac) și, în dependență de diferiți factori – social-economic, uman, natural și alți factori de configurare a dreptului – apelul a căpătat diverse accepțiuni și oglindiri în diferite sisteme de drept.

²²⁷ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p.392.

²²⁸ *Ibidem*, p.353.

În unele state, el este conceput ca o prelungire a examinării cauzei, în altele – ca o procedură de control.

În doctrina procesual-civilă, per ansamblu, se conturează 2 direcții în ceea ce privește conceptul apelului, unii doctrinari privesc apelul în calitate de procedură de control (conceptul apelului restrâns), iar alții consideră că apelul este o continuare a examinării cauzei (conceptul apelului deplin). În tratarea conceptelor menționate, autorii se axează pe analiza scopului, sarcinilor apelului, identificarea funcțiilor organului împuternicit să judece apelul, precum și identificarea anumitor trăsături ale conceptului. Deși este binevenită existența în doctrină a diverselor viziuni privind conceptul apelului, încercarea de a determina esența acestuia prin prisma trăsăturilor lui, în opinia noastră, nu este cea mai potrivită abordare. Pentru claritate și certitudine credem că determinarea unui concept clar și unitar al apelului trebuie să aibă loc prin conturarea scopului și sarcinilor acestuia, pornind de la originea și scopul apariției instituției în cauză.

Ca rezultat al analizei viziunilor doctrinare privind apelul în procesul civil, originea și evoluția acestuia, avantajele și dezavantajele diferitor concepte, ajungem la concluzia că, de fapt, conceptul oportun ce trebuie să stea la baza reglementărilor apelului în Republica Moldova este apelul care reprezintă o cale de atac în scopul corectării erorilor comise de instanțele judecătorești, având ca sarcină de bază controlul actului de dispoziție al acesteia și în calitate de sarcină subsidiară – reexaminarea cauzei, astfel încât să se asigure un control eficient și o corectare corespunzătoare a erorilor.

Astfel, considerăm că legiuitorul autohton urmează să ia o poziție clară referitor la opțiunea la care aderă și, ținând cont de aceasta, să reglementeze corespunzător procedura apelului. La momentul actual, observăm o anumită inconsecvență a legiuitorului autohton.

Din analiza prevederilor legislației naționale, constatăm că, în principiu, legiuitorul tinde să se apropie de pozițiile internaționale. În acest sens, menționăm abrogarea alin.(4) al art.373 CPC RM, ceea ce presupune că instanța de apel nu se va mai putea expune din oficiu referitor la legalitatea întregii hotărâri, ci numai în limitele stabilite de apelant. Totuși nu putem ignora și pasul înapoi, pe care l-a făcut legiuitorul, introducând un nou temei de prezentare a probelor noi în apel, cu condiția ca administrarea probei să nu ducă la întreruperea ședinței. Această prevedere, introdusă prin Legea nr.17 din 05.04.18, nu este specifică nici pe departe unei proceduri de control.

În opinia noastră, legiuitorul urmează să adere la tendințele moderne, promovate pe plan internațional, și anume la conceptul care interpretează apelul drept o procedură de control, o cale de atac, orientată spre îndreptarea erorilor judecătorești.

Cât privește tipurile de apel reglementate în CPC RM, menționăm că, la momentul actual, putem identifica *apelul incident*, introdus prin Legea nr.17 din 05.04.18, precum și *apelul alăturat*.

Apreciem ca binevenită introducerea în CPC RM a noului tip de apel, *apelul incident*, însă, pentru a evita divergențele în interpretări și a asigura previzibilitatea legii, considerăm necesar a prevedea expres, în art.84 CPC RM, precum și în Legea taxei de stat, că pentru apelul incident urmează a fi achitată o taxă, asemeni apelului principal.

De asemenea considerăm necesară introducerea unui alineat nou, alin.(3), la art.362¹ CPC RM, cu următorul conținut: „*Cererea de apel incident urmează să întrunească toate condițiile de fond și formă, solicitate pentru cererea de apel*”.

Referitor la alăturarea la apel, suntem de părerea că este o instituție inutilă și urmează să fie abrogată, după exemplul altor state ex-sovietice.

3. REFLECTAREA PRINCIPIILOR CARE DETERMINĂ LIMITELE JUDECĂRII APELULUI ÎN LEGISLAȚIA PROCESUAL CIVILĂ A REPUBLICII MOLDOVA

3.1. Principiul disponibilității în materia devoluțiunii

În literatura de specialitate, este, practic, unanim acceptat faptul că unul din efectele pe care le produce apelul este *efectul devolutiv*²²⁹. Cuvântul „devolutiv” sau „devoluțiune” provine de la latinescul *devolvo, volvi, volutum*, care înseamnă „a trece sau a transmite ceva de la o persoană la alta”. Menționăm că devoluțiunea este interpretată în mod diferit de diverse sisteme de drept. Conform doctrinei autohtone, prin *devoluțiune*, în general, se înțelege „transmiterea dreptului de a judeca cauza de la o instanță la alta”²³⁰. În doctrina românească, efectul devolutiv al apelului este definit ca „posibilitate pe care o au părțile de a supune în apel litigiul dintre ele în ansamblul său, cu toate problemele de fapt și de drept ce au fost ridicate în prima instanță”²³¹. Efectul devolutiv constă în dreptul de revocare, pe care îl are instanța superioară de a chema înaintea sa cauza apelată, pentru a examina din nou litigiul supus apelului²³². Totodată, se menționează că apelul este devolutiv, în sensul că el readuce în atenția instanței superioare toate chestiunile de fapt și de drept, care au fost dezbătute în fața primei instanțe și au fost soluționate prin hotărârea acesteia și care constituie obiect al apelului²³³. Efectul devolutiv al apelului derivă din existența a două grade de jurisdicție și din rațiunea însăși de a asigura plenitudine de jurisdicție celei de-a doua instanțe, care efectuează controlul judiciar²³⁴.

Prof. Ion Deleanu susține că prin efect devolutiv urmează să se înțeleagă „efectul produs prin exercitarea unor căi de atac, care, repunând în discuție lucrul judecat, conferă jurisdicției investite cu soluționarea acelor căi de atac puterea și obligația de a statua din nou, în fapt și în drept, asupra tuturor chestiunilor criticate din hotărârea atacată, și numai asupra acestora”²³⁵.

În literatura de specialitate rusă se menționează că devoluțiunea constă în transferul cauzei soluționate de prima instanță spre examinare instanței de apel, așa încât în cadrul rejudecării cauzei se examinează atât circumstanțele de fapt, cât și de drept.

²²⁹ JIMBEL, I. Efectul devolutiv al apelului. În: *Materialele conferinței internaționale „Procesul civil și executarea silită. De la clasic la modern”*. București: Universul juridic, 2019, pp.226-242. ISBN 878-606-39-0507-0

²³⁰ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p.278.

²³¹ BOROI, G. *Op.cit.*, pag.27.

²³² MĂGUREANU, F. Drept procesual civil. Ediția a XII-a. București: Universul juridic, 2010. 768 p. ISBN 9789731274317, p.303.

²³³ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.343.

²³⁴ *Ibidem*, p.343.

²³⁵ *Ibidem*, p.205.

Indiferent dacă apelul este interpretat – din punct de vedere al științei dreptului – ca o rejudecare integrală a cauzei (*novum iudicium*) sau ca o examinare a corectitudinii hotărârii primei instanțe (*revisio prioris instantiae*), această cale de atac de reformare presupune posibilitatea părții nemulțumite de hotărârea primei instanțe de a o critica în fața unei instanțe superioare din toate punctele de vedere – atât al legalității, cât și al temeiniciei. Evident, libertatea deplină a apelantului de a critica hotărârea primei instanțe ajunge să se reflecte și în opțiunile instanței de apel cu privire la soluțiile pe care aceasta le poate pronunța. Unii autori menționează că există două reguli de drept, aflate în strânsă legătură cu această libertate deplină a apelantului de a critica hotărârea primei instanțe și arhicunoscute sub titlul de „limite ale judecării apelului” – *tantum devolutum quantum iudicatum* și *tantum devolutum quantum appellatum*²³⁶.

În doctrina românească, la a cărei opinie subscriem, se menționează că devoluțiunea este guvernată de trei principii:

1) principiul celor două grade de jurisdicție și imutabilitatea litigiului de la un grad la celălalt, căruia în materia devoluțiunii îi dă expresie adagiul *tantum devolutum, quantum iudicatum*;

2) principiul disponibilității, căruia în materia devoluțiunii îi dă expresie adagiul *tantum devolutum, quantum appellatum*;

3) neînrautățirea situației apelantului în propria sa cale de atac, căruia îi dă expresie adagiul *non reformatio in peius*²³⁷.

Legiuitorul autohton nu reglementează expres noțiunea de devoluțiune, însă efectul devolutiv al apelului reiese din esența acestei căi de atac și chiar îl putem deduce din anumite prevederi legislative, de exemplu, art.357 CPC stipulează că hotărârile susceptibile de apel pot fi atacate, până a rămâne definitive, în instanța de apel care, în baza materialelor din dosar și a celor prezentate suplimentar, verifică corectitudinea constatării circumstanțelor de fapt ale cauzei, a aplicării și interpretării normelor de drept material, precum și respectarea normelor de drept procedural, la judecarea cauzei în prima instanță. Două dintre principiile menționate se oglindesc în art.373 CPC, intitulat de legiuitor „Limitele judecării apelului”: *tantum devolutum quantum appellatum* și *non reformatio in peius*, iar adagiul *tantum devolutum quantum iudicatum* este reglementat în art.372 CPC.

²³⁶ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.151.

²³⁷ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.206.

Tantum devolutum quantum appellatum își are originea încă în dreptul roman („cât se cere atât se judecă”) ²³⁸. Prin urmare, *tantum devolutum quantum appellatum* înseamnă că efectul devolutiv nu vizează toate problemele de fapt și de drept, care s-au pus în fața primei instanțe, ci numai pe acelea care sunt criticate expres sau implicit de către apelant. Aspectul respectiv îl găsim și în *Digestiile* lui Iustinian: „Referitor la reglementările că atunci când unul depune apel, iar altul – nu, câștigul unuia este profitabil și celui care nu a depus apel, acesta urmează să fie aprobat doar atunci când temeiul apărării este unul și același. În caz contrar, dacă ele sunt diferite, situația este alta, ca, de exemplu, în cazul când avem doi tutori – unul efectuează tutela, iar altul nu s-a ocupat de ea, și cel care nu s-a ocupat de tutelă s-a adresat cu plângere. Dar nu este corect dacă cel care este de acord cu hotărârea, deoarece înțelegea că anume el se ocupa de tutelă, va câștiga ca urmare a apelului celui care nu s-a ocupat de ea” ²³⁹.

Doctrinarii ruși menționează că orice modificare a părții din hotărâre, la care nu s-a referit nicio parte, va constitui o încălcare a regulilor ce țin de limitele de judecare a apelului și trebuie să aibă în calitate de consecință casarea hotărârii, dacă, bineînțeles, va fi atacată cu recurs ²⁴⁰.

Un exemplu de asemenea situație o găsim la autoarea E. Борисова: reclamantul a solicitat obligarea pârâtului de a executa contractul sau de a declara nul acest contract, însă, pe parcursul examinării cauzei, a renunțat la prima solicitare. Cealaltă pretenție a fost respinsă de către instanța de judecată. Reclamantul a depus apel anume în ceea privește respingerea celei de-a doua pretenții, însă instanța de apel a obligat pârâtul la executarea contractului, prin aceasta încălcând limitele judecării cauzei în apel ²⁴¹.

Precizăm că, în legislația autohtonă, regula *tantum devolutum quantum appellatum* se oglindește în art.373, alin.(1) CPC ²⁴² al RM, conform căruia instanța de apel verifică, în limitele cererii de apel, ale referințelor și obiecțiilor înaintate, legalitatea și temeinicia hotărârii atacate, în ceea ce privește constatarea circumstanțelor de fapt și aplicarea legii în primă instanță. Așadar, efectul devolutiv poate fi limitat prin voința apelantului. Principiul disponibilității se realizează, astfel, și în faza apelului.

În literatura românească se menționează, pe bună dreptate, că, dacă efectul devolutiv al apelului n-ar fi limitat prin actul de apel, judecata în fața primei instanțe ar fi considerabil redusă în semnificație, ea rămânând doar un exercițiu jurisdicțional, prealabil și obligatoriu, pentru a se

²³⁸ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.209.

²³⁹ *Ibidem*, p.210.

²⁴⁰ *Ibidem*.

²⁴¹ *Ibidem*.

²⁴² Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr.225 din 30.05.2003. *Op.cit.*

ajunge, în fine, la o adevărată dezlegare în fond a litigiului de către o altă instanță²⁴³. Totodată, în lipsa îngrădirii efectului devolutiv al apelului, n-ar mai avea semnificație principiul *non reformatio in peius* și, pe cale de consecință, s-ar deturna pentru părți rostul garantării prin lege a căilor de atac, căci s-ar zice: decât o judecată și mai rea, mai bine o judecată greșită, dar mai puțin rea²⁴⁴.

Remarcăm aici norma din art.477, alin.(1) CPC al României, care, în opinia noastră, ar trebui să fie preluată și de legislația autohtonă: „Apelul exercitat în termen provoacă o nouă judecată asupra fondului, în limitele stabilite expres sau implicit de către apelant, precum și cu privire la soluțiile care sunt dependente de partea din hotărârea care a fost atacată²⁴⁵.

Prin sintagma de „limite implicite ale apelului” se înțelege ansamblul argumentelor juridice și factuale – legate de nașterea, executarea sau stingerea raporturilor juridice de drept material deduse judecății – care, în mod expres sau implicit, au fost puse în balanță de prima instanță pentru pronunțarea hotărârii atacate și care trebuie să fie finalizate și de instanța de apel, dincolo de criticile formulate în mod expres la adresa hotărârii primei instanțe²⁴⁶.

Ipoteza textului de lege de la art.477, alin.(1) NCPC, teza finală, are în vedere o soluție a instanței de fond, care este atacată în apel, instanța însă nu poate să-și limiteze analiza exclusiv la soluția atacată și la argumentele pe care se bazează aceasta, dacă există și alte soluții ale instanței de fond, neatacate prin apelul formulat, care depind totuși de soluția instanței de fond atacată. În cazul în care instanța nu ar proceda în acest fel, ea ar risca să pronunțe o hotărâre contradictorie sau incompletă²⁴⁷.

Cu alte cuvinte, în situația în care apelantul critică numai o problemă soluționată de hotărârea primei instanțe, dacă de aceasta depinde și soluția dată unei alte probleme, devoluțiunea se va extinde și cu privire la problema dependentă de cea expres criticată. Spre exemplu, dacă pârâtul a fost obligat să plătească reclamantului o sumă de bani, precum și dobânda aferentă acesteia, apelul său referitor la plata sumei de bani se va extinde și în privința obligării la plata dobânzii; dacă apelantul critică hotărârea primei instanțe pe motiv că în mod greșit a fost declarat responsabil de accident, instanța de apel nu ar putea să reformeze hotărârea apelată și, în același timp, să lase să subziste obligația apelantului de a plăti o sumă de bani victimei, pe motiv că în cererea de apel nu se face referire expresă la această obligație²⁴⁸.

²⁴³ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.207.

²⁴⁴ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.207.

²⁴⁵ Codul de procedură civilă – Noul cod de procedură civilă. Legea 134/2010. *Op.cit.*

²⁴⁶ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.185.

²⁴⁷ *Ibidem*, p.187.

²⁴⁸ BOROI, G. *Op.cit.*, p.28.

Un moment important ce urmează a fi menționat este că regula, conform căreia instanța verifică legalitatea și temeinicia hotărârii atacate, în limitele cererii de apel și ale referințelor etc., nu este absolută. În acest sens, sunt relevante prevederile art.388 CPC, alin.(1) CPC, care enumeră încălcările procesuale, ce constituie temeiuri de casare a hotărârii din oficiu, indiferent de argumentele cererii de apel. Aceasta se justifică prin faptul că procesul civil, ca activitate a instanțelor de judecată de examinare și soluționare a cauzelor civile, este strict reglementat de normele dreptului procedural. Respectarea normelor de drept procedural reprezintă o premisă pentru adoptarea unei hotărâri legale și temeinice. Pe lângă aceasta, normele de drept procedural au menirea să consolideze autoritatea instanțelor judecătorești, să contribuie la sporirea încrederii justițiabililor în actul judecătoresc, realizându-se, astfel, și funcția educativ-preventivă a procesului civil. Reieșind din aceste considerente, aplicarea eronată sau încălcarea normelor de drept procedural la judecarea cauzelor civile trebuie să ducă la casarea hotărârii adoptate²⁴⁹.

Aici precizăm că, prin Legea nr.17 din 05.04.18, s-a abrogat alin.(4) al art.373 CPC, conform căruia instanța de apel nu era legată de motivele apelului privind legalitatea hotărârii primei instanțe, dar era obligată să verifice legalitatea hotărârii în întregul ei. Apreciem pozitiv această modificare. Prevederile alin.(4), art.373 CPC (deja abrogat) creau confuzii și prezentau o lipsă de consecvență a legiuitorului. Ne referim aici anume la corelația dintre alineatul abrogat și alin.(1) al art.373 CPC (*tantum devolutum quantum appellatum*). Atunci legiuitorul acorda prioritate principiului legalității, în raport cu principiul disponibilității. Așa că, în ceea ce ține de aplicarea atât a legii materiale, cât și a celei procesuale, instanța nu era ținută de invocările părților. Deci regula *tantum devolutum quantum appellatum* se referea doar la temeinicia hotărârii, adică doar la circumstanțele de fapt ale cauzei, nu și la legalitatea hotărârii.

În Codul de procedură civilă al Federației Ruse există un articol asemănător (art.327¹: «Суд апелляционной инстанции в интересах законности вправе проверить решение суда первой инстанции в полном объеме»²⁵⁰), care, de altfel, este foarte criticat de doctrinarii ruși²⁵¹.

Relevăm, în context, că în Recomandarea nr.(95)5 privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă, adoptată de Comitetul Miniștrilor în 7 februarie 1995, la 528-a reuniune a delegațiilor miniștrilor (în continuare, Recomandarea

²⁴⁹ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p.291.

²⁵⁰Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №138-ФЗ (ред. от 02.12.2019). [citat 12.01.2020]. Disponibil:

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/89542d250f1be22ca3c7fafb3bb079b97abce2c6/.

²⁵¹ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.211.

nr.(95)5)²⁵², se menționează că, în calitate de măsuri de prevenire a abuzurilor, una din soluții ar fi ca instanța de apel să-și limiteze examinarea doar la motivele de apel, exceptând cazurile în care instanța extinde cercetarea din oficiu (Cap.II, art.5, lit.e)).

Se impune precizarea: poate, oare, apelantul să depună o cerere de apel, în care doar să invoce că nu este de acord cu soluția pronunțată de instanță?

Legiuitorul român admite o asemenea situație. În primul rând, în conformitate cu art.470 CPC al României, cerințele ce țin de indicarea motivelor de fapt și de drept, pe care se întemeiază apelul, sunt prevăzute sub sancțiunea decăderii și nu a nulității²⁵³. În al doilea rând, potrivit art.476 Noul Cod de Procedură civilă al României, în cazul în care apelul nu se motivează ori motivarea apelului sau întâmpinarea nu cuprinde motive, mijloace de apărare sau dovezi noi, instanța de apel se va pronunța în fond numai pe baza celor invocate în prima instanță.

Doctrinarii români specifică, în legătură cu această dispoziție, că instanța de apel are obligația să se pronunțe în fond, deci să facă o nouă judecată în fapt și în drept, chiar și atunci când apelul nu se motivează ori motivarea apelului sau întâmpinarea nu cuprinde motive, mijloace de apărare sau dovezi noi. Prin urmare, nu numai că un asemenea apel nu poate fi respins sau anulat ca nemotivat, ci din hotărârea instanței de apel trebuie să reiasă că a avut în vedere toate aspectele invocate la prima instanță, că a reapreciat probele administrate de acea instanță, că, eventual, a readministrat unele dintre acele probe și că, astfel, a pronunțat o hotărâre de fond proprie²⁵⁴.

De altfel, nu tot timpul legiuitorul român a avut o asemenea poziție. Prezentăm, în acest sens, o soluție din Decizia CSJ nr.4 din 16 ianuarie 2002, care a fost dată conform vechiului CPC al României: „Întrucât pârâta a declarat apel, fără a indica motivele de fapt și de drept, Curtea de Apel a respins apelul....”²⁵⁵.

În ceea ce ține de Federația Rusă, în legislația acesteia se menționează că în cererea de apel este obligatoriu să fie menționate motivele pentru care reclamantul consideră că hotărârea judecătorească este incorectă²⁵⁶.

Analizând prevederile CPC al RM, în acest sens, deducem următoarele:

În primul rând, există o prevedere asemănătoare celei din art.476 din CPC al României, și anume: potrivit art.373, alin.(3) CPC, „În cazul în care **motivarea apelului nu cuprinde argumente**

²⁵² Recomandarea nr.95 (5) a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind introducerea și îmbunătățirea sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială. *Op.cit.*

²⁵³ *Codul de procedură civilă – Noul cod de procedură civilă. Legea 134/2010. Op.cit.*

²⁵⁴ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1312.

²⁵⁵ CIUTACU, F. *Drept procesual civil. Culegere de spețe*. Ploiești: LVS CREPUSCUL, 2001. 275 p. ISBN 973-85184-0-7. p.94.

²⁵⁶ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.195.

sau dovezi noi, instanța de apel se pronunță în fond, numai în temeiul celor invocate în primă instanță. Deși, la prima vedere, această normă ar putea crea impresia că legislația noastră admite examinarea unui apel doar în temeiul celor invocate în prima instanță, analiza detaliată și sistemică a normelor procesuale ne conduce însă la o altă concluzie. Astfel, chiar dacă legiuitorul admite lipsa argumentelor noi, acesta nu acceptă lipsa în genere a motivării, precum o face legiuitorul român, de exemplu. În primul rând, art.373, alin.(3) CPC, citat mai sus, menționează: „În cazul în care **motivarea apelului nu cuprinde argumente sau dovezi noi...**”. Totodată, în conformitate cu art.365, alin.(1), lit.d), în cererea de apel se indică motivele de fapt și de drept, pe care se întemeiază apelul. Nerespectarea acestei condiții va duce la faptul că cererii nu i se va da curs, potrivit art.368, alin.(1) CPC.

Dacă e să cercetăm atent prevederile CPC al României și prevederile CPC al Federației Ruse, observăm că, deși au opinii diametral opuse referitor la necesitatea motivării apelului (reiese din conceptul apelului – fie deplin, fie limitat – preluat de legiuitor), au totuși o poziție absolut clară referitor la acest aspect. Cu alte cuvinte, pe de o parte, legiuitorul român a stabilit clar că apelantul ar putea să nu-și motiveze apelul și, în acest caz, instanța de apel se va baza exclusiv pe ceea ce s-a întâmplat în prima instanță, pe de altă parte, legiuitorul rus stipulează obligarea motivării și este suficient de clar în ceea ce privește conținutul acesteia (în conformitate cu art.322, p.1, alin.4) Codul de procedură civilă al Federației Ruse, apelantul trebuie să indice de ce consideră hotărârea incorectă).

Legiuitorul nostru, fiind un „împrumutător înrăit de norme”, pare că nu are o poziție consecventă la acest capitol. Pe de o parte, prevede că nu se acceptă spre examinare o cerere fără motivare, pe de altă parte, stipulează că *instanța de apel s-ar putea pronunța în fond și numai în temeiul celor invocate în primă instanță*. Trebuie să constatăm inconsecvența legiuitorului în reglementarea aspectelor analizate mai sus: deci, o cerere de apel depusă, fără a prezenta motivele de fapt și de drept, nu va fi primită spre examinare (după emiterea hotărârii integrale). Din lege reiese însă, fără echivoc, că cererea trebuie să conțină motivare, dar nu este clar în ce constă această motivare.

De exemplu, în jurisprudența românească s-a decis că nu constituie motivare declarația apelantului că susține motivele acțiunii sau simple trimiteri la concluziile primei instanțe²⁵⁷.

În cererea de apel nu trebuie repetate motivele de chemare în judecată, întâmpinare sau cererea reconvențională ori cererea de intervenție etc., ci este necesară o expunere a justificării

²⁵⁷ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1299.

apelului, care stabilește și limitele în care va avea loc judecata în apel; în cerere trebuie dezvoltate în scris numai motivele care au determinat exercitarea căii de atac²⁵⁸.

Petitul în sine al apelului, ca și petitul oricărei cereri formulate în justiție, trebuie întotdeauna raportat la soluțiile instanței de apel²⁵⁹.

Și în literatură autohtonă se menționează că în motivarea cererii se indică motivul de fapt și de drept, pe care se întemeiază apelul și probele în susținerea apelului. Aceste motive de fapt și de drept coincid, prin esență, cu temeiurile casării sau modificării de către instanța de apel (art.386, 387, 388)²⁶⁰.

De altfel, studiind mai multe ghiduri de întocmire a cererilor procesuale atât în România²⁶¹ (unde predomină conceptul conform căruia în cadrul procedurii în apel prevalează funcția de reexaminare), cât și în Republica Moldova²⁶² (care se conduce de conceptul conform căruia apelul este o procedură de control, în care predomină funcția de verificare), în toate am constatat că în conținutul cererii urmează a fi indicate motivele pentru care apelantul nu este mulțumit de hotărâre sau de ce consideră hotărârea greșită și/sau ilegală²⁶³

Așadar, în cererea de apel, apelantul nu trebuie să se concentreze pe dovedirea temeiniciei acțiunii sale, ci să demonstreze greșeala judecătorului, atunci când a decis în acest fel: de exemplu, circumstanțele importante pentru soluționarea pricinii nu au fost constatate și elucidate pe deplin sau circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei, pe care prima instanță le consideră constatate, nu au fost dovedite cu probe veridice și suficiente etc. Remarcăm și poziția doctrinarilor români: în cererea de apel nu trebuie reluate motivările din cererile cu care a fost investită prima instanță, ci este necesar ca apelantul să arate care sunt motivele sale de nemulțumire față de modul în care s-a desfășurat prima judecată în fond, precum și față de hotărârea atacată²⁶⁴.

Menționăm că într-un șir de țări europene este foarte clar stipulat ce trebuie să conțină motivarea apelului. De exemplu, în conformitate cu art.520, alin.(3) al Codului de procedură civilă din Germania, motivarea cererii de apel trebuie să conțină:

- ✓ limitele atacării hotărârii și modificările solicitate;

²⁵⁸ BOROI, G., STANCU, M. *Op.cit.*, p.486.

²⁵⁹ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.150.

²⁶⁰ PRISAC, A. *Op.cit.*, p.1079.

²⁶¹ CRIȘU, C. *Ghidul juristului. Teorie și jurisprudență selectivă*. Ediția a XII-a. Argeș: Juris Argessis, 2009. 848 p. ISBN 973-98313-1-1. p.548.

²⁶² POALELUNGI, M. *Ghidul cetățeanului. Procedura civilă*. Chișinău: Cartier juridic, 2008, 364 p. ISBN 978-9975-79-523-4, p.235.

²⁶³ *Cartea de cereri și acțiuni. Modele. Comentarii. Explicații.* / R.Moglan, I.Ivanovici, M.Prisăcaru, I.Matei. Coord. O.Spineanu Matei. Ed.a III-a. București: All Beck, 2008. XVIII, 731 p. ISBN 978-973-115-407-7. p.93.

²⁶⁴ DRAGOMIR, E., PALIȚA, R.. *Drept procesual civil. Sinteze pentru pregătirea examenului de admitere și definitivare în profesia de avocat*. Ed.a III-a. București: Nomina Lex, 2011, 392 p. ISBN 978-606-8153-31-5, p.53.

- ✓ enumerarea circumstanțelor care oglindesc încălcările expuse;
- ✓ enumerarea temeiurilor concrete, care justifică dubiile referitoare la corectitudinea și plenitudinea stabilirii circumstanțelor importante pentru soluționarea pricinii etc.²⁶⁵.

În Codul de procedură civilă al Letoniei se stipulează, în art.416, că cererea de apel trebuie să conțină, pe lângă altele:

- limitele atacării hotărârii;
- în ce consta incorectitudinea hotărârii;
- dacă se prezintă alte probe, să se motiveze de ce nu au fost prezentate în prima instanță.

Prevederi asemănătoare sunt și în legislația Austriei, Lituaniei, Poloniei etc.

În opinia noastră, prevederi de acest fel urmează să fie introduse și în legislația Republicii Moldova. Astfel, propunem modificarea art.365, după cum urmează:

În cererea de apel se indică:

[...]

d) motivele pentru care consideră că hotărârea este neîntemeiată și/sau ilegală;

[...]

În acest sens, precizăm că în Recomandarea nr.(95)5 se menționează că, în calitate de măsuri de prevenire a abuzurilor, una din soluții ar fi ca apelanților să li se solicite, într-un stadiu incipient, să-și motiveze apelul și să precizeze modalitatea în care doresc îndreptarea soluției atacate (Cap.II, art.4, lit.a))²⁶⁶.

Trebuie să remarcăm că practica judiciară a României este foarte bogată în aprecierea aplicării corecte a principiului *tantum devolutum quantum appellatum*.

Într-o speță din jurisprudența Înaltei Curți de Casație și Justiție, Secția a II-a civilă, decizia nr.1875 din 27 mai 2014 arată: În prima instanță, reclamantul a solicitat obligarea pârâtei la plata sumei de 848.581,87 RON reprezentând împrumutul datorat. Prima instanță a respins excepția prescripției dreptului la acțiune, invocată de pârâtă și a admis în parte acțiunea reclamantului, obligând pârâta să plătească acestuia suma de 22900 RON. Împotriva sentinței tribunalului a declarat apel doar reclamantul, criticile acestuia privind faptul că, în mod greșit, s-a apreciat că acordul de mediere este raportul juridic dedus judecății, prima instanță trebuind să oblige pârâta să-i restituie întreaga sumă împrumutată, și anume de 848.581,87 RON. În acest context, instanța de apel a reținut în considerente prescripția dreptului la acțiune, însă nu a

²⁶⁵ *Zivilprozessordnung. Op.cit.*

²⁶⁶ Recomandarea nr.95 (5) a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind introducerea și îmbunătățirea sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială. *Op.cit.*

pronunțat o astfel de soluție, pentru neagravarea situației reclamantului în propriul apel, deși reclamantul nu criticase sentința tribunalului pe aspectul prescripției și nici pârâta nu formulase apel. O atare constatare și apreciere de către tribunal a excepției prescripției dreptului material la acțiune nu putea fi reevaluată în apel, decât în măsura în care, prin motivele de apel ale reclamantului, se aduceau critici referitoare la această soluție dată de prima instanță, având în vedere dispozițiile art.295 alin.(1) CPC.

Procedând astfel, instanța a încălcat principiul *tantum devolutum quantum appellatum*, potrivit căruia era obligată să analizeze toate motivele invocate de apelant²⁶⁷.

În ceea ce ține de practica judiciară din Moldova, depistăm, în continuare, anumite inconsecvențe în aplicarea acestui principiu. Astfel, într-o hotărâre a Curții de Apel Chișinău, completul menționează: „După cum a fost indicat anterior, instanța de apel judecă pricina în limitele pretențiilor invocate de parte în cererea de apel. Deoarece hotărârea a fost contestată doar de apelanta Cebotari Oxana și doar în partea perioadei de când urmează a fi încasată pensia de întreținere, Colegiul, potrivit principiului disponibilității părților și limitelor examinării pricinii în apel, va verifica și se va expune referitor la corectitudinea și temeinicia hotărârii instanței de fond doar în această privință”. Până aici normele ce țin de limitele de judecare a apelului sunt abosult corect aplicate. Însă, mai departe, urmează: „Astfel, Colegiul conchide că instanța de fond a admis corect acțiunea formulată și înaintată de Cebotari Oxana către Diug Octavian, mai ales că ultimul nici nu a contestat soluția instanței de fond”²⁶⁸. Deși judecătorul menționează că, odată ce apelanta a atacat hotărârea doar în ceea ce privește perioada încasării pensiei de întreținere, se va referi doar la acest aspect, în continuare, instanța totuși constată că acțiunea este întemeiată, deși această sarcină nu a fost pusă în fața instanței de apel și deci ea nu a fost în drept să se expună referitor la temeinicia întregii acțiuni.

În acest sens, vom mai relata un caz, ce prezintă interes, din practica judiciară a României: „Analizând legalitatea deciziei atacate prin prisma criticilor formulate, Curtea de Apel a reținut că, în pretențiile înaintate în cererea de apel, pârâtele au susținut că li se încalcă dreptul de proprietate, în condițiile în care sunt obligate să accepte accesul reclamanților prin apartamentul lor, spre podul comun, printr-o dispoziție generică și nelimitată. Pârâtele au arătat că era necesar ca instanța să se pronunțe cu privire la termenul sau intervalul în care este afectat dreptul exclusiv de proprietate”.

²⁶⁷ CÂMPEAN, A. *Op.cit.*, p.210.

²⁶⁸ Decizia Curții de Apel Chișinău din 27 iunie 2019 în Dosarul nr.2a-1933/19. [citat 23.09.2019]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/3d555a8d-c966-4029-9974-1dec7447eaa7

Potrivit art.295 CPC din 1985, instanța este obligată să verifice stabilirea stării de fapt și aplicarea legii de prima instanță, numai în limitele cererii de apel. Ca urmare, deși devolutiv, apelul este limitat numai la criticile formulate prin cerere de către partea nemulțumită de soluția primei instanțe. În cauză, prin motivele de apel invocate, pârâtele nu au criticat faptul că instanța a permis reclamanților accesul prin apartamentul lor spre pod, în vederea efectuării lucrărilor de reparații, ci au susținut că trebuia stabilit un termen în care dreptul este afectat de această limitare. Așadar, chiar pârâtele au recunoscut și au acceptat că dreptul lor de proprietate este afectat prin accesul permis reclamanților de a trece prin holul apartamentului acestora pentru a efectua reparațiile la pod, și nu au criticat soluția instanței sub acest aspect. Solicitarea formală din petitul cererii de apel, prin care pârâtele au solicitat respingerea acțiunii, trebuie raportată la motivele de apel dezvoltate de apelante, prin care nu au criticat soluția primei instanțe decât sub un singur aspect, acela al omisiunii instanței de a se pronunța cu privire la devizul de lucrări și la termenul în care este afectat dreptul lor de proprietate.

Prin hotărârea dată în apel, tribunalul a respins petitul reclamanților, prin care au solicitat ca pârâtele să fie obligate să le permită accesul prin holul de la etaj, pentru repararea acoperișului, cu toate că, așa cum s-a reținut, pârâtele nu au criticat soluția primei instanțe în acest sens, astfel că instanța de apel nu era învestită să verifice hotărârea sub acest aspect. Procedând în acest fel, tribunalul a încălcat dispozițiile art.295 CPC din 1865, pronunțând soluția cu încălcarea limitelor efectului devolutiv al apelului²⁶⁹.

3.2 Principiul dublului grad de jurisdicție

Efectul devolutiv se produce numai asupra a ceea ce s-a judecat în prima instanță (se rejudecă doar ceea ce s-a judecat).

Tantum devolutum quantum indicatum, în concepția doctrinarilor români, semnifică faptul că apelul, fiind îndreptat asupra unei hotărâri nedefinitive, nu reprezintă un mijloc de dezvoltare a cadrului procesual, prin care să se formuleze noi pretenții între părți sau să se atragă la judecată și alte persoane. Efectul devolutiv al apelului vizează numai ceea ce s-a judecat de către prima instanță²⁷⁰.

²⁶⁹ Călăuza juristului. Cereri și acțiuni în justiție. Explicații. Jurisprudență. Modele. / Coord. D.A.P.Florescu. Ediția a V-a. București: C.H. Beck, 2014, 1248 p. ISBN 978-606-18-0184-8, p.101.

²⁷⁰ DĂNILĂ, L., ROȘU, C. *Op.cit.*, p.291.

Într-adevăr, instanța de apel efectuează un control asupra hotărârii instanței de fond, iar acest control nu poate avea în vedere noi pretenții, care nu au format obiectul examinării în prima instanță.

În ceea ce ține de legislația autohtonă, așa cum am menționat mai sus, adagiul *tantum devolutum quantum iudicatum* este oglindit în art.372 CPC. În continuare, vom efectua o cercetare detaliată a acestui articol.

A. art.372 CPC, alin.(1).

Vom începe cu alin.(1) al art.372 CPC. Potrivit acestui alineat, părțile și alți participanți la proces au dreptul să prezinte noi probe, dacă acestea respectă prevederile art. 119¹alin. (2), dacă acestea nu au fost reclamate de către prima instanță la cererea participanților la proces sau dacă au fost restituite în mod nejustificat de către prima instanță. Pot fi citați în instanța de apel martorii audiați în primă instanță, dacă în cererea de apel se contestă depozițiile lor.

Așadar, din articolul menționat putem deduce că probe în apel pot fi prezentate în următoarele condiții:

1) Dacă nu au fost reclamate de prima instanță la cererea participantului.

Potrivit art.119 CPC, probele se adună și se prezintă de către părți și de alți participanți la proces. Dacă în procesul de adunare a probelor apar dificultăți, instanța este obligată să contribuie, la solicitarea părților și a altor participanți la proces, la adunarea și prezentarea probelor necesare. Însă instanța poate refuza eliberarea demersului de prezentare a probei, dacă constată că cererea de reclamare a probelor este înaintată în mod neîntemeiat și cu scopul vădit de a tergiversa examinarea cauzei sau proba reclamată este în mod vădit lipsită de relevanță.

Dacă instanța de apel va constata că prima instanță a refuzat incorect în reclamarea probelor, va aplica corespunzător art.119 și va elibera un demers pentru obținerea probei. Persoana care deține proba reclamată o trimite nemijlocit în judecată sau o înmânează persoanei care deține demersul, pentru a o prezenta în judecată.

2) Dacă au fost restituite în mod nejustificat de către prima instanță.

În conformitate cu art.119¹ alin.(1) CPC, toate probele se prezintă, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, dacă legea nu prevede altfel. În cazul prezentării probelor contrar condițiilor prevăzute de lege, judecătorul dispune restituirea acestora printr-o încheiere protocolară.

Dacă instanța de apel constată că prima instanță a restituit cererea în mod nejustificat, atunci poate admite prezentarea în apel a probelor restituite neîntemeiat.

3) Participantul a fost în imposibilitate de a prezenta proba în termen.

Instanța va lua în considerare, drept motive întemeiate de prezentare a probelor după termen, doar motivele obiective, spre exemplu, faptul că despre existența probei participantul la proces a aflat după termenul stabilit de instanță. Urmează a fi respinse cererile subiective, cum ar fi pretextul că partea nu e destul de bine pregătită ca să poată prezenta probe. În unele cazuri, proba nu poate fi prezentată obiectiv în termen, spre exemplu, în situația în care partea a adresat o cerere unei autorități, dar răspunsul solicitat va fi primit după termenul stabilit de instanță. Pentru a fi acceptată o asemenea probă, considerăm necesar ca participantul la proces să facă solicitarea de prezentare a probei în termenul stabilit de instanță, iar pentru prezentarea propriu-zisă a probei termenul poate fi prelungit²⁷¹.

4) Administrarea probei nu duce la întreruperea ședinței.

Acest temei constituie o inovație absolută pentru țara noastră, și nu numai. Nu atestăm un asemenea temei în legislația altor țări europene. De altfel, este un temei apreciat destul de critic în literatura de specialitate. Dacă în prima instanță o asemenea prevedere ar mai avea o oarecare justificare, în procedura de apel nu i se poate găsi motivare. Limitarea termenului prezentării probelor în prima instanță are ca scop respectarea termenului rezonabil și neadmiterea tergiversării nejustificate a procesului. Prin urmare, acest temei nu va duce la tergiversare, odată ce, dacă o parte nu a prezentat proba în termenul stabilit, ea nu va putea obține ulterior întreruperi ce vor duce la tergiversarea procesului și deci vor fi respectate rigorile celerității procesului. Ce-i drept, o asemenea situație e puțin probabilă, deoarece partea adversă are dreptul de a prezenta contraprobe, ceea ce va conduce, în cele mai multe cazuri, la întrerupere²⁷².

Cât privește apelul, apreciem critic posibilitatea oferită de legiuitor de a prezenta în apel probe noi, dacă acestea nu duc la întreruperea ședinței, din considerentul că această normă nu corespunde naturii apelului, care este o procedură de control.

Prezentarea probelor noi ar putea schimba soluția instanței de fond, nu pentru că hotărârea ar fi neîntemeiată, dar din motivul că părțile au omis să prezinte probe, care puteau fi examinate și la soluționarea cauzei în fond. În opinia noastră, pentru prezentarea probelor la judecarea cauzei în apel, în art. 372 CPC ar fi justificată doar excepția imposibilității prezentării în timpul soluționării cauzei în fond, astfel chiar și cazurile în care probele nu au fost reclamate de către prima instanță, la cererea participanților la proces, sau dacă au fost restituite în mod nejustificat de către prima instanță, s-ar include în conținutul excepției, fiind astfel probată imposibilitatea

²⁷¹ CHIFA, F. Prezentarea probelor la examinarea cauzelor civile. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. 2019, nr.3(123). 2019, pag. 133-137. ISSN 1814-3199.

²⁷² *Ibidem*.

obiectivă de a le prezenta. Am putea aici menționa și alte situații, cum ar fi că participantul la proces a aflat despre existența probelor după pronunțarea hotărârii primei instanțe.

De exemplu, în conformitate cu art.327.1, alin.(2) CPC al Federației Ruse, instanța de apel primește probe noi, dacă se constată că motivele neprezentării lor sunt întemeiate²⁷³. Conform Hotărârii Plenului Curții Supreme a Federației Ruse, asemenea motive ar putea fi: respingerea neîntemeiată, emiterea unei hotărâri de respingere a acțiunii din cauza expirării termenului de prescripție²⁷⁴.

Reiterăm, apelul este o posibilitate oferită participanților de a corecta erorile admise de prima instanță, și nu o prerogativă de a continua procesul și de a prezenta probe la infinit, doar pentru simplul fapt ca aceasta nu ar duce la întrerupere. Instanța de apel are rolul de instanță de control, și nu de instanță care examinează încă o dată temeinicia acțiunii.

Bineînțeles, ar putea exista opinii contrare, care să obiecteze că, dacă în apel nu pot fi prezentate probe noi, reieșind din faptul că apelul este o procedură de control, atunci cum se acționează când participantul a fost în imposibilitate de a prezenta probe în cadrul examinării în prima instanță? Acceptându-le spre examinare, oare instanța de apel nu-și denaturează rolul de instanță de control? La prima vedere, s-ar părea că, din necesitatea prezentării probelor care nu au putut fi prezentate în prima instanță, instanța de apel ar trebui să caseze hotărârea și să trimită cauza spre rejudecare. În principiu, cam asta este poziția autorilor care promovează conceptul de apel restrâns. Dar lucrurile nu pot fi interpretate după principiul privirii de cal.

Rămânând ferm pe poziția că apelul este, mai întâi de toate, o procedură de control, menționăm următoarele. Controlul presupune nu numai verificare, dar, evident, și reexaminare, această sarcină fiind subsidiară. Doar așa poate fi garantat un control, dar și o corectare eficientă a hotărârii. Apariția necesității administrării de probe noi ar fi, bineînțeles, un motiv de trimitere la rejudecare. Dar aici se implică o componentă extrem de importantă a principiului procesului echitabil – termenul rezonabil. Analizând sistemic și în complex, ajungem la următoarea concluzie: anume principiul termenului rezonabil creează această excepție justificată, când instanța de control se poate comporta ca prima instanță, prevenind astfel prelungirea termenului de judecare a cauzei printr-un număr nelimitat de casări și trimiteri la rejudecare. Este o situație prezentă într-un șir de țări, în care apelul e privit ca o procedură de control. De exemplu, în

²⁷³ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №138-ФЗ (ред. от 02.12.2019). *Op.cit.*

²⁷⁴ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op. cit.*, p. 206.

Germania, instanța de apel este obligată, din rațiuni de celeritate, să administreze probele necesare și să soluționeze cauza²⁷⁵.

Din moment ce avem însă acest articol în vigoare, considerăm necesar a analiza dacă, odată ce art.372, alin.(1) CPC face trimitere la art.119¹, alin.(2) CPC conduce, implicit, și la aplicarea următoarelor alineate, care stipulează că, în cazurile prevăzute la alin. (2), partea adversă are dreptul la proba contrară, în termenul stabilit de instanță, numai asupra aceluiași aspect, pentru care s-a admis proba invocată (alin.(3), și proba prezentată după faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, care determină întreruperea ședinței, se administrează, dacă este acceptată de partea adversă (alin.(4)). În ceea ce ține de alin.(4) art.119¹ CPC, considerăm că nu poate fi aplicat în apel, în primul rând, pentru că nu corespunde naturii apelului, care este o procedură de control, iar în al doilea rând, pentru că legiuitorul a specificat concret alineatul. Când a făcut trimitere la art.119¹ CPC, intenția legiuitorului s-a referit doar la alin.(2), și nu la întregul articol. Acest ultim argument însă nu va putea fi aplicat în cazul alin.(3) al art.119¹, odată ce el poate fi ușor combătut, mai întâi de toate, prin principiile contradictorialității și egalității părților în drepturile procedurale, reglementate în art.26 CPC, în conformitate cu care contradictorialitatea presupune organizarea procesului, așa încât părțile și ceilalți participanți la proces să aibă posibilitatea de a-și formula, argumenta și dovedi poziția în proces, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii ei de sine stătător și independent de instanță, de alte organe și persoane, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept, care are legătură cu cauza dată judecării, și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței. Egalitatea părților în drepturile procedurale este garantată prin lege și se asigură de către instanță prin crearea posibilităților egale, suficiente și adecvate de folosire a tuturor mijloacelor procedurale pentru susținerea poziției asupra circumstanțelor de fapt și de drept, așa încât niciuna dintre părți să nu fie defavorizată în raport cu cealaltă.

În cazul în care participanții la proces invocă necesitatea administrării de noi probe, aceștia trebuie să indice probele respective, mijloacele prin care ele pot fi administrate, precum și motivele care au împiedicat prezentarea lor în prima instanță, adică participantul va trebui să dovedească că judecătorul a respins în mod neîntemeiat demersul de reclamare a probelor, a restituit probele, sau să prezinte motive obiective, care au condus la neprezentarea probelor în termen. După ascultarea pozițiilor participanților la proces cu referire la admiterea sau respingerea probelor suplimentare, instanța de apel, până la începerea judecării apelului în fond, va adopta, în mod obligatoriu, în camera de deliberare, o încheiere motivată în acest sens²⁷⁶. Legiuitorul nu prevede expres faptul

²⁷⁵ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.52.

²⁷⁶ *Manualul judecătorului pentru cauze civile. Op.cit.*, p.352.

că instanța de apel urmează să emită o încheiere în acest sens, ca, de exemplu, în cazul legiuitorului rus (în conformitate cu art.327¹, alin.(2) CPC al Federației Ruse, dacă primește probe noi, judecătorul emite o încheiere în acest sens²⁷⁷).

Totuși prevederile CPC RM, și anume ale art.203, alin.(1) CPC, stipulează că cererile și demersurile participanților la proces în problema judecării cauzei se soluționează prin încheiere judecătorească, iar art.308 CPC prevede că cererea și demersurile înaintate se soluționează în conformitate cu prevederile art.48 și 203, instanța de apel nefiind în drept să le respingă din motivul respingerii lor în primă instanță. Totodată, în conformitate cu art. 270 CPC, în încheiere se indică motivele care au determinat concluziile instanței și legea guvernantă. Ținând cont de prevederile menționate, putem concluziona cert că, dacă participantul solicită examinarea noilor probe în apel, judecătorul va trebui să se expună referitor la admitrea sau respingerea demersului, prin încheiere motivată, care va putea fi atacată doar odata cu fondul (art. 423, alin.(1) CPC).

Atenționăm aici că art. 372 CPC se referă la posibilitatea participanților de a prezenta probe noi. Acest articol nicidecum nu limitează instanța de apel în utilizarea prerogativelor conferite de lege. În acest sens, remarcăm anumite prevederi relevante din CPC. În conformitate cu art. 117 alin.(1) CPC, probe în cauze civile sunt elementele de fapt, dobândite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și a altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei. Potrivit art.118, alin.(3) CPC, circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească, pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procedural, ce urmează a fi aplicate. Conform art. 118, alin. (5) CPC, instanța judecătorească (judecătorul) este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii, pentru a se convinge de veridicitatea lor. În conformitate cu art.9 CPC, instanței judecătorești îi revine un rol diriguitor în organizarea și desfășurarea procesului, ale cărui limite și al cărui conținut sunt stabilite de prezentul cod și de alte legi. Instanța judecătorească explică participanților la proces drepturile și obligațiile lor procesuale, preîntâmpină asupra urmărilor pe care le poate implica exercitarea sau neexercitarea actului procesual, le acordă sprijin în exercitarea drepturilor, ordonă, la solicitarea părților și a altor participanți la proces, prezentarea de probe care să contribuie la adoptarea unei hotărâri legale și întemeiate, conduce dezbaterile judiciare, informează părțile despre posibilitatea inițierii

²⁷⁷ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №138-ФЗ (ред. от 02.12.2019). *Op.cit.*

procesului de mediere și ia orice alte măsuri necesare bunei desfășurări a procesului, pune în discuția părților și a altor participanți la proces orice împrejurare de fapt sau de drept, efectuează alte acțiuni prevăzute de lege.

Conform art. 4 CPC, sarcinile procedurii civile constau în judecarea justă, în termen rezonabil, a cauzelor de apărare a drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice și asociațiilor lor, ale autorităților publice și ale altor persoane care sunt subiecte ale raporturilor juridice civile, familiale, de muncă și ale altor raporturi juridice, precum și în apărarea intereselor statului și ale societății, în consolidarea legalității și a ordinii de drept, în prevenirea cazurilor de încălcare a legii.

Interpretând sistemic articolele menționate, concluzionăm că, pe lângă cazurile prevăzute în art. 372 CPC, probe noi vor putea fi prezentate și în situațiile în care vor fi constatate temeiurile de casare, prevăzute în art. 386:

(1) Hotărârea primei instanțe se casează sau se modifică de instanța de apel, dacă:

a) circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei nu au fost constatate și elucidate pe deplin;

b) circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei, pe care prima instanță le consideră constatate, nu au fost dovedite cu probe veridice și suficiente.

Dacă instanța va constata aceste temeiuri de casare, ea va trebui să caseze hotărârea primei instanțe și să emită o nouă hotărâre, de data aceasta bazată pe circumstanțe pe deplin stabilite sau probate suficient. Altfel, instanța de apel nu va putea îndrepta eroarea primei instanțe și emite o hotărâre întemeiată.

O poziție similară o au și doctrinarii ruși, care menționează că, dacă prima instanță nu a determinat corect circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei, atunci instanța de apel va trebui să pună în discuție problema prezentării de către participanți a probelor noi, pentru a dovedi circumstanțele pe care nu le-a constatat prima instanță. Aceeași situație e și în cazul în care în prima instanță circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei, pe care prima instanță le consideră constatate, nu au fost dovedite cu probe veridice și suficiente²⁷⁸.

Poziția legiuitorului român referitor la prezentarea probelor este total diferită. În conformitate cu art. 478 Noul Cod de procedură civilă al României, părțile nu se vor putea folosi înaintea instanței de apel de alte motive, mijloace de apărare și dovezi, decât cele invocate la prima instanță sau arătate în motivarea apelului ori în întâmpinare. Instanța de apel poate încuviința și administrarea probelor a căror necesitate rezultă din dezbateri.

²⁷⁸ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.207.

Așadar, constatăm că unica restricție ce ține de probele noi este faptul că acestea nu mai pot fi prezentate în cadrul dezbaterilor („înaintea instanței de apel”), deși, cu încuviințarea instanței, totuși vor putea fi prezentate și în faza dezbaterilor, dacă instanța va considera că este necesar acest fapt, reieșind din dezbateri. Doctrinarii români menționează că dovezile noi în apel sunt admisibile chiar corespunzător naturii devolutive a apelului. Conform legislației românești, în apel pot fi prezentate următoarele probe:

- ✓ cele care au fost invocate în prima instanță;
- ✓ a căror utilitate și necesitate a reieșit din dezbateri;
- ✓ probe noi arătate în cererea de apel și întâmpinare, dacă partea apelantă sau intimată le-a indicat, pentru ca ele să fie încuviințate și administrate, și dacă acestea sunt necesare pentru soluționarea cauzei:

- ✓ probe care s-ar invoca în instanța de apel pentru dovedirea a ceea ce nu se consideră cereri noi;

- ✓ probe administrate în prima instanță, dar refăcute sau completate în instanța de apel, precum și orice alte probe²⁷⁹.

În legislația din British Columbia, în general, nu pot fi introduse dovezi noi sau suplimentare în apel. În apel, persoana trebuie să se bazeze pe dovezile pe care le-a prezentat în procedurile anterioare. Cu toate acestea, pot fi introduse noi dovezi, cu permisiunea instanței de apel.

Dovezile:

- ✓ trebuie să fie relevante, în sensul că se referă la o problemă decisivă în cauză;
- ✓ trebuie să fie credibile;
- ✓ ar putea, în mod rezonabil, împreună cu celelalte dovezi introduse, să afecteze rezultatul²⁸⁰.

Conform art.531 din Codul de procedură civilă al Germaniei, noi mijloace de apărare nu pot fi admise, decât dacă acestea:

- se referă la un punct de vedere, care a fost clar neglijat sau considerat nesemnificativ de către primă instanță,
- ca urmare a unui defect de procedură în prima instanță, nu au fost invocate, sau
- nu au fost invocate în primă instanță, fără ca acest lucru să se datoreze neglijenței părții²⁸¹.

²⁷⁹ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.211.

²⁸⁰ *BC Court of Appeal: Guidebooks for Appellants*. [citat 12.01.2020]. Disponibil: [https://www.courtofappealbc.ca/appellant-guidebook/3.5-introducing-new-evidence?ct=t\(step-index-link\)](https://www.courtofappealbc.ca/appellant-guidebook/3.5-introducing-new-evidence?ct=t(step-index-link))

²⁸¹ *Zivilprozessordnung. Op.cit.*

Analizând legislația rusească privind acest aspect, deducem următoarele: în conformitate cu art. 327¹, alin.(2) CPC al Federației Ruse, instanța de apel acceptă probe noi, dacă stabilește că motivele neprezentării lor sunt întemeiate²⁸². Conform Hotărârii Plenului Curții Supreme a Federației Ruse, asemenea motive ar putea fi: respingerea neîntemeiată, emiterea unei hotărâri de respingere a acțiunii din motivul expirării termenului de prescripție²⁸³. Dacă primește probe noi, judecătorul emite o încheiere în acest sens²⁸⁴.

În legislația rusească nu există o normă care ar limita prezentarea noilor probe doar la faza depunerii cererii, însă referitor la acest aspect s-a expus Curtea Supremă a Federației Ruse, care stipulează că instanța de apel trebuie să examineze posibilitatea prezentării de probe noi și la faza dezbaterilor, chiar dacă probele nu au fost prezentate în cererea de apel²⁸⁵.

În conformitate cu art. 312 și 314 din CPC al Lituaniei instanța de apel refuză să primească probe noi, care ar fi putut fi prezentate în prima instanță, cu excepția cazurilor când prima instanță a refuzat neîntemeiat să le primească sau necesitatea prezentării acestor probe a apărut mai târziu²⁸⁶.

Studiind legislația autohtonă, dar și exemplele din alte țări, ajungem la următoarea concluzie: prevederile ce țin de prezentarea noilor probe în apel urmează a fi modificate, astfel încât să corespundă esenței și naturii juridice a apelului în calitate de procedură de control, iar prevederile să aibă o formulare clară și neechivocă, fără repetări nejustificate de norme.

În acest sens, propunem:

- Modificarea art. 372, alin.(1) CPC, după cum urmează: *„Părțile și alți participanți la proces au dreptul să prezinte noi probe, dacă acestea nu au fost invocate în primă instanță, fără ca acest lucru să se datoreze intenției sau neglijenței părții”*. Această formulare include toate condițiile de prezentare care sunt prevăzute actualmente în art.372, alin.(1) CPC și va exclude posibilitatea prezentării probelor, dacă aceasta nu duce la întreruperea ședinței.

- Modificarea lit.e), art.365 CPC RM. Cuprinsul cererii de apel:

„În cererea de apel se indică:

[...]

²⁸² Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №138-ФЗ (ред. от 02.12.2019). *Op.cit.*

²⁸³ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p. 206

²⁸⁴ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №138-ФЗ (ред. от 02.12.2019). *Op.cit.*

²⁸⁵ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p. 207.

²⁸⁶ *Ibidem*, p. 327.

e) *probele noi care nu au fost prezentate în prima instanță, invocate în susținerea apelului, și motivele pentru care nu au fost prezentate în prima instanță în termenul stabilit de instanță; [...].* ”

- abrogarea alin.(2) al art.380 CPC, care reprezintă o simplă repetare a unei norme deja existente.

B. Art.372 CPC, alin.(3).

Considerăm că o atenție deosebită urmează să acordăm și alin.(3) al art.372 CPC RM, conform căruia în apel nu se poate schimba calitatea procedurală a părților, temeiul sau obiectul acțiunii și nici nu pot fi înaintate noi pretenții. Se pot cere însă dobânzi, rate, venituri ajunse la termen și orice alte despăgubiri, apărute după emiterea hotărârii în primă instanță, se poate solicita o compensație legală.

Deci legea stabilește că în apel,

i) nu se poate schimba:

a) calitatea procedurală a părților

În legislația procesuală a Republicii Moldova nu este reglementat conceptul de *calitate procesuală*, evident, nici doctrina autohtonă nu acordă prea multă atenție acestei instituții. Codul de procedură civilă al României însă prevede acest concept. În primul rând, în articolul 32, alin.(1) CPC al României este indicat că, pentru a exercita o acțiune civilă, autorul trebuie să aibă calitate procesuală, în al doilea rând, art. 36 stipulează esența conceptului de *calitate procesuală*, și anume: calitatea procesuală rezultă din identitatea dintre părți și subiectele raportului juridic litigios, așa cum acesta este dedus judecății.

Existența sau inexistența drepturilor și a obligațiilor afirmate constituie o chestiune de fond. Iar în conformitate cu art.40, cererile făcute de o persoană care nu are capacitate procesuală sunt nule sau, după caz, anulabile. De asemenea, în cazul lipsei calității procesuale sau a interesului, instanța va respinge cererea ori apărarea formulată, ca fiind făcută de o persoană sau împotriva unei persoane fără calitate procesuală ori ca lipsită de interes, după caz.

Pentru a explica conceptul de *calitate procesuală*, unii autori încep chiar de la analiza noțiunii de *calitate* care, în vorbirea curentă, presupune un ansamblu de însușiri, în virtutea cărora un lucru se particularizează față de celelalte. În sens material, prin *calitate* se determină poziția părților într-un raport juridic, așadar, vorbim de calitatea de proprietar, creditor etc.²⁸⁷. Dar ce presupune conceptul de calitate procesuală? Într-o primă accepțiune, prin calitate desemnăm

²⁸⁷ LEȘ, I. *Tratat de drept procesual civil*. Ediția a III-a. București:All Beck, 2005, 960 p. ISBN 973-655-623-9, p. 80.

modul de participare a părților în proces. Astfel, o persoană poate participa la activitatea judiciară în nume propriu, atunci când acțiunea este promovată de pretinsul titular al dreptului, sau în calitate de reprezentant al persoanei. Calitatea astfel definită se află în legătură cu problema modului de reprezentare a părților în fața organelor judiciare²⁸⁸. Noțiunea de calitate are și alte semnificații în dreptul procesual: calitate personală, calitate de reprezentant legal, convențional etc.²⁸⁹.

În doctrina românească există multe polemici referitor la acest concept.

Unii autori menționează că, de fapt, calitatea procesuală *legitimitas ad casum* este o condiție care trebuie să existe, pentru ca un subiect de drept să fie parte într-un proces civil. Ea reprezintă identitatea între persoana reclamantului și persoana care este titularul dreptului subiectiv dedus judecății, respectiv, identitatea între persoana pârâtului și cel obligat în cadrul raportului dedus judecății. Deci calitatea procedurală privește posibilitatea unui subiect de drept de a participa la procesul civil ca reclamant sau pârât, ea analizându-se în funcție de speța dedusă judecății²⁹⁰. Totodată, calitatea procesuală poate fi definită ca legitimitate a unei persoane de a sta în procesul civil în temeiul însușirii sale de a fi titular al dreptului sau al obligației deduse judecății, sau în temeiul unei dispoziții exprese a legii²⁹¹, calitatea procesuală implică determinarea persoanei ce are dreptul de a acționa în instanță și, în același timp, a persoanei împotriva căreia se exercită acțiunea²⁹².

Alți doctrinari sunt categoric împotriva primei opinii, menționând că, în realitate, calitatea procesuală presupune justificarea dreptului sau a obligației unei persoane de a participa, ca parte, în procesul civil. În viziunea autorilor respectivi, conținutul calității procesuale se raportează la acele împrejurări de fapt sau de drept, care conferă unei persoane posibilitatea de a participa la activitatea judiciară. Astfel, legitimitatea procesuală nu se raportează cu necesitate la raportul juridic dedus judecății, ci la dreptul de a reclama în justiție și la obligația de a răspunde față de pretențiile formulate prin actul de investire a instanței. Legislațiile moderne nu condiționează primirea cererii de chemare în judecată prin existența unui drept subiectiv. Existența dreptului subiectiv nu poate fi altceva decât o condiție de admitere în fond a acțiunii.

Piero Calamandrei opinează că, pentru a înțelege conținutul conceptului de parte, trebuie să pornim de la o premisă elementară: calitatea de parte se dobândește, făcând abstracție de orice referință la dreptul substanțial, prin simplul fapt că ne aflăm în prezența unei situații exclusiv

²⁸⁸ LEȘ, I. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole*. Vol I. București: C.H. Beck, 2013, 1440 p. ISBN: 978-606-18-0126-8 pag.56 608.

²⁸⁹ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.174.

²⁹⁰ DĂNILĂ, L., ROȘU, C. *Op.cit.*, p.80.

²⁹¹ PĂRVU, L. *Părțile în procesul civil*. București: All Beck, 2002. 220 p. ISBN 973-655-159-8. p.89.

²⁹² OPRINA, E. *Participanții la procesul civil*. București: Roseti, 2005. 389 p. ISBN 973-8378-95-8. p.120.

procesuale, aceea a promovării unei cereri în fața judecătorului: persoana care propune cererea și persoana împotriva căreia se promovează dobândesc, fără altă condiție, prin acest singur fapt, calitatea de parte a procesului, care se inițiază astfel²⁹³.

În lege, legiuitorul a preluat prima părere, adică s-a raportat la identitatea dintre părți și subiectele raportului juridic material litigios, așa cum acesta este dedus judecății.

Pentru a exclude însă tema celor care nu se referă la raportul juridic litigios dedus judecății, aceasta ar însemna ca judecătorul să verifice, în prealabil, existența dreptului subiectiv și deci a calității procesuale. Art. 36, teza a doua, precizează că existența sau inexistența drepturilor și obligațiilor afirmate constituie o chestiune de fond, care, desigur, nu se examinează în prealabil, ci prin hotărârea instanței²⁹⁴.

Reieșind din cele menționate, constatăm următoarele: legiuitorul autohton a preluat prevederea de la art. 372, alin.(3) CPC din legislația românească (art.294, alin.(2) vechiul CPC al României), în momentul actual ea fiind oglindită în art. 478, alin.(3) CPC al României. Nu este clar însă de ce, preluând această prevedere, legiuitorul nostru a decis să intervină în text, adăugând la îmbinarea „calitatea părților” cuvântul „procedurală”, astfel instituind o sintagmă fără sens. Reiterăm: conceptul de *calitate*, în concepția autorilor români, poate fi privit în mai multe sensuri, inclusiv de calitate materială și calitate procesuală. În art. 478, alin.(3) CPC al României, preluat în mod defectuos de legiuitorul nostru, legiuitorul român s-a referit la calitate în sens material. Autoarea A. Câmpean menționează că, în ceea ce privește calitatea părților, în doctrină s-a arătat că noțiunea de *calitate* se raportează la dreptul substanțial, poziția procesuală a părților putând fi modificată, fără a se încălca regula prevăzută de alin.(3) al art.478 CPC. Și potrivit prof. G. Boroș, noțiunea de *calitate* se referă la dreptul substanțial (material)²⁹⁵.

În literatura de specialitate românească, drept exemple de modificare a calității părții sunt menționate următoarele situații:

- ✓ dacă acțiunea în revendicare a fost intentată de reclamant în calitate de moștenitor și pe baza unei dispoziții, nu va putea solicita în apel parte din același imobil în calitate de cumpărător, invocând un contract de vânzare-cumpărare²⁹⁶;
- ✓ când la prima instanță o parte invocă unele drepturi ce decurg dintr-o anumită calitate, ca moștenitoare a tatălui, nu poate în a doua instanță să invoce drepturi dintr-o calitate cu totul alta, ca moștenitoare a surorii;

²⁹³ LEȘ, I. *Tratat de drept procesual civil. Op.cit.*, p. 82.

²⁹⁴ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.175.

²⁹⁵ BOROI, G., STANCU, M. *Op.cit.*, p.491.

²⁹⁶ LAZĂR, I. *Op.cit.*, p.438.

✓ dacă o cerere având ca obiect obligarea pârâtului la plata pensiei de întreținere pentru copilul minor cu capacitate de exercițiu restrânsă a fost introdusă de mamă, în nume propriu, iar prima instanță a respins-o ca fiind formulată de o persoană fără calitate procesuală activă, apelul declarat de copil este inadmisibil²⁹⁷.

Această formă de exprimare are o logică, spre deosebire de cea aleasă de legiuitorul autohton. Care este justificarea unei asemenea prevederi: „în apel nu poate fi schimbată calitatea procedurală a părților”? În primul rând, legislația autohtonă și nici chiar doctrina nu operează cu conceptul de „calitate procedurală”. În al doilea rând, dacă la faza judecării în prima instanță nu avem o asemenea prevedere, ar însemna asta că, în faza judecării în apel, partea ar putea deveni intervenient accesoriu sau pârât? Evident că nu! Mai mult ca atât, legiuitorul autohton permite doar modificarea obiectului sau a temeiului acțiunii. Schimbarea părții înseamnă o nouă acțiune.

În conformitate cu cele menționate opinăm că urmează să fie abrogată în totalitate sintagma „schimbarea calității procedurale a părților” din art. 372 (3) CPC. Nu ni se pare utilă nici varianta românească de „calitate a părții”. Este suficientă interzicerea modificării obiectului sau temeiului acțiunii, deoarece, dacă se va schimba calitatea părții în sens material, automat se schimbă și obiectul acțiunii.

b) temeiul acțiunii

De exemplu, dacă în prima instanță s-a reclamat o anumită sumă cu titlu de depozit, în apel nu mai poate fi invocat împrumutul.

Solicitarea constatării nevalabilității actului juridic pentru vicierea consimțământului prin dol – sancțiunea fiind nulitatea relativă, și nu nulitatea absolută – în condițiile în care la fond s-a solicitat constatarea nulității pentru lipsa capacității de a contracta, atunci și lipsa consimțământului prin eroare asupra persoanei constituie un nou temei juridic²⁹⁸.

c) obiectul acțiunii

Temeiurile unei asemenea limitări sunt de ordinul evidenței: imutabilitatea litigiului privește și instanța de apel; prin definiție, controlul judiciar nu poate viza decât ceea ce s-a dezbătut și tranșat; lărgirea cadrului judiciar și a obiectului litigiului ar bulversa rostul ierarhiei judiciare, dreptul părții la primul grad de jurisdicție, caracterizarea apelului ca o cale de atac de reformare²⁹⁹.

²⁹⁷ BOROI, G., STANCU, M. *Op.cit.*, p.491.

²⁹⁸ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1322.

²⁹⁹ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.209.

Este schimbare de obiect atunci când, de exemplu, în prima instanță s-a cerut plata prețului, iar în apel nulitatea vânzării³⁰⁰. Totodată, dacă în fața primei instanțe s-a solicitat rezoluțiunea contractului de vânzare-cumpărare, în apel nu se poate solicita anularea acestuia³⁰¹.

În acest sens, doctrinarii români menționează că apelul reprezintă o „cale de atac, îndreptată împotriva unei hotărâri nedefinitive, și nu un mijloc de dezvoltare a cadrului procesual, prin care să se formuleze noi pretenții între părți sau să se atragă în judecată alte persoane”³⁰². Apelul nu repune în discuție decât ceea ce s-a judecat³⁰³.

Instanța de apel realizează un control judiciar al hotărârii primei instanțe, care presupune cu necesitate situarea pe același teren pe care au fost plasați și judecătorii primei instanțe³⁰⁴. Mai mult ca atât, depășirea limitelor acestui control prin examinarea unor noi pretenții, care nu au format obiectul examinării în prima instanță, ar încălca grav principiul dublului grad de jurisdicție³⁰⁵.

ii) nu pot fi înaintate pretenții noi

Noțiunea de „pretenții noi” semnifică orice cerere nouă, prin care se tinde la o condamnare, care nu a fost solicitată³⁰⁶.

Dacă prin cererea de chemare în judecată s-a solicitat numai anularea sau rezoluțiunea unui contract, în apel nu se poate cere și repunerea în situația anterioară încheerii contractului, prin restituirea prestațiilor executate³⁰⁷.

Articole similare există și în Codul de Procedură al Letoniei. În conformitate cu art. 418, „Limitele cererii de apel”, se menționează că în cererea de apel se interzice a se indica pretenții noi, care nu au fost prezentate în prima instanță. Nu se consideră însă pretenții noi:

- precizarea pretenției;
- corectarea erorilor evidente într-o cerere;
- adăugarea de dobânzi și creșteri ale unei pretenții;
- cerere de despăgubire pentru valoarea bunurilor înstrăinate sau pierderea proprietății revendicate;
- modificarea părților componente ale valorii totale a unei pretenții în limitele acestei sume;

³⁰⁰ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1316.

³⁰¹ *Ibidem*, , p.1323.

³⁰² BOROI, G. *Op.cit.*, p.28.

³⁰³ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.209.

³⁰⁴ BOROI, G. *Op.cit.*, p.28.

³⁰⁵ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p.279.

³⁰⁶ CÂMPEAN, A. *Op.cit.*, p.239.

³⁰⁷ BOROI, G., STANCU, M. *Op.cit.*, p.492.

- modificarea unei pretenții, în care există o cerere de recunoaștere a drepturilor, într-o solicitare de restabilire a drepturilor încălcate, ca urmare a unei schimbări a circumstanțelor în cursul cazului;

- creșterea valorii unei pretenții, ca urmare a creșterii prețurilor de piață pe parcursul examinării cauzei cazului³⁰⁸.

Mai jos enumerăm anumite cauze din practica judiciară românească, în care judecătorii au decis că anumite pretenții sunt sau nu sunt pretenții noi:

- solicitarea de a acorda coeficientul de inflație pentru sumele datorate reclamantei cu titlu de daune materiale și morale;

- cererea formulată direct în apel, în cadrul unei acțiuni de partajare a bunurilor dobândite de soți în timpul căsătoriei, prin care se solicită să se constate cota majoritară asupra imobilului comun și îmbunătățirile efectuate la acesta, reprezintă o cerere nouă.

- atunci când în prima instanță s-a cerut anularea unui act de vânzare, numai pentru neplata prețului și pentru că s-au întrebuințat manopere dolosive în obținerea consimțământului, nu se mai poate cere în apel anularea și pentru viciu de formă al actului, provenind din neobservarea cerințelor legii pentru autentificarea actelor, fiindcă acest fapt juridic ce se invocă constituie o cauză nouă³⁰⁹.

iii) se pot cere dobânzi, rate, venituri, ajunse la termen, și orice alte despăgubiri, apărute după emiterea hotărârii în primă instanță

Legea admite și unele excepții de la regula, potrivit căreia devoluțiunea operează numai în limita a ceea ce s-a judecat în prima instanță. Conform art. 372, alin.(3) CPC al RM, se pot cere dobânzi, rate, venituri ajunse la termen și orice alte despăgubiri, apărute după emiterea hotărârii în primă instanță, se poate solicita o compensație legală.

Enumerarea în cuprinsul textului de lege a dobânzilor, ratelor și a veniturilor ajunse la scadență este doar una exemplificativă, chiar dacă majoritatea analizelor făcute în doctrină și jurisprudență se referă la acestea.

Totuși, în ceea ce privește excepțiile în discuție, legiuitorul nostru le-a preluat iarăși din NCPC RO, așa încât alin. (3) al art. 372 CPC RM a devenit o copie fidelă a alin.(5) art. 478 al NCPC RO. Analizând prevederile, constatăm că preluarea respectivă este, cel puțin, defectuoasă, odată ce unele concepte nu se aliniază la conceptele autohtone.

³⁰⁸ *Civil procedure law*. [cit. 12.01.2020]. Disponibil: <https://likumi.lv/ta/en/id/50500-civil-procedure-law>.

³⁰⁹ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1323.

Compensația legală

Din moment ce articolul a fost preluat din legislația românească, anume acolo, dar și în doctrina românească, vom căuta argumente, pentru a înțelege acest termen.

Pentru început, menționăm faptul că doctrina românească se referă la două tipuri de compensații: legală și judiciară. În acest sens, există și dispute la nivel doctrinar, dacă în apel pot fi invocate amândouă sau doar cea legală³¹⁰.

Prof. Ion Deleanu menționează că, în ceea ce privește compensația legală, posibilitatea invocării acesteia este în afara oricărei discuții. Compensația legală operează în temeiul legii, dacă obligațiile sunt reciproce, obligațiile au ca obiect prestația de a da sume de bani sau bunuri fungibile de aceeași natură; creanțele sunt certe, lichide și exigibile; obligațiile reciproce există între aceleași persoane.

În ceea ce ține de compensația judiciară, conform doctrinarilor români, instanța procedează la compensația judiciară atunci, când într-un proces pârâtul formulează, prin cererea reconvențională, pretenții proprii împotriva reclamantului. Pentru aceasta nu trebuie întrunite condițiile pe care le implică compensația legală. Creanța, obiect al cererii reconvenționale, nu este necesar să fie conexă cererii principale, instanța apreciind suveran oportunitatea compensației.

Analizând practica judiciară românească, constatăm că, de fapt, compensația se poate opune în apel, când sumele sunt certe și lichide. Dacă însă e vorba de o sumă incertă, nelichidă și neexigibilă, ea nu poate face obiectul unei compensații, atunci când se invocă în apărare. Prin urmare, oponentului nu-i rămâne decât să-și valorifice pretențiile pe calea acțiunii principale. Totodată, practica judiciară admite și faptul că cererea reconvențională poate fi propusă pentru prima oară în apel, însă numai contra reclamantului³¹¹.

Deci este evident, comparând cu legislația autohtonă, compensația legală se referă la stingerea obligației prin compensare (art.974 CC RM³¹²).

De altfel, în literatura autohtonă, doctrinarii au ajuns la aceeași concluzie, menționând că pârâtul poate invoca în apel, în calitate de obiecție împotriva acțiunii reclamantului, stingerea obligației sale față de reclamant prin compensarea acesteia cu o creanță certă, lichidă, de aceeași natură și exigibilă a pârâtului față de reclamant (compensație legală conform art. 974 CC)³¹³.

³¹⁰BOROI, G, *Op.cit.*, p.29.

³¹¹ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1326.

³¹² Codul civil al Republicii Moldova. Nr.1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.66-75.

³¹³ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p.279.

Soluția totuși nu pare a fi tocmai potrivită pentru legislația autohtonă. Ținând cont de prevederile art.173 CPC, care stabilesc că judecătorul acceptă acțiunea reconvențională, dacă aceasta urmărește compensarea pretenției inițiale, reiese că în prima instanță partea va trebui să înainteze a acțiune reconvențională, în caz că dorește stingerea obligației prin compensare. În apel însă, ar fi suficientă invocarea art. 974 Cod Civil, odată ce legea stabilește expres acest fapt. Care ar trebui să fie soluția instanței de apel, în caz de solicitare a compensației legale? În mod logic, instanța ar trebui să caseze hotărârea primei instanțe și să pronunțe alta nouă, prin care să respingă pretențiile reclamantului, însă temeiurile de casare sunt expres prevăzute în lege: printre ele nu se regăsește niciun temei relevant pentru situația respectivă. Legiuitorul nostru nu a prevăzut mecanismele necesare pentru situația invocării stingerii obligației prin compensare. Considerăm că această normă nu este aplicabilă la momentul actual, ținând cont de legislația autohtonă.

În Comentariul CPC RM, A. Prisac ajunge la aceeași concluzie, menționând că această sintagmă derivă din introducerea așa-numitului „transplant legislativ” din art. 294 alin.(2) vechiul Cod de procedură civilă al României³¹⁴. Autorul menționează că o compensație legală în sensul art. 372 CPC nu poate fi înțeleasă drept o anumită despăgubire, pe care poate s-o pretindă apelantul prin înaintarea unei noi pretenții, dat fiind faptul că acest sens este cuprins în propoziția „și orice alte despăgubiri, apărute după emiterea hotărârii în prima instanță”³¹⁵.

Revenind la posibilitatea de a cere dobânzi, rate, venituri, ajunse la termen și orice alte despăgubiri, apărute după emiterea hotărârii în primă instanță, vrem să menționăm, pentru început, câteva exemple practice, selectate preponderent din doctrina românească: reclamantul poate solicita ajustarea cuantumului dobânzilor de întârziere, având în vedere perioada adițională, cuprinsă între data adoptării hotărârii primei instanțe și data adoptării deciziei instanței de apel³¹⁶. Un alt exemplu ar fi: pârâul apelează hotărârea prin care s-a admis cererea de revendicare a bunului imobil, formulată împotriva sa, precum și capătul accesoriu, prin care pârâul a fost obligat să restituie fructele culese până în momentul hotărârii. Reclamantul-intimat poate să ceară instanței de apel să-l oblige pe adversarul său și la restituirea fructelor culese până în momentul hotărârii. Proprietarul poate cere chiria devenită scadentă în cursul instanței, chiar dacă prima instanță i-a respins acțiunea, pentru că chiria scadentă până atunci a fost achitată; arenda nefiind altceva decât un venit periodic al imobilului, ea poate fi cerută în apel, nu numai în ceea ce privește rata exigibilă

³¹⁴ PRISAC, A. *Op.cit.*, p.1092.

³¹⁵ *Ibidem*, p.1093.

³¹⁶ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p.279.

în momentul intentării acțiunii, ci și în ceea ce se atinge de toate ratele scadente până la momentul deciziei date în apel³¹⁷.

Suntem solidari cu poziția doctrinarilor români, care menționează că este necesar ca, prin cererea de chemare în judecată, reclamantul să solicite obligarea pârâtului la sumele de bani care constituie dobânzi, actualizări de sume, nefiind posibil să fie primită direct în apel o cerere de reactualizare a despăgubirilor, dacă în prima instanță nu a existat un asemenea petit³¹⁸.

În acest sens, menționăm o soluție din practica Înaltei Curți de Casație a României. În condițiile în care, prin cererea de chemare în judecată, reclamantul a solicitat repararea prejudiciului de ordin material și moral, suferit ca urmare a infectării sale accidentale cu stafilococ auriu, în perioada cât s-a aflat sub tratament și îngrijiri medicale la unitatea spitalicească, reparare pe care aceasta a văzut-o ca posibilă, prin acordarea unor sume globale, în raport cu starea sănătății sale la momentul formulării cererii, solicitarea din apel – de majorare a acestor daune – nu poate fi văzută decât ca o cerere nouă, indiferent că justificarea acestei majorări s-ar regăsi în reaprecierea prejudiciilor morale, menționate în acțiunea introductivă, ori ar fi atașată suferințelor provocate de noi proceduri medicale, cărora reclamantul ar urma să fie supus (...). Astfel, în mod legal, instanța de apel a calificat aceste pretenții drept cereri noi în raport cu cadrul procesual stabilit în prima instanță și de dispozițiile art.294 alin.(1) teza I, considerându-le inadmisibile a fi deduse judecării direct în faza procesuală a apelului³¹⁹.

Două întrebări urmează să analizăm la acest capitol:

- Poate, oare, intimatul (reclamantul) să solicite dobânzile sau veniturile ajunse la termen, dacă acesta nu a atacat hotărârea?
- Care este taxa de stat pentru cererile respective?

1) Poate, oare, intimatul (reclamantul) să solicite dobânzile sau veniturile ajunse la termen, dacă acesta nu a atacat hotărârea?

În doctrina românească se menționează că, referitor la partea care poate formula aceste cereri, doar partea care a investit instanța de control judiciar cu soluționarea căii de atac, promovând apelul într-una din formele prevăzute de lege, are posibilitatea formulării cererilor prevăzute de art.478 alin.(5), astfel de cereri fiind incompatibile cu calitatea de intimat în apel³²⁰.

³¹⁷ DELEANU, I. *Op.cit.*, p.209.

³¹⁸ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1318.

³¹⁹ SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.170.

³²⁰ CÂMPEAN, A. *Op.cit.*, p.24.

Fără a pune la îndoială rațiunea alegațiilor doctrinarilor români, totuși se impune o întrebare: cum asigurăm respectarea principiilor egalității și procesului echitabil? Să ne imaginăm următoarea speță:

A. s-a adresat în instanță, solicitând încasarea de la B. a datoriei ce reiese dintr-un contract de împrumut: suma împrumutată, precum și dobânda de întârziere, în conformitate cu art. 942 Cod Civil al RM. Contractul a fost încheiat la data de 10 martie 2019. Suma urma să fie restituită în termen de 3 luni din momentul transmiterii sumei de către împrumutător împrumutatului, dar nu a fost transmisă la termenul menționat. La data de 25 august 2019, prin hotărârea judecătoreiei, s-a dispus încasarea sumei de 10000 lei (suma împrumutată) și dobânda de întârziere, în sumă de 195 lei. B. a atacat cu apel hotărârea primei instanțe. Ședința a fost stabilită pentru data de 25 noiembrie 2019. Dacă A. (reclamantul intimat) nu va putea să solicite recalcularea dobânzii de întârziere, în cazul în care instanța de apel va respinge apelul, va menține hotărârea primei instanțe cu sumele 10000 lei și 195 lei, însă, la data de 25 noiembrie 2019, dobânda de întârziere *de facto* va constitui 586 de lei. Executorul, în procedura de executare, va putea calcula dobânda din momentul rămânerii definitive a hotărârii. Deci o parte din dobânzi rămân neacoperite.

Mai mult ca atât, legiutorul folosește sintagma „se poate cere”, fără a concretiza cine poate să o facă.

În opinia noastră, și intimatul poate solicita recalcularea dobânzilor, iar pentru asta nu e nevoie de a ataca hotărârea, or hotărârea se atacă atunci când participantul nu e mulțumit de ea.

2) Taxa de stat

În conformitate cu art. 84 CPC al RM, se impune cu taxă de stat fiecare cerere de chemare în judecată (inițială și reconvențională): cererea intervenientului principal, cererea vizând cauzele cu procedură specială, cererea de eliberare a ordonanței judecătorești, cererea de declarare a insolvenței, cererea de eliberare a titlului executoriu privind executarea hotărârilor arbitrale, cererea de apel, cererea de recurs, precum și cererea de eliberare a copiilor (duplicatelor) de pe actele judecătorești.

Potrivit prevederilor art. 2, alin.(1) al Legii nr. 1216 din 03.12.1992, taxa de stat se încasează pentru cererile de chemare în judecată, pentru cererile terților care au revendicări de sine stătătoare, pentru cererile cu privire la litigiile precontractuale, pentru cererile (plângerile) vizând cauzele cu procedură specială, *pentru plângerile de apel* și de recurs, pentru cererile de revizuire, precum și pentru eliberarea de către instanța judecătorească a copiilor (duplicatelor) de pe documente.

Totodată, conform Legii taxei de stat nr.1216 din 03.12.1992, pentru cererile de apel împotriva hotărârilor instanțelor judecătorești se încasează 75% din taxa ce urmează a fi plătită la depunerea cererii de chemare în judecată sau a altei cereri, iar în cazul litigiilor cu caracter patrimonial – 75% din taxa calculată din suma contestată.

În art.3, unde se prevede cuantumul taxelor de stat pentru diverse cazuri, nu este prevăzută situația în discuție iar la p.1), lit.j, se menționează doar taxa de stat pentru *cererile de apel* împotriva hotărârilor primei instanțe.

Deci, actualmente, legea nu prevede expres taxarea unor astfel de cereri.

Constatăm că prevederi asemănătoare există și în legislațiile altor țări, dar aspectul achitării taxei de stat este tratat expres de lege. De exemplu, potrivit art. 312 din Codul de procedură civilă al Lituaniei, în cererea de apel nu pot fi înaintate pretenții noi, care nu au fost înaintate în prima instanță. Nu se consideră noi pretențiile care sunt indisolubil legate de pretențiile înaintate în prima instanță (de exemplu, acordarea penalităților, procentelor, etc.). Pentru înaintarea unor asemenea pretenții, în cererea de apel se achită taxa de stat, în același mod ca și pentru pretențiile înaintate în prima instanță³²¹.

La prima vedere, am putea concluziona că, deși se solicită încasarea unei sume de bani, adică pretenția are caracter patrimonial, ar reieși că, pentru moment, instanța de judecată nu are temei de a solicita achitarea taxei, pentru că interpretarea extensivă sau aplicarea prin analogie a legii procesuale, care are ca rezultat înrăutățirea situației justițiabilului, este inadmisibilă.

Cu toate acestea, în viziunea noastră, pentru solicitarea anumitor sume în plus, solicitantul ar trebui să achite taxa de stat. Potrivit art. 88, alin.(2) CPC RM, dacă, în cadrul examinării cauzei, reclamantul își majorează pretențiile formulate anterior în acțiune, el plătește taxă suplimentară și pentru partea cu care acțiunea se majorează. Capitolul care reglementează cheltuielile de judecată nu se referă doar la examinarea cauzei în prima instanță, ci și la procedurile de control. Art. 88 CPC rămâne aplicabil și în cadrul examinării cauzei în apel. Odată ce reclamantul (apelant sau intimat) va solicita pentru prima dată aceste sume și deci nu e vorba de o contestare, considerăm că nu se va aplica regula celor 75%, ci regulile de calculare din prima instanță.

Totuși, în ceea ce privește problema penalităților, dobânzilor, ratelor ajunse la termen, opinăm că o soluție ar fi ca toate aceste recalculări să fie efectuate de către executorul judecătoresc în procedura de executare.

Instanța ar putea stabili niște reguli de bază: din ce moment se va calcula dobânda și metoda de calcul.

³²¹ Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*, p. 326.

Actualmente, analizând prevederile Codului de Executare, constatăm ca această soluție nu este posibilă. Conform art.24, alin.(1) din Codul de Executare, la cererea creditorului, executorul judecătoresc calculează dobânzile, penalitățile și alte sume, rezultate din întârzierea executării, *de la data la care hotărârea judecătorească a devenit definitivă*. Deci, la etapa actuală, executorul poate calcula dobânzile doar din data la care hotărârea a rămas definitivă.

Revenim la speța de mai sus:

A. s-a adresat în instanță, solicitând încasarea de la B. a datoriei ce reiese dintr-un contract de împrumut: suma împrumutată, precum și dobânda de întârziere, în conformitate cu art. 942 Cod Civil al RM. Contractul a fost încheiat în data de 10 martie 2019. Suma urma să fie restituită în termen de 3 luni din momentul transmiterii sumei de către împrumutător împrumutatului, dar nu a fost transmisă la termenul menționat. În data de 25 august 2019, prin hotărârea judecătorei, s-a dispus încasarea sumei de 10000 lei (suma împrumutată) și dobânda de întârziere, în sumă de 195 lei.

B. a atacat cu apel hotărârea primei instanțe. Ședința a fost stabilită pentru data de 25 noiembrie 2019. În apel A. va trebui să solicite recalcularea dobânzii de întârziere, or, în caz că nu o va face, iar instanța de apel va respinge apelul, atunci va menține hotărârea primei instanțe cu sumele 10000 lei și 195 lei, cu toate că la data de 25 noiembrie 2019 dobânda de întârziere *de facto* va constitui 586 de lei. Executorul, în procedura de executare, va putea calcula dobânda din momentul rămânerii definitive a hotărârii. Deci avem:

- Suma 10000 lei,
- Dobânda - 196 lei.

Executorul va calcula, din data de 25 noiembrie (momentul în care hotărârea a devenit definitivă), dobânda din suma de 10000 lei, în conformitate cu art.24 Cod de executare. În rezultat, creditorul va primi: 10000 lei + 196 lei + 106 lei (dobânda calculată de executor la faza de executare) = 10302 de lei, însă *de facto* suma ar fi 10000+586+106=10692 de lei.

Așadar, am ajuns la concluzia că, pentru moment, ținând cont de legislația actuală, nu putem lăsa calcularea dobânzii pe seama executorului judecătoresc la faza executării, pentru că, în acest fel, creditorul va pierde sume de bani.

Astfel, dacă Curtea de Apel va respinge apelul ca neîntemeiat și va menține hotărârea primei instanțe, va trebui să se recalculeze suma dobânzii. Aceasta nu va constitui însă o modificare a hotărârii în sensul prevăzut la art.385, lit. b) CPC. O modificare în sensul prevăzut la articolul nominalizat trebuie să fie precedată de admiterea apelului și ar fi determinată doar de existența temeiurilor prevăzute la art.387, 388 CPC.

Dar ce se întâmplă, dacă Curtea de Apel casează hotărârea primei instanțe și emite o hotărâre prin care respinge acțiunea reclamantului. Curtea de Apel nu va recalcula nimic. Recurentul atacă hotărârea la Curtea Supremă de Justiție, unde deja nu mai poate cere recalcularea dobânzii. Dacă CSJ casează decizia instanței de apel și menține hotărârea primei instanțe, aceasta devine și definitivă, și irevocabilă. Din ce moment va calcula executorul dobânda? Dacă din momentul rămânerii definitive, atunci iar se pierde o perioadă de timp – de data aceasta, și mai mare.

De asemenea, pot exista situații când cauza parcurge de câteva ori instanțele de judecată, fiind remise spre rejudecare, și, de fiecare dată, partea interesată va trebui să ceară recalcularea dobânzii.

Problema ar putea fi soluționată foarte ușor, dacă art.24 din Codul de executare³²² ar fi modificat, permițându-i executorului judecătoresc să calculeze dobânda din momentul în care aceasta începe să curgă, conform legii, instanței revenindu-i doar rolul de a indica din ce moment să fie calculată și metoda de calculare.

Calculul dobânzii are acoperire legală, și anume art. 942 CC RM, și nu depinde de factori subiectivi care ar trebui să fie, în mod obligatoriu, apreciați de instanța de judecată. Executorul va trebui să aplice un simplu calcul matematic, mai ales că Hotărârea Plenului CSJ privind aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează modalitățile de reparare a prejudiciului, cauzat prin întârziere sau executare necorespunzătoare a obligațiilor pecuniare, cu excepția celor izvorâte din contractul de credit bancar sau împrumut, nr.9 din 24.12.2010, în punctul 17 oferă o explicație, cât se poate de explicită, referitoare la calculul matematic al dobânzii. Mai mult ca atât, în caz de calcul greșit, creditorul oricând va putea ataca actul executorului în instanța de judecată.

Acest lucru s-ar putea aplica nu numai pentru dobânzi, dar și pentru anumite rate ajunse la termen. Să zicem că locatarul nu achită chiria, locatorul nu solicită în instanță rezoluțiunea contractului, ci plata chiriei. Judecarea poate dura și, de fiecare dată, va apărea aceeași problemă a recalculării ratelor lunare.

3.3. Neagravarea situației în propria cale de atac

³²² Codul de executare al Republicii Moldova. Nr.443 din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.214-220.

Principiul *non reformatio in peius* (în română: „ne-reformarea în mai rău”) presupune ca părții care a exercitat o cale de atac să nu i se înrăutățească situația față de cea stabilită prin hotărârea judecătorească supusă controlului judiciar³²³.

Menționăm că la origini nu exista această regulă. Astfel, una din trăsăturile apelului ivit în dreptul roman era faptul că situația apelantului putea fi înrăutățită în calea sa de atac³²⁴. Instituția în cauză și-a făcut apariția în perioada dezvoltării relațiilor capitaliste, atunci când a trebuit să se asigure protecția bunurilor în domeniul raporturilor patrimoniale³²⁵.

Necesitatea acestei reguli se explica în felul următor: scopul procesului civil nu este găsirea adevărului material, ca în cazul procesului penal, ci soluția prin care determină cine din cele două părți are dreptate. Hotărârea se ia în baza regulii: *iudex iudicat secundum allegata et probata partium* „judecătorul trebuie să ia hotărârea în baza demersurilor părților și a probelor prezentate de ele”. Tendința spre adevăr este, în așa fel, stabilită din timp în anumite limite cunoscute, și anume în limitele acțiunii civile, ceea ce corespunde regulii: *ne eat ultra petita partium* „să nu se meargă mai departe decât ceea ce solicită părțile”. Astfel, conturarea acestei reguli reiese din însăși esența procesului civil³²⁶.

Actualmente, regula *non reformatio in peius* acționează în procedura civilă a multor țări europene, fie că este reglementată direct în lege (Polonia, Lituania, România), fie că se deduce din prevederile ce țin de principiul disponibilității în procesul civil, puterea legală a hotărârii, principiul accesului la justiție, dreptul la un proces echitabil (Austria, Germania, Rusia)³²⁷.

Principiul nominalizat este expres reglementat și în legislația autohtonă, și anume în art.373, alin.(6) CPC, conform căruia apelantului nu i se poate crea, în propria cale de atac, o situație mai dificilă decât aceea din hotărârea atacată cu apel, cu excepția cazurilor când consimte și când hotărârea este atacată și de alți participanți la proces.

În literatura de specialitate este specificat că principiul *non reformatio in peius* reprezintă una dintre garanțiile dreptului la apărare judiciară al participanților la proces. În absența acestui principiu, participanții la proces, cunoscând posibilitatea înrăutățirii situației lor, ar putea fi determinați să renunțe la atacarea hotărârii, pentru a nu-și asuma un risc, chiar dacă hotărârea este

³²³ NICOLAE, A. Aspecte ale aplicării principiului non reformation in peius in procesul civil. În: *Dreptul*, nr. 10, 2001. București. p.74-85. ISSN 1018-0435.

³²⁴ СМАГИНА, Е.С. *Op.cit.*, p.15.

³²⁵ БОРИСОВА, Е.А. *Op.cit.*, p.213.

³²⁶ *Ibidem*.

³²⁷ БОРИСОВА Е.А. Правило о запрете поворота к худшему в гражданском процессе. В: *Вестник Российского Университета Дружбы Народов*. Серия: Юридические науки, 2007, №5. с. 39-44. ISSN 2313-2337. [citat 15.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/v/pravilo-o-zaprete-povorota-k-hudshemu-v-grazhdanskom-protssesse>.

ilegală sau neîntemeiată. Acest principiu vine în întâmpinarea unui interes general – acela, ca prin declanșarea controlului judiciar, să nu rămână în vigoare hotărâri nelegale și netemeinice.

1. Principiul neagravării situației în propria cale de atac este limitat numai în cadrul căii de atac proprii. El nu-și găsește aplicare atunci când hotărârea este atacată și de alți participanți la proces. În acest caz, înrăutățirea situației apelantului (recurentului) va avea loc ca urmare a respingerii apelului (recursului) lui și admiterii căii de atac, exercitate de partea adversă.

2. Calea de atac folosită de o parte poate să folosească tuturor părților care aparțin aceluiași grup procesual și care au interese comune cu apelantul³²⁸.

3. Acest principiu are un caracter dispozitiv, partea putând renunța la efectele lui, în baza principiului disponibilității.

Principiul în cauză nu-și găsește aplicare în cazurile în care apelantul (recurentul) este de acord cu înrăutățirea situației sale. În acest sens, apelantul va depune cerere scrisă sau expusă verbal și consemnată în procesul-verbal. Conform art. 9 CPC, instanța de apel trebuie să explice apelantului efectele respectivului act de procedură.

Referitor la acest aspect, practicienii deseori își pun întrebarea: în ce caz apelantul și-ar da acordul la înrăutățirea situației în propria cale de atac? Această posibilitate, evident, este oferită de lege, anume reieșind din faptul că întregul proces civil este guvernat de principiul disponibilității. Dacă e să analizăm însă în detaliu situația, chiar dacă apelantul ar accepta să i se înrăutățească situația, acest fapt ar fi doar o înrăutățire formală. În realitate, dacă justițiabilul merge la acest pas, e în firea logicii că, în fapt, acest act este un rezultat al obținerii anumitor beneficii sau al ajungerii la un compromis cu partea adversă, însă, din anumite motive, nu se dorește încheierea unei tranzacții.

De exemplu, A. s-a adresat în instanța de judecată cu solicitarea de rezoluțiune a contractului de locațiune și încasarea plăților restante pentru chirie. Prima instanță a dispus rezoluțiunea contractului, fără încasarea sumei. A. atacă cu apel hotărârea. Judecătorul din apel depistează că rezoluțiunea a fost aplicată greșit de către prima instanță. Între timp, părțile au achitat o parte din bani și apelantul nu mai dorește rezoluțiunea. Aici el fie renunță la o parte din acțiune, fie acceptă agravarea situației, în sensul că instanța de apel ar putea casa hotărârea și emite alta, prin care să respingă pretenția ce ține de rezoluțiunea contractului. Dar asta doar în cazul în care apelantul a atacat întreaga hotărâre. Evident, dacă apelantul ar ataca hotărârea doar în partea sumelor, atunci, conform legislației autohtone, pentru moment, ar fi posibilă o singură soluție, și

³²⁸ ȘTEFĂNIȚĂ, C. Neagravarea situației în propria cale de atac în procesul civil. În: *Dreptul*, 2005, nr.6, pag.99-101. ISSN 1018-0435.

anume renunțarea parțială a reclamantului la acțiune. Aceasta se întâmplă datorită faptului abrogării alin.(4) al art.373 CPC, care prevedea că instanța trebuie să verifice legalitatea întregii hotărâri. Deci conform legislației autohtone, judecătorul nu ar avea dreptul să se pronunțe referitor la aspectul cu rezoluțiunea, dacă apelantul ar fi atacat doar partea cu încasarea sumei.

Deși nu e prevăzut expres, această acceptare trebuie trecută și ea prin filtrul legalității și neîncălțării drepturilor și intereselor altor participanți la proces, ca și în cazul renunțării la acțiune sau recunoașterii acesteia. De exemplu, în cazul atacării hotărârii de către creditor în acțiunea oblică, apelant, în continuare, va fi debitorul (relația lor fiind reglementată de regulile referitoare la reprezentanța legală, odată ce, potrivit art. 892, alin.(4) Cod civil al RM, „în raporturile dintre creditorul care acționează pe cale oblică și debitorul său se aplică în mod corespunzător dispozițiile privind reprezentarea legală). Astfel, debitorul ar putea fi cointerestat să accepte agravarea situației sale, în calea de atac, în detrimentul creditorului său. Aici e cazul când instanța trebuie să intervină și să respingă, prin încheiere motivată, cererea apelantului. Deși aceste acțiuni ale judecătorului ar putea fi bazate pe prevederile art.9 CPC și art. 61 CPC, considerăm că este binevenită o normă care ar prevedea expres acest filtru, care ar asigura o garantare mai eficientă a drepturilor justițiabililor și ar rezulta într-o practică judiciară stabilă.

În această ordine de idei, propunem introducerea unui nou alineat la art.373, alin.(7), cu următorul conținut: *„Instanța nu va admite acceptarea apelantului de a-și înrăutăți situația în calea sa de atac, dacă acest act contravine legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului.”*

4. Regula *non reformatio in peius* reprezintă o excepție de la principiul legalității³²⁹.

Așadar, chiar și în situația în care instanța de control constată că hotărârea atacată este dată cu încălcarea legii sau cu stabilirea greșită a stării de fapt, ea nu poate, potrivit legii, s-o desființeze sau s-o modifice. Între interesul ca legea să fie corect aplicată și interesul ca părțile să nu fie inhibate în exercitarea căilor de atac s-a dat prioritate acestuia din urmă.

Pentru ca părțile să aibă siguranța că o hotărâre greșită, dată în prima instanță sau în instanța de apel, poate fi îndreptată prin declararea căii de atac, este necesar să nu existe temerea că, solicitând exercitarea controlului judiciar, li se poate înrăutăți situația creată prin pronunțarea hotărârii atacate. În absența acestui principiu, părțile, cunoscând posibilitatea înrăutățirii situației lor, ar putea fi determinate să renunțe la atacarea hotărârii, pentru a nu-și asuma un risc, chiar dacă hotărârea este ilegală sau neîntemeiată³³⁰.

³²⁹ ȘTEFĂNIȚĂ, C. *Op.cit.*

³³⁰ NICOLAE, A. *Op.cit.*

Totuși această părere este unanimă doar atunci când vorbim despre încălcarea legii materiale. În ceea ce ține de aplicarea legii procesuale, și anume a normelor imperative de procedură, părerile se împart.

Conform unor doctrinari (atât români, cât și autohtoni), în cazul în care se depistează încălcarea unor norme fundamentale de procedură (în diferite țări ele sunt reglementate sub diferite instituții, în România, de exemplu, este vorba de nulități absolute, în Republica Moldova, în normele fundamentale de procedură, menționate în art.388 , alin.(1) CPC RM., principiul *non reformatio in peius* nu va acționa, deoarece aplicarea lui ar trebui să conducă la menținerea hotărârilor pronunțate cu încălcarea normelor imperative, ceea ce ar contraveni principiului legalității în procesul civil. De aceea instanța de control judiciar poate să înrăutățească situația apelantului (recurentului) în cazurile invocării din oficiu a încălcărilor normelor de drept procedural (art. 388 alin. (1), art. 432 alin. (3) CPC).

În pct.15 din Hotărârea Plenului CSJ nr.6 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de apel, se menționează că aplicarea principiului neagravării situației apelantului în propria cale de atac nu trebuie să ducă la menținerea hotărârilor pronunțate cu încălcarea normelor procedurale imperative, ceea ce contravine principiului legalității în procesul civil. Cu alte cuvinte, se poate admite agravarea situației în propria cale de atac, dacă hotărârea a fost emisă cu încălcarea normelor procedurale imperative³³¹.

Totuși, după cum menționează A. Speriusi-Vlad, mulți autori de prestigiu susțin că nesocotirea unei norme imperative, îndeosebi de drept procesual, nu poate fi înlăturată în cazul incidenței principiului *non reformatio in peius*, acesta neputând fi „un mijloc artificial de a înfrânge, mai presus de toate, principiul legalității (...), nelegalitatea grosieră a hotărârii atacate (...), scuza ignorării nulităților de ordine publică. Dincolo de textul actual de lege, care este neechivoc, aceste critici sunt greșite, din cauza că pun în discuție fundamentele procesului civil, respectiv, principiul disponibilității, acreditând ideea existenței unor nereguli atât de grave în cursul procesului civil, care justifică un control *ex officio* al acestora. Nu trebuie niciodată să uităm că procesul civil nu este altceva decât un deferent al unor particulari. În măsura în care există neregularități grosiere ale hotărârii atacate, acestea vatămă interesele unei anumite părți, care o poate ataca, aici intervenind instanța de apel. Formularea unui apel de către o parte nu poate reprezenta un prilej pentru instanța de control judiciar de a înlătura toate neregularitățile grave, de care nu s-a plâns persoana vătămată prin formularea unui apel principal sau incident, cu prețul înrăutățirii situației în propria cale de atac, deoarece singurul efect va fi acela al descurajării

³³¹ PRISAC, A. *Op.cit.*, p.1095.

formulării căilor de atac și o eternă insecuritate juridică, îndeosebi datorită faptului că normele de procedură, prin specificul lor, sunt norme imperative formaliste, a căror nerespectare poate fi invocată ușor, datorită nulităților virtuale pe care aceste norme le presupun³³².

Adevărul judiciar care se stabilește prin procesul civil este unul de ordin privat, ce interesează, în primul rând, particularii care se află într-un conflict juridic, interesul public fiind doar ca acest conflict, în măsura în care nu poate fi soluționat de comun acord, să fie tranșat exclusiv în justiție printr-o hotărâre definitivă, care să contribuie la siguranța circuitului civil³³³.

În continuare, vom trata un alt aspect controversat. De data aceasta însă, autorii autohtoni și cei români sunt pe baricade diferite. Ne vom referi la subiectul dacă poate fi agravată situația apelantului după rejudecare.

Conform opiniei doctrinarilor autohtoni, legislația procesuală civilă în vigoare a Republicii Moldova nu prevede expres răspunsul la întrebarea dacă principiul neagravării situației în propria cale de atac este aplicabil și la rejudecarea cauzei după casarea hotărârii. Instanța de rejudecare trebuie să aibă libertate deplină în administrarea probelor și stabilirea circumstanțelor de fapt ale cauzei, respectându-se nelimitat principiile contradictorialității și disponibilității. La rejudecarea pricinii, părțile și alți participanți la proces pot să-și formuleze, argumenteze și dovedească poziția în proces, să-și aleagă modalitățile și mijloacele susținerii ei, fără a fi legați de mijloacele de apărare, folosite la judecarea inițială a cauzei. Totodată, la rejudecare, părțile au posibilitatea să dispună de drepturile procedurale (modificarea acțiunii, recunoașterea acțiunii etc.). Apreciind după intima convingere probele administrate, instanța de rejudecare emite hotărârea legală și temeinică, care poate să difere de cea pronunțată anterior³³⁴. Aceeași poziție o atestăm și în Comentariul CPC RM, în care se menționează că excepțiile de la principiul *non reformatio in peius* sunt când:

- apelantul consimte o astfel de agravare;
- hotărârea este atacată și de alți participanți la proces;
- cauza a fost restituită spre rejudecare în prima instanță.

De fapt, la rejudecarea cauzei, părțile și alți participanți la proces vor avea posibilitatea să-și formuleze, argumenteze și să-și dovedească poziția în proces, să-și aleagă modalitățile și mijloacele susținerii ei, fără a fi legate de mijloacele de apărare, folosite la judecarea inițială a cauzei. Totodată, vor dispune de drepturile procedurale. La rejudecare, apreciind probele

³³² SPERIUSI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.207.

³³³ *Ibidem*, p. 209.

³³⁴ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p.279.

administrare, prima instanță va emite o hotărâre legală și întemeiată, care poate să difere de cea pronunțată anterior³³⁵.

Doctrinarii și practicienii români au o altă părere referitoare la acest fapt³³⁶, menționând că, dacă instanța de control constată că hotărârea atacată a fost pronunțată de o instanță necompetentă (caz în care aceasta va fi anulată, iar cauza – trimisă la rejudecare instanței competente), cu ocazia judecării cauzei de către instanța competentă, pentru identitate de rațiune, nu se poate agrava situația părții datorită căreia, prin apelarea soluției inițiale, cauza a ajuns să fie judecată de către instanța competentă³³⁷.

Principiul *non reformatio in peius*, consacrat în art.296, teza a doua, CPC al României, presupune ca părții care a declarat apel nu i se poate crea o situație mai grea decât cea din hotărârea atacată. Rațiunea acestei prevederi este aceea de a nu descuraja partea nemulțumită de o hotărâre judecătorească să exercite căile de atac, prevăzute de lege, prin crearea perspectivei obținerii unei soluții mai puțin favorabile, decât cea care o nemulțumește. Această regulă se aplică, așa cum a reținut corect curtea de apel, atât în cazul când se impune adoptarea uneia din soluțiile prevăzute la art. 296, teza întâi CPC al României, și anume schimbarea sentinței, cât și în cazul rejudecării cauzei după desființarea sentinței, dispuse în baza art.297 CPC al României. Așadar, chiar dacă prima hotărâre este desființată sau anulată parțial, efectul este produs tot la inițiativa celui care a declarat apel și care nu poate fi pus în situația de a primi, ca urmare a exercitării propriei căi de atac, o soluție mai puțin favorabilă decât cea pe care a atacat-o. Rațiunile pentru care se recunoaște aplicabilitatea principiului neagravării situației în propria cale de atac și la rejudecarea cauzei sunt aceleași, indiferent dacă pricina se trimite la aceeași instanță sau la o alta. În toate aceste situații, partea care declanșează controlul judiciar este cea care creează premise pentru anularea sau desființarea sentinței și nu poate fi sancționată prin pronunțarea unei hotărâri mai nefavorabile decât cea atacată, singura agravare permisă, de neevitat într-o atare situație, fiind prelungirea duratei procesului, produsă de rejudecare³³⁸.

Având în vedere aspectele analizate, considerăm că respectarea principiului neagravării situației în propria cale de atac trebuie să dobândească o importanță sporită, corespunzător consecințelor severe care s-ar putea înregistra prin prejudiciile aduse părților în procesul civil,

³³⁵ Hotărârea Plenului nr.6 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor în ordine de apel. În: *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, [cit. 29.09.2018] p.6-7. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_csj.php?id=70

³³⁶ NICOLAE, A. *Op.cit.*, p.78.

³³⁷ ȘTEFĂNIȚĂ, C. *Op.cit.*

³³⁸ SPERIUȘI-VLAD, A. *Op.cit.*, p.209.

astfel încât să nu ajungem la situația când, dorind să apeleze la beneficiile legale, oferite de sistemul căilor de atac, părțile suferă, de fapt, o „deteriorare” a drepturilor câștigate.

Prin urmare, existența diferitor păreri în doctrină nu ne conduce decât la o singură soluție. Legiuitorul autohton trebuie să modifice reglementările ce țin de principiul neagravării în propria cale de atac, așa încât acestea să fie clare și previzibile. Reiterăm că atâta timp cât în art.373, alin.(6) CPC RM nu este prevăzut expres că depistarea temeiurilor de la art.388, alin.(2) CPC RM poate agrava situația apelantului, instanța de apel nu va putea proceda în așa fel. Întrebarea care se impune în continuare este: ce poziție ar trebui să adopte legiuitorul? Credem că temeiurile din art.388, alin.(2) CPC nu trebuie instituite legal în calitate de excepție de la *non reformatio in peius*. În ceea ce se referă la temeiurile de trimitere la rejudecare, considerăm că acestea nu agravează situația apelantului (în Lituania, legiuitorul prevede expres, în art. 313 CPC, că trimiterea la rejudecare nu constituie agravare, însă legea nu prevede dacă hotărârea dată în urma reexaminării poate agrava situația apelantului³³⁹).

Aici aderăm la poziția doctrinarilor și practicii românești, conform căreia, în urma reexaminării, situația apelantului nu trebuie înrăutățită, doar cu o singură excepție, și anume atunci când e vorba de soluționarea drepturilor unor persoane neantrenate. Explicația pare a fi destul de evidentă. Aici avem intersectarea a două interese private și protejată trebuie să fie „partea mai slabă”. În acest caz, decad argumentele doctrinarilor români expuse mai sus, și anume cele ce se referă la faptul că procesul civil, în definitiv, apără interese private, iar odată ce partea adversă nu a atacat hotărârea, înseamnă că a acceptat-o. În situația respectivă, partea neantrenată nici nu a avut posibilitatea să se apere.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

În urma cercetării legislației referitoare la devoluțiunea apelului și limitele judecării acestuia, precum și a analizei doctrinei, dar și a prevederilor legislative din alte state, și ținând cont de conceptul apelului definit în Capitolul al II-lea, secțiunea 1, concluzionăm că legiuitorul trebuie să opereze un șir de modificări legislative, astfel încât reglementările relative la apel să corespundă conceptului de apel ca procedură de control.

³³⁹ Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania. [citat 13.01.2020]. Disponibil: <https://www.international-arbitration-attorney.com/wp-content/uploads/2013/07/Lithuania-Arbitration-Law.pdf>.

În primul rând, urmează a fi modificat articolul care reglementează conținutul cererii de apel, așa încât apelantul să fie obligat să indice concret, în cererea de apel, motivele pentru care consideră hotărârea primei instanțe ilegală și/sau neîntemeiată.

De asemenea, considerăm imperativă limitarea prezentării probelor în apel doar la temeiul imposibilității prezentării acestora în prima instanță.

În continuare, urmează să fie introduse unele reglementări, pentru a determina aplicarea corectă și uniformă în practică a principiului neagravării situației în propria cale de atac. Actualmente, există polemici nesoluționate în doctrină referitoare la două aspecte legate de principiul nominalizat. Primul se referă la posibilitatea sau imposibilitatea derogării de la acest principiu în favoarea normelor fundamentale de procedură civilă și al doilea are în vedere aplicabilitatea principiului *non reformatio in peius* la rejudecarea cauzei. Pentru a pune capăt imprevizibilității ce ține de aceste două aspecte, legiuitorul urmează să introducă norme concrete, care vor fi formulate în recomandările expuse la finalul prezentului studiu.

Pe lângă modificările ce țin de adaptarea reglementărilor la conceptul apelului ca procedură de control, legiuitorul urmează să opereze modificări și pentru a corecta erorile strecurate la transplantarea în legislația autohtonă a prevederilor din legislația țărilor străine, ce țin de invocarea în apel a compensației legale.

4. FAZELE EXAMINĂRII APELULUI ÎN INSTANȚA DE APEL

4.1. Intentarea procedurii în apel și pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare: deficiențe normative

La fel ca și în prima instanță, faza de intentare a apelului începe cu depunerea cererii de apel de către apelant.

Apelantul depune cererea de apel conform rigorilor legale, care se referă la termen, formă, conținut, la prima instanță. Anume art. 365 CPC RM stabilește ce trebuie să conțină cererea de apel.

Potrivit art. 364 CPC RM, cererea de apel se depune în scris la instanța judecătorească, a cărei hotărâre se atacă, cu plata taxei de stat, în cazul în care apelul se impune cu taxă, în condițiile legii. Cererea de apel și înscrisurile noi, care nu au fost prezentate în prima instanță, se depun cu atâtea copii câți participanți la proces sunt, plus încă o copie pentru instanța de apel. Copiile de pe înscrisuri se legalizează în modul stabilit de lege. Înscrisurile alăturate, redactate într-o limbă străină, se depun în traducere, certificată în modul stabilit de lege. Conform art. 367 CPC RM, președintele primei instanțe, după ce primește cererea de apel, înscrisurile și alte probe alăturate, care nu au fost prezentate în prima instanță, dispune înregistrarea imediată a cererii de apel.

După expirarea termenului de depunere a apelului, prima instanță este obligată să expedieze, a doua zi, instanței de apel dosarul împreună cu apelurile depuse și înscrisurile alăturate, care nu au fost prezentate în prima instanță. Până la expirarea termenului de depunere a apelului și expedierea dosarului în instanța de apel, prima instanță soluționează cererile de emitere a hotărârii suplimentare, de corectare a erorilor și a omisiunilor, depistate până la expirarea termenului de depunere a apelului.

Potrivit noului articol, și anume art.365/1 CPC RM, intitulat „Intentarea procedurii de apel”, în termen de 24 de ore de la ajungerea dosarului în instanța de apel, cererea de apel se repartizează completului de judecată în mod aleatoriu, prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor. În decurs de 10 zile de la repartizarea cererii de apel, completul de judecată care a primit cererea de apel spre examinare verifică dacă aceasta întrunește exigențele prevăzute de lege, fără înștiințarea participanților la proces. Dacă cererea de apel nu întrunește exigențele prevăzute de lege, completul de judecată aplică prevederile art. 368 și 369. În caz contrar, printr-o încheiere nesusceptibilă de recurs, completul de judecată acceptă cererea de apel spre examinare și dispune intentarea procedurii de apel.

Remarcăm aici inconsecvența legiuitorului referitoare la poziționarea articolelor menționate³⁴⁰. Legea nr.17 din 05.04.18 a introdus un nou articol, și anume art.365¹ Intentarea procedurii în apel. Poziționarea lui în cadrul capitolului însă nu este tocmai reușită. Articolul menționat reglementează acțiunile instanței de apel după primirea cererii de apel, iar următorul articol – 367 CPC – reglementează acțiunile primei instanțe după primirea cererii de apel. O simplă inversare a acestor articole și renumerotarea art.365¹ în 367¹ ar rezolva această situație.

Ulterior, în conformitate cu art. 368 CPC, dacă cererea de apel nu întrunește condițiile prevăzute la art.364 și 365 și dacă cererea este depusă fără plata taxei de stat, instanța de apel dispune, printr-o încheiere, să nu se dea curs cererii, acordând apelantului un termen pentru lichidarea neajunsurilor. Potrivit alin.(3) al art.368, „Încheierea instanței de apel de a nu se da curs cererii poate fi atacată odată cu fondul (art.368 CPC RM)”. Aici observăm că posibilitatea atacării acestei încheieri odata cu fondul reprezintă o modificare recentă, efectuată prin Legea nr.17 din 05.04.18. Până la modificare, această încheiere putea fi atacată separat cu recurs. În opinia noastră, anume varianta veche a articolului era una plauzibilă.

Ideea de a modifica forma atacării acestei încheieri a apărut cu mulți ani în urmă și a pornit de la art.171 CC RM, care, de asemenea, reglementează încheierea de a nu da curs cererii, doar că în prima instanță. La momentul actual, acest articol nu menționează concret dacă poate fi atacată această încheiere odată cu fondul. Până în 2013, practica judiciară era neuniformă în aplicarea art.171 CPC, or, în conformitate cu art.423 CPC, încheierea dată în primă instanță poate fi atacată cu recurs, separat de hotărâre, de către părți și de ceilalți participanți la proces, în cazurile prevăzute de prezentul cod și de alte legi, precum și în cazurile în care *încheierea face imposibilă desfășurarea de mai departe a procesului*. Astfel, instanțele interpretau în mod diferit această ultimă frază, unele considerând că încheierea de a nu da curs face imposibilă desfășurarea procesului, pe când altele erau de părerea că nu o face imposibilă și deci nu poate fi atacată.

Însă, în data de 04.03.13, Curtea Supremă de Justiție, în Avizul consultativ cu privire la modul de aplicare a art.171, art.423 și art.428 CPC, a concluzionat că această încheiere nu face imposibilă desfășurarea de mai departe a procesului, ci numai îl întrerupe pe o perioadă determinată de timp, întru lichidarea neajunsurilor și, prin urmare, nu poate fi atacată cu recurs. Ulterior, și în noua Hotărâre explicativă din 17.11.14 CSJ a menționat expres, la p.16, că încheierea de a nu se da curs cererii este nesusceptibilă de recurs.

³⁴⁰ **JIMBEI, I.** Intentarea procedurii de apel: deficiențe normative. În: *Revista Institutului Național al Justiției*. 2017, Nr. 4(43). pp. 36-40. ISSN 1857-2405.

Se crease un paradox. Încheierea de a nu da curs cererii de chemare în judecată în prima instanță nu poate fi atacată, iar încheierea de a nu da curs cererii de apel poate fi atacată separat cu recurs. Încheierea de a nu da curs cererii atât în apel, cât și în prima instanță au aceeași semnificație: acordarea timpului pentru lichidarea neajunsurilor. Atunci există premisele dreptului la acțiune și sunt respectate condițiile de înaintare a acesteia, doar că s-au făcut anumite încălcări la depunerea cererii. Prin urmare, această neconsecvență nu avea o justificare. Evident, trebuia să fie adoptată o singură poziție – atât în apel, cât și în prima instanță. Legiutorul a decis că soluția este de a scoate posibilitatea de a ataca separat încheierea de a nu da curs în apel – poziție cu care nu suntem de acord.

Analizând prevederile procesuale respective din țările vecine, constatăm următoarele: în conformitate cu art.136 al Codului de procedură civilă al Federației Ruse, încheierea de a nu da curs cererii de chemare în judecată poate fi atacată cu recurs. Totodată, posibilitatea atacării încheierii de a nu da curs cererii de chemare în judecată este prevăzută expres și în CPC al Republicii Belarus, art.248, unde, la fel, legiutorul nu menționează nimic despre posibilitatea atacării încheierii de a nu da curs cererii de apel. În România, prevederile la acest capitol, în general, sunt conceptual diferite. În conformitate cu art.200 din Codul de procedură civilă, dacă cererea de chemare în judecată nu îndeplinește condițiile de formă și de conținut, reclamantului i se transmite o comunicare referitoare la neregularitățile depistate, acordându-i-se termen pentru ajustarea neajunsurilor, sub sancțiunea nulității.

În opinia noastră, încheierea de a nu se da curs cererii trebuie să poată fi atacată cu recurs, cel puțin, în prima instanță; chiar credem că și poate fi atacată, iar acest fapt reiese din interpretarea sistemică a legii, or, în conformitate cu art. 423 CPC, încheierea dată în primă instanță poate fi atacată cu recurs, separat de hotărâre, de către părți și de ceilalți participanți la proces, în cazurile prevăzute de prezentul cod și de alte legi, precum și în cazurile în care *încheierea face imposibilă desfășurarea de mai departe a procesului*. Nu suntem de acord cu poziția expusă în Avizul CSJ din 04.03.13³⁴¹, și anume cu argumentul că „încheierea nominalizată nu face imposibilă desfășurarea de mai departe a procesului, ci numai îl întrerupe pe o perioadă determinată de timp întru lichidarea neajunsurilor”. Nu poate fi întrerupt un proces, care nici nu a fost pornit, or faptul că cererii nu i s-a dat curs presupune că procesul nici nu a fost intentat și deci această încheiere face imposibilă „desfășurarea” procesului, în cazul dat, intentarea acestuia.

³⁴¹ Aviz consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a art.171, art.423 și art.428 din 04.03.2013. [citată 29.09.2018]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=3

Poziția noastră este că și la faza apelului urmează a fi modificată legea și a reveni la varianta inițială, când încheierea putea fi atacată cu recurs. Odată cu această modificare, legiuitorul ar urma să indice expres și faptul dacă recursul împotriva încheierii în discuție întrerupe sau suspendă expirarea termenelor procedurale (termenul stabilit pentru lichidarea neajunsurilor sau termenul de atac al hotărârii).

Vom modela o situație din perioada în care se putea ataca cu recurs încheierea de a nu da curs, însă nu era prevăzut că acest recurs întrerupe termenul de atac. Apelantul declară apel împotriva hotărârii primei instanțe. Instanța de apel nu dă curs cererii, pe motiv de neachitare a taxei de stat. Apelantul consideră ilegală încheierea și, evident, în loc să înlăture neajunsurile în termenul acordat, atacă cu recurs încheierea. Respectiva încheiere urmează, în conformitate cu art. 426 CPC, să fie examinată în termen de 2 luni de către Curtea Supremă de Justiție. Astfel, în cazul în care Curtea Supremă de Justiție va respinge recursul ca neîntemeiat, apelantul s-ar pomeni în situația că nu a îndeplinit în termen indicațiile instanței de apel și deci cererea ar urma să fie restituită. Depunerea repetată, de asemenea, ar fi inoportună, din cauza expirării termenului de declarare a apelului.

În capitolul IX CPC, unde sunt reglementate termenele de procedură, nu sunt prevăzute temeiuri generale de întrerupere a termenelor procesuale, iar temei de suspendare a acestora este doar suspendarea procesului.

În mod special, întreruperea termenului de apel este prevăzută la art.362 alin. (2) CPC. În conformitate cu alineatul menționat, termenul de apel se întrerupe prin decesul participantului la proces, care avea interes să facă apel, sau prin decesul mandatarului căruia i se comunicase hotărârea. Hotărârea Plenului CSJ privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de apel nr.6 din 11.11.13 nu este mai explicită în acest sens. În p.9 se menționează că în cazul în care apelantul îndeplinește în termen indicațiile din încheiere, apelul se consideră depus la data prezentării inițiale, iar dacă apelantul nu va îndeplini în termen indicațiile instanței de apel, apelul va fi restituit printr-o încheiere susceptibilă de recurs.

În această ordine de idei, menționăm că în Hotărârea Plenului CSJ nr.15 din 03.10.2005, (abrogată) cu privire la examinarea pricinilor civile în ordine de apel, în punctul 19 era prevăzut expres că *„dat fiind faptul că încheierea de a nu da curs cererii de apel poate fi atacată cu recurs, depunerea recursului va întrerupe curgerea termenului judiciar, și el curge din nou, după examinarea recursului de către instanța de recurs.”*

În practică, lipsa de previzibilitate în comportamentul instanțelor determină justițiabilii să caute soluții, pentru a se asigura, într-un oarecare mod, de pierderea termenelor procedurale și, de regulă, atacă încheierea, înlăturând neajunsurile, în același timp.

De exemplu, într-un dosar (nr.3r-148/2014), în care intimat era Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor, iar apelant – o Companie aeriană, instanța de apel a emis o încheiere de a nu da curs cererii de apel, pe motiv că nu a fost achitată taxa de stat. Instanța de apel nu a ținut cont de faptul că litigiul era de contencios administrativ, litigii în care reclamanții sunt scutiți de taxa de stat. Evident, Compania a atacat încheierea respectivă, însă din cauza neclarităților legislative, a achitat taxa de stat, pentru a nu i se invoca ulterior scurgerea termenelor.

Curtea Supremă de Justiție a casat încheierea nominalizată, iar, ca rezultat, Compania a solicitat restituirea taxei achitate, fapt care, evident, poate dura și până la un an.

În acest sens, considerăm că este necesar a introduce, odată cu reintroducerea posibilității de atacare separată a încheierii de a nu da curs cererii, și suspendarea sau întreruperea termenului acordat pentru înlăturarea neajunsurilor.

Aici se impune analiza a două instituții: „suspendarea termenului” sau „întreruperea” acestuia și alegerea celei mai bune soluții.

Spre deosebire de doctrina și legislația civilă, care prevede expres aceste două instituții, legislația procesual civilă nu reglementează deosebirea dintre cele două concepte. Legislația civilă însă diferențiază aceste două noțiuni prin prisma cauzelor ce duc la suspendare sau întrerupere și efectele acestora. Dacă, în primul caz, curgerea termenului de prescripție extinctivă continuă de la data încetării împrejurărilor care servesc drept temei pentru suspendarea cursului prescripției extinctive și termenul scurs în perioada în care cursul prescripției extinctive este suspendat, el nu se include în termenul de prescripție extinctivă (art.398 alin.(3) Codul Civil). În cazul întreruperii, după încetarea întreruperii cursului prescripției extinctive, începe să curgă un nou termen, iar timpul scurs până la întreruperea cursului prescripției extinctive nu se include în noul termen de prescripție extinctivă (art.401 Codul Civil).

Totuși, ținând cont de esența conceptelor de „suspendare” și „întrerupere” și luând în considerare principiul dreptului la apărare, opinăm că mai oportună ar fi utilizarea noțiunii de întrerupere. În acest sens, expunem următoarele argumente.

În practică, termenul de înlăturare a neajunsurilor, stabilit de instanță, este de 7-10 zile. Dacă apelantul nu este de acord cu încheierea de a nu da curs, acest termen va fi utilizat pentru întocmirea cererii de recurs. În cazul în care, în final, Curtea Supremă de Justiție va menține

încheierea Curții de Apel, este și firesc ca apelantului să i se ofere din nou întregul termen de înlăturare a neajunsurilor, pentru ca acesta să reușească să se conformeze rigorilor.

În virtutea celor expuse mai sus, considerăm că art.368 CPC urmează să fie completat cu un nou alineat având următorul conținut: „Încheierea de a nu da curs cererii de apel poate fi atacată cu recurs. Termenul de recurs suspendă executarea încheierii de a nu da curs. Depunerea recursului întrerupe curgerea termenului stabilit pentru înlăturarea neajunsurilor. Termenul de înlăturare a neajunsurilor începe să curgă din nou din momentul comunicării deciziei instanței de recurs.”

Continuam șirul deficiențelor normative ce țin de instituția „a nu da curs cererii”.

Prin Legea nr.155 din 05.07.2012, legiuitorul a introdus un șir de modificări în Codul de procedura civilă, printre care și condiționarea emiterii hotărârii integrale de anumite temeuri expres prevăzute în art.236 CPC. Astfel, judecătorii primei instanțe emit inițial hotărârea nemotivată, iar hotărârea integrală se întocmește doar în cazurile în care participanții la proces, în termen de 30 de zile de la pronunțarea dispozitivului hotărârii, solicită în mod expres redactarea hotărârii integrale, sau participanții la proces, în termen de 30 de zile de la pronunțarea dispozitivului hotărârii, depun cerere de apel, sau hotărârea judecătorească urmează să fie recunoscută și executată pe teritoriul altui stat.

Reieșind din noile circumstanțe, legiuitorul a introdus alin.(1¹) la art.365 CPC, prin care a autorizat depunerea cererii de apel nemotivate, cu posibilitatea depunerii unei cereri suplimentare după primirea hotărârii integrale. Însă legiuitorul nu a prevăzut termenul în interiorul căruia apelantul urmează să depună cererea suplimentară după primirea hotărârii integrale. Evident, de aceasta situație ar putea profita cei care au intenția de a tergiversa procesul de judecată.

Instanțele de apel au decis să soluționeze această lacună prin emiterea încheierilor de a nu da curs cererii de apel nemotivate, stabilind termenele pentru întocmirea și prezentarea cererii suplimentare³⁴².

Deși, la prima vedere, pare a fi o soluție efectivă, considerăm că aceasta contravine legii procesuale și deci nu trebuie să fie aplicată de către instanțele naționale. În susținerea poziției menționate, vom prezenta câteva argumente. Cazurile în care nu se dă curs cererii de apel sunt expres prevăzute de lege, și anume în art. 368 CPC, care, la rândul său, face trimitere la art.364,

³⁴² Încheierea Curții de Apel Chișinău din 22.08.19 în Dosarul nr.2ac-597/19. [citat 20.03.2018]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/fb2292a1-da28-473d-af4e-b67dc8eca540; Încheierea Curții de Apel Chișinău din 22.08.19 în Dosarul nr.2a-2967/19 [citat 20.03.2018], Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/1f5cbd1a-f905-4323-a3e8-26127a8e09d5

365 CPC. Astfel, ținând cont de prevederile invocate, identificăm următoarele temeiuri de a nu da curs cererii de apel:

1. Nu a fost achitată taxa de stat;
2. Cererea și înscrisurile nu au fost depuse într-un număr suficient de copii sau nu au fost legalizate în modul stabilit;
3. Înscrisurile alăturate, redactate într-o limbă străină au fost depuse netraduse și/sau necertificate în modul stabilit de lege;
4. În cererea de apel nu s-a indicat:
 - a) instanța căreia îi este adresat apelul;
 - b) numele sau denumirea, domiciliul sau sediul apelantului, calitatea lui procedurală;
 - c) hotărârea atacată, instanța care a emis-o, completul de judecată, data emiterii;
 - d) *motivele de fapt și de drept pe care se întemeiază apelul;*
 - e) *probele invocate în susținerea apelului;*
 - f) solicitarea apelantului;
 - g) numele și domiciliul martorilor, dacă se cere a fi citați în apel.

După cum am menționat mai sus, deși legea prevede că în cererea de apel urmează să fie indicate motivele de fapt și de drept, pe care se întemeiază apelul, probele invocate în susținerea apelului, în conformitate cu art. 365 alin.(1/1) CPC, acestea pot fi incluse într-o cerere de apel suplimentară, depusă după data întocmirii hotărârii integrale.

Pornind, în general, de la teoria dreptului procesual civil, putem menționa ca acțiunea de a nu da curs este o sancțiune procesuală, aplicată de instanță, în cazul în care apelantul a încălcat ordinea de depunere a cererii de apel. Potrivit art.10 alin.(1) CPC, sancțiunile procedurale sunt urmările nefavorabile, stabilite de normele de drept procedural civil, care survin pentru subiectul obligat în raport procedural, în caz de neîndeplinire sau de îndeplinire defectuoasă a unui act de procedură, precum și în caz de exercitare abuzivă a unui drept procedural. Iar în conformitate cu alin.(2) al aceluiași articol, efectuarea necorespunzătoare a actelor de procedură poate fi invocată în fiecare caz de **comitere a încălcării legii** [...]. Conform doctrinei, sancțiunile procesuale reprezintă măsuri cu caracter de constrângere, menite să garanteze respectarea normelor juridice, care prescriu formele și condițiile după care trebuie să se desfășoare activitatea judiciară în pricinile civile”³⁴³.

³⁴³ LEȘ, I. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. Ediția a III-a, revizuită. București: Hamangiu, 2008. 384 p. p.2. ISBN 978-973-1836-50-8.

Prin urmare, pentru a emite o încheiere de a nu da curs cererii, trebuie să existe o încălcare a legii, o efectuare necorespunzătoare a actelor de procedură. Însă depunerea cererii, fără a indica elementele prevăzute la literele d), e) și h) art. 365 alin.(1) CPC, nu este o încălcare, deoarece articolul 365 CPC RM permite expres depunerea unei cereri nemotivate. Atunci cum putem vorbi de neajunsuri? Justificarea instanțelor prin faptul că doar astfel poate fi evitată tergiversarea intenționată a procesului este irelevantă. În literatura de specialitate există o poziție unanimă în ceea ce privește formalismul și rigiditatea procesului civil, acestea fiind particularitățile-cheie ale relațiilor procesual civile.

Autorii ruși susțin, în acest sens, că întotdeauna „conținutul raporturilor procesuale, posibilitatea realizării sau nerealizării lor sunt prevăzute de lege”³⁴⁴. În doctrina românească atestăm aceeași poziție: „activitatea judiciară se desfășoară după reguli riguros determinate de lege. Normele care reglementează desfășurarea procesului civil alcătuiesc o parte importantă a dreptului. Ele disciplinează cu scrupulozitate regulile ce trebuie respectate în desfășurarea activității judiciare”³⁴⁵.

Și autorii autohtoni remarcă, în acest sens, că „raporturile procesuale civile apar doar ca raporturi juridice, reglementate de normele de drept. Spre deosebire de alte ramuri de drept, în care unele relații între subiecți nu au un caracter juridic, nefiind reglementate, în cadrul procesului civil nu pot fi efectuate actele de procedură în lipsa normelor de drept, care ar reglementa aceste acte. Astfel, după cum a fost arătat anterior, aplicarea prin analogie a legii procesuale este permisă doar în anumite situații limitate. Aceasta rezultă din caracterul formalist al procesului civil”³⁴⁶.

Mai mult ca atât, într-un șir de hotărâri (Dunayev vs Russia, Blumberga vs Latvia, Geouffre de la Pradelle vs France, Davran vs Turkey), CtEDO a constatat că este o încălcare a dreptului la acces efectiv la justiție, atunci când instanța a refuzat, fără motive plauzibile, să primească cererea justițiabilului, deoarece nu ar corespunde anumitor rigori de depunere, sau atunci când nu se oferă o oportunitate clară și eficientă de a merge la o Curte („a clear practical and effective opportunity" to go to a Court)³⁴⁷. În acest sens, aderăm la poziția doctrinarilor români, care susțin că normele care reglementează căile de atac și regimul recurgerii la acestea trebuie să fie accesibile și previzibile³⁴⁸.

³⁴⁴ Гражданский процесс. / под ред. Мусина В.А., Чечиной А. Н, Чечота Д.М. *Op.cit.*, c.4.

³⁴⁵ LEȘ, I. *Tratat de drept procesual civil. Op.cit.*, p.11.

³⁴⁶ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală. Op.cit.*, p.75.

³⁴⁷ HARRIS, O'BOYLE & WABBRICK. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: University Press, 2014, p.401-402.

³⁴⁸ IONESCU, S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul juridic, 2010, 220 p. p.92. ISBN 978-973-127-477-5.

Ținând cont de cele menționate mai sus, considerăm că este imperativă completarea art.365 (1/1) CPC cu următoarele prevederi „*Cererea de apel suplimentară se depune în termen de 15 zile de la data comunicării hotărârii integrale. Termenul de 15 zile este termen de decădere, și nu poate fi restabilit.*”

Totodată, urmează a se indica un temei nou de restituire a cererii de apel: „motivarea apelului: nu a fost depusă sau a fost depusă după expirarea termenului prevăzut la art. X.”

Consemnăm, în calitate de exemplu, Codul administrativ³⁴⁹, care prevede, la art.232, alin.(2) CPC RM, că motivarea apelului se prezintă la instanța de apel în termen de 30 de zile de la data notificării hotărârii motivate. Iar conform art.236, Codul Administrativ, apelul se declară inadmisibil în special când: [...] motivarea apelului nu a fost depusă sau a fost depusă după expirarea termenului prevăzut la art. 232, alin. (2).

După cum s-a remarcat mai sus, în funcție de rigorile nerespectate, instanța fie nu va da curs cererii de apel, fie va restitui cererea de apel. În privința restituirii, de asemenea, depistăm inconsecvențe ale legiuitorului. Deși recente modificări introduse de legiuitor au fost menite să elimine aceste neregularități, încă mai atestăm anumite incoerențe legislative.

Până la noile modificări, în Codul de Procedură Civilă nu erau prevăzute acțiunile procesuale, pe care urmează să le îndeplinească judecătorul, dacă depistează existența temeiurilor, prevăzute la art.369 CPC (temeiuri de restituire a cererii de apel), după primirea cererii de apel.

Evident, restituirea cererii nu ar fi posibilă, or, ea a fost deja primită și pusă pe rolul instanței. Totodată, judecătorul nu putea nici să scoată cererea de pe rol, deoarece nu există o prevedere legală, care să permită această acțiune procesuală.

În practica judiciară, soluția adoptată de majoritatea instanțelor de apel era respingerea apelului și menținerea hotărârii. De regulă, această soluție nu corespundea rigorilor legale, deoarece instanța realizează una din acțiunile prevăzute la art.385 CPC numai după judecarea în fond a cauzei, emițând o decizie. Însă instanța nu trebuie să examineze apelul în fond, dacă depistează temeiurile prevăzute la art.369 CPC, ci trebuie să finalizeze procesul, cu emiterea unei încheieri. În acest sens, menționăm că, în conformitate cu art.14 alin.(5) CPC, dispoziția judecătorească prin care se soluționează fondul apelului și recursului se emite în formă de decizie, iar la soluționarea problemelor prin care nu se rezolvă fondul apelului și recursului, dispoziția se emite în formă de încheiere. Astfel, încercând să remedieze situația, legiuitorul a introdus două alineate noi la art.374 CPC, suplinind astfel temeiurile de încetare a procedurii în apel, or, până la

³⁴⁹ Codul Administrativ al Republicii Moldova nr.116 din 19.07.2018. *Op.cit.*

aceste modificări, temei de încetare a procedurii în apel era doar retragerea apelului de către apelant (art.374 alin.(3) CPC).

Cu toate acestea, nu au fost soluționate pe deplin lacunele existente.

Pentru a clarifica aspectele sus-menționate, trebuie să pornim de la analiza esenței instituțiilor „refuzul în primirea cererii” – „încetarea procesului”, „restituirea cererii” – „scoaterea cererii de pe rol”.³⁵⁰

În general, pornirea procesului judiciar pe o acțiune civilă poate fi considerată oportună doar în prezența tuturor premiselor dreptului la acțiune și a respectării tuturor condițiilor de realizare a dreptului la intentarea acțiunii³⁵¹. Premisele dreptului la intentarea acțiunii sunt fapte cu caracter procesual, din existența sau inexistența cărora legea stabilește apariția dreptului subiectiv la intentarea acțiunii pe pricina respectivă³⁵². Natura juridică a premiselor dreptului la acțiune le conferă acestora caracter ireparabil³⁵³. Dacă se constată nerespectarea premiselor dreptului la acțiune, judecătorul va refuza primirea cererii (art.169 CPC), iar dacă acestea se vor depista după primirea cererii, judecătorul va dispune încetarea procesului (art.265 CPC).

Condițiile dreptului la intentarea acțiunii sunt acele fapte juridice cu caracter procesual care stabilesc ordinea procesuală de realizare a dreptului la intentarea acțiunii. Nerespectarea acestora va duce la restituirea cererii (art.170 CPC), la faza intentării acțiunii, sau la scoaterea cererii de pe rol (art.267 CPC), la faza pregătirii sau dezbaterii judiciare.

Astfel, refuzul în primirea cererii și încetarea procesului sunt acțiuni care trebuie efectuate de judecător, atunci când depistează circumstanțe ce împiedică persoana să-și realizeze dreptul la intentarea acțiunii, iar restituirea și scoaterea cererii de pe rol se realizează atunci când persoana, deși are dreptul la acțiune, nu l-a realizat în conformitate cu cerințele prevăzute de lege – încălcări care pot fi reparate.

Pornind de la esența acestor instituții, legiuitorul urmează să reglementeze acțiunile judecătorului la faza judecării apelului. Bineînțeles, teoria premiselor și condițiilor este inerentă instituției intentării acțiunii în primă instanță. Cu toate acestea, apelul presupune intentarea unei proceduri, evident, deja în apel. Astfel, nu putem nega că noțiunile respective sunt aplicabile și în această fază.

³⁵⁰ **JIMBEL, I.** Lacune în reglementarea procedurii de judecare a apelului. În: *Integrare prin cercetare și inovare. Conferința științifică națională cu participare internațională. Universitatea de Stat din Moldova 28-29 septembrie 2016* Rezumate ale comunicărilor. (Partea I) Științe juridice. Chișinău, p.231-234. ISBN 978-9975-71-815-8

³⁵¹ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Op.cit.*, p. 244.

³⁵² *Ibidem*, p. 245.

³⁵³ *Ibidem*, p. 246.

Ținând cont de cele expuse mai sus și analizând temeiurile de restituire prevăzute în art.369 CPC, putem deduce că nu toate temeiurile într-adevăr pot avea ca efect restituirea cererii de apel, ci doar cel prevăzut la art.369 alin.(1) lit. a) CPC, or, doar acesta poate fi calificat drept încălcare a condiției ce stabilește ordinea procesuală de realizare a dreptului de intentare a procedurii în apel, precum și cel prevăzut la art.369 alin.(1) lit. e) CPC, când apelantul solicită anume restituirea apelului.

Celelalte temeiuri prevăzute ar trebui să constituie temeiuri de refuz în primire, or, ele țin de însuși dreptul de intentare a procedurii în apel și au caracter ireparabil.

Reieșind din cele menționate, soluția pentru care optăm este următoarea: introducerea instituției refuzului la faza examinării apelului, așa încât temeiurile de restituire să rămână cele prevăzute actualmente la art.369 alin.(1) lit. a) și e) CPC, iar temeiuri de refuz să fie cele prevăzute în prezent la art.369 alin.(1) lit. b), c), d) și f) CPC.

În acest sens, remarcăm că în Codul de procedură civilă al Republicii Belarus³⁵⁴ anume după acest model sunt reglementate acțiunile judecătorului la faza primirii și examinării cererii de apel. Astfel, în conformitate cu art.408 CPC al Republicii Belarus, judecătorul refuză primirea cererii, dacă:

- a) persoanele nu au dreptul la apel;
- b) hotărârea nu poate fi atacată cu apel;
- c) persoanele au ratat termenul de atac prevăzut de Cod, dacă i s-a refuzat în repunere.

Iar în conformitate cu art.417 al Codului nominalizat, instanța va înceta procedura în apel, dacă cererea de apel a fost primită cu încălcarea *prevederilor art.408 CPC al Republicii Belarus*.

În cele ce se referă la celelalte faze ale examinării apelului, legiuitorul nostru urmează să revadă anumite prevederi legislative.

În privința pregătirii cauzei în apel, menționăm că, în conformitate cu art.370 CPC al RM, instanța de apel efectuează, în termen de până la 2 luni de la data emiterii încheierii de intentare a procedurii de apel, actele procedurale, în vederea pregătirii cauzei pentru dezbateri, în conformitate cu art. 185 și art. 186. Referințele cu toate înscrisurile anexate se depun în atâtea copii câți participanți la proces sunt, plus o copie pentru instanța de apel, inclusiv, după caz, prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor, cu semnătură electronică avansată calificată.

În cazul în care, în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, participantul la proces depune cererea de emitere a hotărârii suplimentare, instanța de apel transmite primei instanțe copia

³⁵⁴ Гражданский Процессуальный Кодекс Республики Беларусь. [citat 12.05.2016]. Disponibil: http://kodeksy-by.com/grazhdanskij_protessualnyj_kodeks_rb.htm.

certificată a dosarului sau copia electronică, în cazul când comunicarea se face prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor, pentru soluționarea cererii respective. Instanța de apel examinează în continuare cauza, însă, până la pronunțarea hotărârii suplimentare, se amână pledoariile.

4.2. Analiza critică a procedurii de examinare a cererilor de renunțare, de restituire și de retragere a apelului

Legea procesuală oferă participanților la proces posibilitatea de a folosi căi ordinare și extraordinare de atac al hotărârii pe care o consideră ilegală și/sau neîntemeiată. Pot însă apărea circumstanțe când însuși participantul la proces nu dorește să beneficieze de aceste oportunități procesuale sau, deși a exercitat o cale de atac, nu mai are interes să o susțină. Este de menționat că, la acest capitol, legiuitorul nostru este „foarte darnic”, în sensul că oferă un șir de posibilități participantului de a „renunța” (în sens larg) la calea oferită de lege, inclusiv după exercitarea acesteia. Astfel, în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova³⁵⁵ sunt prevăzute următoarele instituții:

- renunțarea la apel,
- solicitarea de restituire a apelului,
- retragerea apelului.

În continuare, vom analiza aceste instituții, insistând asupra următoarelor aspecte: instanța unde se depune cererea, faza și termenul în interiorul căruia poate fi solicitată, impactul asupra procesului.

Pentru început, vom menționa aici opinia doctrinarilor români, la care aderăm, că toate acestea trebuie să fie făcute doar în realizarea unui scop licit. Realizarea lor nu trebuie să urmărească eludarea legii ori prejudicierea intereselor generale sau ale unei terțe persoane³⁵⁶.

1. Renunțarea la apel (art. 360 alin. (2) CPC)

Depunerea cererii: se depune în prima instanță, până la expirarea termenului de depunere a apelului.

³⁵⁵ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225 din 30.05.2003. *Op.cit.*

³⁵⁶ DURAC, Gh. *Drept procesual civil. Actele de dispoziție ale părților în procesul civil*. Iași: Polirom, 1999. 194 p. p.105. ISBN 973-683-313-5.

Consecințe: participantul nu va mai avea dreptul de a depune apel. Termenul de depunere a apelului, în conformitate cu art. 362 alin. (1) CPC, este de 30 de zile de la data pronunțării dispozitivului hotărârii, dacă legea nu prevede altfel.

În cazul în care participantul totuși va depune cererea de apel, aceasta va fi restituită de către instanța de judecată, în conformitate cu art. 369 alin. (1) lit.d) CPC (cererea de apel a fost depusă de o persoană care nu este în drept să declare apel, cu excepția cazului în care cererea depusă de persoana asupra căreia a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară se referă la contestarea hotărârii privind instituirea măsurii de ocrotire judiciară). Dacă acest fapt va fi constatat după intentarea procedurii în apel, atunci completul de judecatori va înceta procesul, conform art.374 alin.(4) lit.b) CPC.

Studiind prevederile Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, concluzionăm că însăși renunțarea la apel nu produce efecte asupra hotărârii (în sensul că rămânerea ei definitivă sau irevocabilă nu depinde de exercitarea dreptului la renunțare de către participant). Să ne imaginăm următoarea speță. După emiterea hotărârii primei instanțe, R. și P. (ei fiind unicii participanți la proces) decid să nu atace hotărârea și, pentru a se asigura ca niciunul din ei nu va încălca înțelegerea, depun cereri de renunțare la apel a două zi după pronunțarea hotărârii. Așadar, avem următoarea situație: unicii participanți la proces au depus cereri de renunțare, astfel că nimeni nu va mai putea ataca cu apel această hotărâre. Putem, oare, în acest caz, considera că hotărârea a rămas definitivă și irevocabilă din momentul depunerii cererii de renunțare? Momentul devenirii hotărârii definitive sau irevocabile este reglementat de art. 254 CPC. Analizând prevederile articolului nominalizat, deducem că renunțarea părților la apel (chiar dacă ei sunt unicii participanți la proces) nu va avea efecte asupra hotărârii. Pentru ca aceasta să devină irevocabilă, oricum va trebui să expire termenul de atacare.

Mai mult ca atât. Să ne imaginăm că, deși P. a renunțat la apel, el totuși depune cerere de apel. Vom putea, oare, considera că hotărârea a devenit definitivă și irevocabilă și, prin urmare, executorie, după expirarea termenului de apel, odată ce, în conformitate cu art.360 alin.(2) CPC, P. nu poate declara apel? Legea procesuală nu reglementează expres această situație, iar prevederile existente nu ne permit să deducem decât că răspunsul este negativ. Astfel, cererea de apel va fi examinată de către instanța de apel și, dacă va considera că P. nu a avut dreptul de a ataca hotărârea, o va restitui, în baza art. art. 369 alin. (1) lit.d) CPC. Dar nici la această etapă nu vom avea o hotărâre irevocabilă, or, încheierea de restituire poate fi atacată cu recurs, ceea ce presupune că doar după respingerea cererii de recurs împotriva încheierii de restituire, aceasta din urmă va deveni irevocabilă (art. 428 CPC).

În legislația României, de asemenea, este reglementată instituția renunțării la calea de atac.

În primul rând, în articolul 404 Codul de procedură civilă al României (în continuare CPC al României)³⁵⁷, se prevede că partea prezentă la pronunțarea hotărârii poate renunța, în condițiile legii, la calea de atac, făcându-se mențiune despre aceasta într-un proces-verbal, semnat de președinte și de grefier. Renunțarea se poate face și ulterior pronunțării, chiar și după declararea căii de atac, prin prezentarea părții înaintea președintelui instanței sau a persoanei desemnate de acesta ori, după caz, prin înscris autentic care se va depune la grefa instanței, atâta timp cât dosarul nu a fost înaintat la instanța competentă.

Totodată, în art.463 CPC al României se reglementează instituția achiesării la hotărâre: *Achiesarea la hotărâre reprezintă renunțarea unei părți la calea de atac, pe care o putea folosi ori pe care a exercitat-o deja împotriva tuturor sau a anumitor soluții din respectiva hotărâre.*

Conform Comentariului Noului Cod de procedură civilă, reglementarea, la nivel de principiu, a actului se regăsește în dispozițiile art.463, art.464 CPC al României, în timp ce art.404 al CPC al României face o aplicație cu privire la această materie a hotărârilor de primă instanță³⁵⁸.

În doctrina românească se consemnează că, în principiu, achiesarea expresă poate fi făcută de partea care a pierdut procesul, pentru că, altminteri, ar lipsi interesul în exercitarea acestui act de dispoziție. Totuși renunțarea ar putea fi făcută și de către partea câștigătoare a procesului, interesată în rămânerea irevocabilă a soluției (într-un termen cât mai scurt), astfel încât față de ea să nu se mai calculeze termenul de definitivare a hotărârii de la data comunicării, ci de la momentul la care și-a exercitat actul de dispoziție³⁵⁹. Prof. Ion Deleanu precizează că, riguros vorbind, achiesarea nu privește dreptul litigios, sau încă litigios, ci hotărârea care îl așază în patrimoniul uneia din părți. Din acest motiv, prin însăși natura ei, o astfel de achiesare nu poate fi „anticipată”, ci este totdeauna „ulterioară” adoptării hotărârii. Manifestarea de voință în sensul achiesării poate fi exprimată *a priori* sau *a posteriori*, dar numai în raport cu posibilitatea sau efectivitatea exercitării căii de atac³⁶⁰.

Achiesarea la hotărâre înseamnă renunțarea părții la calea de atac, pe care legea o conferă celui condamnat, făcând astfel ca hotărârea să devină definitivă. Prin achiesarea la hotărâre, partea care a achiesat renunță nu numai la „exercitarea” căilor ordinare de atac ori la „continuarea” acestora, dar și la cele extraordinare, de care ea ar fi putut dispune.

³⁵⁷Codul de procedură civilă – Noul cod de procedură civilă. Legea 134/2010, republicat 2015. *Op.cit.*

³⁵⁸ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1115.

³⁵⁹ *Ibidem*, pag.1116.

³⁶⁰ DELEANU, I. *Op.cit.*

Reieșind din cele menționate, constatăm că legiuitorul român, spre deosebire de cel autohton, a reglementat o singură instituție la îndemâna participanților care nu au interes în exercitarea căii de atac. Conform interpretărilor doctrinarilor români, în cazul legislației românești, există în calitate de efect al renunțării rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești³⁶¹.

Reiterăm că, în legislația moldovenească, renunțarea la calea de atac nu presupune efecte asupra hotărârii. Evident, ar apărea întrebarea: care este, atunci, scopul acestei instituții, în ce cazuri ar fi ea utilă? O situație ar putea fi următoarea. Instanța de judecată a admis parțial acțiunea înaintată de R. împotriva lui P. După pronunțarea hotărârii, părțile ajung la concluzia că instanța le-a făcut parte dreaptă și se înțeleg să nu atace. Cu toate acestea, ca să fie siguri că niciuna din părți nu va încălca înțelegerea, depun ambele cereri de renunțare.

Însă, odată cu apariția apelului incident, și această explicație pare să decadă. Considerăm că instituția renunțării la apel este una oportună. Doar că, pentru a fi într-adevăr eficientă și utilă, urmează a fi efectuate anumite ajustări legislative.

În acest sens, propunem includerea la art.254, alin.(2) a literei a¹ cu următorul conținut: *„Renunțarea la apel de către toți participanții care au drept de apel, din momentul acceptării de către instanță a tuturor cererilor de renunțare”*.

De asemenea, considerăm că urmează introducerea tezei 3 la art. 360 alin.(3) CPC RM cu următorul conținut: *„Înainte de a admite renunțarea la apel, instanța judecătorească explică apelantului efectul acestui act de procedură. Instanța nu va admite renunțarea la apel, dacă acest act contravine legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului.”*

2. Cererea de restituire (art. 369 alin. (1) lit. e) CPC)

Depunerea: cererea se depune în prima instanță sau în instanța de apel, până la începerea dezbaterii în fond.

Aici semnalăm anumite erori conceptuale ale legiuitorului. Există 3 faze ale procesului civil la examinarea cauzei în prima instanță, dar și în procedura de apel: intentarea, pregătirea, dezbaterile judiciare. Instituțiile „de a nu da curs” și „restituirea” sunt inerente anume fazei de intentare. Odată ce procesul a fost intentat, cererea nu mai poate fi restituită. Cu toate acestea, legiuitorul admite faptul că restituirea ar putea avea loc până la începerea dezbaterii cauzei în fond, adică și după primirea acesteia, la faza pregătirii pentru dezbaterile judiciare. Totuși cererea de restituire va putea fi depusă în decursul termenului de atacare cu apel a hotărârii sau în termen de 10 zile din momentul repartizării dosarului, termen acordat instanței, pentru a decide primirea

³⁶¹ CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Op.cit.*, p.1116.

cererii (art. 365/1 CPC). Chiar dacă legiuitorul menționează, în art. 369 alin. (1) lit. e) CPC, că „*apelantul a solicitat restituirea cererii până la începerea dezbaterii cauzei în fond*”, depunerea cererii de restituire după primirea cererii de apel va fi considerată o cerere de retragere, or, potrivit art.365/1, alin.(2) CPC, în decurs de 10 zile de la repartizarea cererii de apel, completul de judecată care a primit cererea de apel spre examinare verifică dacă aceasta întrunește exigențele prevăzute de lege, fără înștiințarea participanților la proces. *Dacă cererea de apel nu întrunește exigențele prevăzute de lege, completul de judecată aplică prevederile art. 368 și 369 CPC. În caz contrar, printr-o încheiere nesusceptibilă de recurs, completul de judecată acceptă cererea de apel spre examinare și dispune intentarea procedurii de apel.* Deci art. 369 CPC se aplică până la intentarea procedurii în apel. Judecătorul nu poate reveni la prevederile articolului nominalizat după ce a emis încheierea de intentare a procedurii de apel.³⁶²

Consecințe: Însăși cererea de restituire a apelului nu are efecte asupra hotărârii judecătorești. După depunerea cererii, instanța de apel urmează să decidă, prin încheiere, dacă restituie sau nu apelul. Emiterea încheierii de restituire, de asemenea, nu va avea efecte directe asupra hotărârii, deoarece aceasta poate fi atacată cu recurs. Dacă încheierea nu va fi atacată în termenul prevăzut de lege sau, dacă va fi atacată și recursul va fi respins, atunci hotărârea va deveni irevocabilă (cu condiția că nu există alți participanți, care au atacat hotărârea cu apel). Dacă există alți participanți, care au atacat cu apel hotărârea, atunci încheierea nominalizată nu va avea niciun efect asupra hotărârii, a cărei legalitate urmează încă să fie verificată.

În legislația rusească, în art.324 CPC al Federației Ruse³⁶³, este reglementată posibilitatea solicitării de restituire a cererii, dar nu se specifică termenul până la care poate fi depusă cererea respectivă³⁶⁴.

3. Retragerea apelului (art. 374 CPC)

Depunerea: în conformitate cu art. 374 alin. (1) CPC, cererea de retragere a apelului se depune până la dezbaterii cauzei în fond în instanța de apel.

Observăm formularea defectuoasă a sintagmei „*până la dezbaterii cauzei în fond*”. Cum urmează să interpretăm această sintagmă, până în ce moment poate fi depusă cererea de retragere:

³⁶² JIMBEI, I. Deficiențe legislative în procedura de judecare a apelului. În: *Materialele conferinței internaționale științifico-practică „Integrarea europeană: Aspecte economico-juridice*, ediția IV-a, 21.12.18. Universitatea de Studii Europene din Moldova, Universitatea Cooperatistă din Kazan, Universitatea din Suceava „Ștefan cel Mare”. Chișinău, 2018. pp.354-359. ISBN 978-9975-3287-0-8.

³⁶³ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №138-ФЗ (ред. от 02.12.2019). *Op.cit.*

³⁶⁴ *Ibidem.*

până la începutul dezbaterii sau până la finele dezbaterii? Asemenea sintagme duc în eroare atât judecătorul, cât și justițiabilii, și creează o practică neuniformă.

De exemplu, reglementările din alte țări referitor la acest aspect sunt cu mult mai clare. Potrivit art. 326 CPC al Federației Ruse, renunțarea la cererea de apel (отказ от апелляционной жалобы) se poate depune până la emiterea actului de dispoziție al instanței. Ca urmare, procesul în apel va fi încetat în privința respectivei cereri³⁶⁵. Potrivit art. 308, Codul de procedură al Lituaniei³⁶⁶, persoana care a depus cerere de apel poate să o retragă până la sfârșitul pledoariilor. În articol se specifică expres că instanța de apel ar putea să nu accepte cererea de retragere, în conformitate cu art. 42 Codul Lituaniei, dacă se încalcă normele imperative sau interesul public. Ca rezultat, judecătorul va emite o încheiere de încetare a procesului, dacă nu există alte persoane care au atacat hotărârea. În conformitate cu art. 644 Codul de procedură civilă al Letoniei³⁶⁷, apelantul poate să retragă apelul până la finalizarea examinării cauzei. În calitate de consecință, apelantul nu mai poate depune cerere de apel pe același obiect. Ca și în cazul Lituaniei, judecătorul va emite o încheiere privind retragerea apelului și va înceta procedura în apel, dacă nu mai există persoane care au atacat hotărârea. În cazul în care mai sunt apelanți, judecătorul va emite o încheiere de încetare a procesului relativă la respectivul apel.

Considerăm că posibilitatea retragerii cererii până la sfârșitul pledoariilor este cea mai oportună soluție. De aceea, pentru evitarea diverselor interpretări, propunem modificarea prevederilor alin. (1) art. 374 CPC, după cum urmează: *Apelantul poate retrage apelul până la sfârșitul pledoariilor. Retragerea se face în scris sau oral, în ultimul caz, cu consemnare în procesul-verbal.*

În opinia noastră, în cazul retragerii apelului, trebuie să fie aplicate reglementări asemănătoare instituțiilor renunțării sau recunoașterii acțiunii. Astfel, conform art. 212 alin. (4) CPC, înainte de a admite renunțarea reclamantului la acțiune, recunoașterea acțiunii de către pârât, înainte de a confirma tranzacția părților, instanța judecătorească explică reclamantului, pârâtului sau părților efectele acestor acte de procedură. Iar potrivit art. 60 alin. (5) CPC, instanța nu va admite renunțarea reclamantului la acțiune, nici recunoașterea acțiunii de către pârât, nu va confirma tranzacția, dacă aceste acte contravin legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului. Asemenea reglementări trebuie introduse și la art. 374 CPC, sau, cel puțin, legiuitorul urmează să facă trimitere la normele enunțate

³⁶⁵Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №138-ФЗ (ред. от 02.12.2019). *Op.cit.*

³⁶⁶Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ. *Op.cit.*

³⁶⁷Гражданский процессуальный кодекс Латвии от 03.11.1998. *Op.cit.*

mai sus. În acest context, propunem introducerea la alin. (3) al art.374 CPC a normei: *„Înainte de a admite retragerea apelului, instanța judecătorească explică apelantului efectul acestui act de procedură. Instanța nu va admite retragerea apelului, dacă acest act contravine legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului.*

Consemnăm aici practica foarte bună și consecventă, în viziunea noastră, a instanțelor ierarhic superioare, și anume casarea încheierilor sau a hotărârilor primelor instanțe, în cazul în care nu se respectă rigorile prevăzute la art.212, alin.(4) CPC, asemenea cazuri considerându-se încălcări de norme de drept procedural³⁶⁸. Cu părere de rău, nu putem atesta aceeași consecvență a legiutorului, care, în 2006, a decis redactarea articolului 374 alin.(3) CPC, și anume a sintagmei: „dacă se admite retragerea apelului” în sintagma actuală „în cazul retragerii apelului”. Nu este clară intenția acestei modificări, din moment ce anume prima variantă era cea consecventă și potrivită³⁶⁹.

O altă problemă ține de aplicarea art. 374 alin. (2) CPC, potrivit căruia retragerea apelului înaintat de procuror, de o altă persoană sau de un organ împuternicit prin lege să se adreseze în judecată pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unei alte persoane nu privează persoana în al cărei interes este declarat apelul de dreptul de a-l susține, după plata taxei de stat. Însă în ce termen urmează a fi achitată taxa de stat și care va fi consecința neachitării acesteia de către apelant? Referitor la prima situație, am putea apela la art. 111 CPC, care prevede că, în cazul în care nu este stabilit prin lege, termenul de procedură se fixează de către instanța judecătorească. Dar care va fi sancțiunea procesuală? Aplicarea normelor din prima instanță, care prevăd că neachitarea în termen a taxei conduce la scoaterea cererii de pe rol, nu este posibilă, chiar dacă art. 376 CPC prevede că dispozițiile de procedură privind judecarea cauzelor civile în prima instanță se aplică și în instanța de apel. Or, legiutorul menționează că aceste prevederi se aplică în măsura în care nu sunt contrare dispozițiilor prezentului capitol, însă în apel nu avem instituția scoaterii de pe rol a cererii de apel.

Consecințele: După cum am menționat, legiutorul prevede o singură situație posibilă, și anume acceptarea retragerii și emiterea încheierii de încetare a procedurii în apel, care poate fi atacată cu recurs. Regretabil este că legiutorul, în alin. (3), face o confuzie terminologică, asimilând retragerea cu renunțarea la apel. Astfel, conform art. 374 alin. (3) CPC, în cazul retragerii apelului, instanța de apel dispune, printr-o încheiere, încetarea procedurii de apel, fapt ce se aduce

³⁶⁸ *Culegere de practică judiciară a Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție (2005-2006). Acte ce vizează drepturile, libertățile fundamentale ale Omului și Justiția.* / Resp.de ediție M.Poalelungi. Chișinău: Cartier, 2007. 862 p. p.33. ISBN 978-9975-79-443-5.

³⁶⁹ RUSU, I., CAVCALIUC, O., COVAL, V. *Op.cit.*, p.195.

la cunoștință participanților la proces, încetarea procedurii în privința persoanei care a **renunțat** la apel și examinează apelurile altor participanți la proces.

Dacă nu mai există participanți care au depus apel, hotărârea devine irevocabilă din momentul expirării termenului de atac al încheierii de încetare a procedurii în apel sau din momentul respingerii recursului împotriva acestei încheieri.

4. Delimitarea renunțării la apel de renunțarea la acțiune în faza examinării cauzei în apel

<i>Renunțarea la apel (art. 360 alin. (2) CPC)</i>	<i>Renunțarea la acțiune (art. 375 CPC)</i>
Depunerea: până la expirarea termenului de depunere a apelului	Depunerea: În art. 375 CPC nu se menționează expres termenul, dar se face trimitere la art. 212 CPC referitor la procedura de examinare a cererii. Nici respectivul articol nu prevede termenul de depunere. Însă vom apela la prevederile art. 60(2) CPC, care stipulează că „pe tot parcursul examinării cauzei, reclamantul este în drept să renunțe la acțiune, [...]”. Ținând cont de prevederile menționate mai sus, vom interpreta că renunțarea la acțiune poate fi depusă până la finele dezbaterilor judiciare.
<i>Consecințele:</i> Persoana nu va mai putea depune cerere de apel. În caz de depunere, cererea va fi restituită (art. 369 alin.(1) lit.d) CPC).	<i>Consecințele:</i> Încetează procesul. Se emite Decizia privind casarea Hotărârii primei instanțe și încetarea procesului. Se admite apelul, se casează hotărârea și procesul încetează conform art.265 lit.c) CPC <i>Hotărârea primei instanțe nu mai există.</i>

5. Delimitarea dintre renunțarea la apel (art. 360, alin. (2) CPC) și instituția „leap frog” (atacarea hotărârii susceptibilă de apel și de recurs direct cu recurs)

Conform art. 429 alin. (5) CPC, o hotărâre susceptibilă de apel și de recurs poate fi atacată, în cadrul termenului de apel, direct cu recurs, dacă părțile consimt expres în fața primei instanțe, prin înscris autentic sau prin declarație verbală consemnată în procesul-verbal. În acest caz, recursul poate fi exercitat numai pentru încălcarea sau aplicarea eronată a normelor de drept material.

Renunțarea la apel presupune că participantul renunță în genere la posibilitățile de atac al hotărârii, or, potrivit art. 360 alin. (2) CPC, persoana interesată, care a renunțat expres la apel în privința unei hotărâri, nu mai are dreptul să declare apel, iar asta presupune că nu o va putea ataca nici cu recurs (potrivit art. 429 alin. (5) CPC, prima propoziție: „nu pot fi atacate cu recurs hotărârile în a căror privință persoanele indicate la art. 430 nu au folosit calea apelului prevăzută de lege”).

Instituția „leap frog”, sau „jocul de-a capra”, presupune că participantul renunță la apel în favoarea adresării directe cu recurs în instanța de recurs, fapt care trebuie consfințit expres în fața primei instanțe prin înscris autentic sau prin declarație verbală, consemnată în procesul-verbal.

Se impune întrebarea: care este, în această situație, „statutul” hotărârii primei instanțe? Devine ea, cu această ocazie, definitivă și deci executorie? Codul de procedură civilă nu prevede expres o soluție. Art.254 CPC, care reglementează în ce cazuri o hotărâre devine definitivă și irevocabilă, nu prevede o asemenea situație. Pe de altă parte, atunci când părțile decid „trecerea peste apel”, ele își asumă consecințele ce reies dintr-o astfel de acțiune. Ajungând la recurs, hotărârea trece peste apel, dar nu rămâne nedefinitivă. Cu toate acestea, considerăm că așa o interpretare ar reduce la maximum utilizarea acestei instituții. Dacă părțile decid să se adreseze deodată în recurs, asta presupune că ele nu mai au pretenții în ceea ce privește circumstanțele de fapt, și anume temeinicia hotărârii, dar continuă oricum să le aibă referitor la aspectele de drept, deci, oricum, nu sunt de acord cu soluția primei instanțe. Faptul că acordul de atacare a hotărârii direct cu recurs va duce la posibilitatea executării hotărârii ar putea să nu convină participantului care nu este de acord cu hotărârea. În final, participanții care au pierdut procesul, deși ar dori să meargă direct la recurs, pentru a soluționa problema, vor refuza acest acord, anume pentru a evita riscul punerii hotărârii în executare de către partea adversă. Considerăm că legiuitorul trebuie să prevadă expres o normă, care să stipuleze că încheierea acordului duce la suspendarea executării hotărârii, dacă părțile nu vor prevedea altfel.

În această ordine de idei, propunem completarea art.429 cu un nou alineat, alin.(6), cu următorul conținut: *„Acordul de atac al hotărârii direct cu recurs duce la suspendarea executării hotărârii, dacă participanții nu vor prevedea altfel în înscrisul autenticat. Dacă consimțământul va fi făcut prin declarație verbală, atunci participantul va trebui să declare verbal, în fața primei instanțe, că au decis să deroge de la norma care prevede suspendarea executării hotărârii, fapt ce trebuie confirmat expres în procesul-verbal”*.

6. Inserarea în actul de reprezentare a împuternicirii de renunțare, restituire, retragere a cererii de apel

Trebuie, oare, prevăzut expres, în mandat sau în procura autenticată, în caz de reprezentare a persoanei juridice, a coparticipanților sau a rudelor, stabilite în art. 75 CPC, împuternicirea reprezentantului de a renunța la apel, de a cere restituirea cererii de apel, de a retrage apelul sau de a ataca hotărârea susceptibilă de apel direct cu recurs?

Potrivit art. 81 CPC, împuternicirea de reprezentare în judecată acordă reprezentantului dreptul de a exercita, în numele reprezentatului, toate actele procedurale, cu excepția dreptului de a semna cererea și de a o depune în judecată, de a recurge la arbitraj pentru soluționarea litigiului, de a renunța total sau parțial la pretențiile din acțiune, de a majora sau reduce cuantumul acestor pretenții, de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii, de a o recunoaște, de a recurge la mediere, de a încheia tranzacții, de a intenta acțiune reconvențională, de a transmite împuterniciri unei alte persoane, de a ataca hotărârea judecătorească, de a-i schimba modul de executare, de a amâna sau eșalona executarea ei, de a prezenta un titlu executoriu spre urmărire, de a primi bunuri sau bani în temeiul hotărârii judecătorești, drept care trebuie menționat expres, sub sancțiunea nulității, în procura eliberată reprezentantului persoanei juridice sau în mandatul eliberat avocatului.

Analizând prevederile art.81 CPC, conchidem că nu este necesar să fie prevăzute expres aceste împuterniciri în mandatul avocatului sau în procura de reprezentare.

Să cercetăm mai detaliat prevederile art. 81 CPC. Prima frază menționează: *„împuternicirea de reprezentare în judecată acordă reprezentantului dreptul de a exercita în numele reprezentantului toate actele procedurale”*. Deci este suficient ca mandatul avocatului să fie semnat de client (formularea defectuoasă a textului mandatului, potrivit Hotărârii Guvernului nr.158 din 28.02.13, este subiectul unei alte analize științifice) sau în procură să fie consemnat dreptul de reprezentare în instanță, pentru ca reprezentantul să poată efectua toate actele procesuale, pe care le poate face participantul. Cu toate acestea, art. 81 CPC prevede anumite excepții, adică enumeră exhaustiv împuternicirile care trebuie indicate expres în mandat sau procură. În caz contrar, reprezentantul nu le va putea exercita, or, odată exercitate, actele vor fi nule. Urmărind aceste excepții, constatăm că printre ele nu se regăsesc drepturile la renunțare la apel, solicitarea de restituire sau retragere a apelului. Astfel, reiese că aceste acțiuni pot fi efectuate de reprezentant, fără a fi consemnate expres în actul de împuternicire.

Este, oare, corectă poziția adoptată de legiuitor? Renunțarea la calea de atac, cererea de restituire a cererii de apel, retragerea apelului au consecințe foarte serioase asupra procesului, în sensul că apelantul ar putea rămâne în final cu o hotărâre irevocabilă nefavorabilă lui. De ce legiuitorul a decis că dreptul de renunțare la acțiune trebuie consemnat expres în actul de reprezentare, iar renunțarea la calea de atac, cererea de restituire a cererii de apel, retragerea

apelului – nu? Consecințele pentru cel care exercită aceste drepturi sunt la fel de „grave”? Acest fapt rămâne neclar, deși nu este exclusă și o simplă scăpare a legiuitorului.

Sub aspect comparativ, precizăm că, în conformitate cu legislația procesuală a României, și anume art.464, alin.(2) al CPC, aceste acțiuni pot fi făcute de mandatar numai în temeiul unei procuri speciale³⁷⁰.

Ținând cont de cele invocate mai sus, considerăm că legiuitorul urmează să introducă un nou alineat în art. 81 CPC, prin care să prevadă: *renunțarea la orice drept procesual trebuie consemnat expres în împuternicirea de reprezentare, sub sancțiunea nulității*. Considerăm că o astfel de prevedere generală este mai oportună decât enumerarea concretă a tuturor acțiunilor prin care se renunță la drepturi, deoarece astfel se evită scăpările legiuitorului și necesitatea de modificare, de fiecare dată, a art. 81 CPC, atunci când intervin anumite modificări în legea procesuală.

4.3. Dezbaterea cauzei în instanța de apel

Pentru a avea o procedură promptă și mai eficientă în apel, reieșind din faptul că aceasta reprezintă o procedură de control, și nu o simplă continuare a examinării cauzei, considerăm că legiuitorul urmează să opereze un șir de modificări.

În cele ce urmează, ne vom referi la procedura propriu-zisă de examinare a apelului.

Potrivit art.371 CPC RM, după expirarea termenului de pregătire a cauzei pentru dezbateri în ședința de judecată, apelul se examinează într-un termen rezonabil.

În conformitate cu art.376 CPC RM, dispozițiile de procedură privind judecarea cauzelor civile în prima instanță se aplică și în instanța de apel, în măsura în care nu sunt contrare dispozițiilor prezentului capitol.

De exemplu, în apel ar putea apărea necesitatea de a administra sau reclama probe noi sau de a fi audiați martori noi (art.372 (2) CPC RM). În capitolul care reglementează procedura în apel, nu există prevederi referitoare la audierea martorilor. Evident, instanța de apel va apela la prevederile stipulate în art.216-221 CPC RM.

Cu toate acestea, trebuie să atenționăm asupra faptului că unele instituții nu se aplică în cadrul procedurii de apel. De exemplu, nu există instituția de scoatere a cererii de apel de pe rol. „Încetarea”, deși există, temeiurile ei nu corespund cu cele din prima instanță, lucru firesc, odată ce temeiurile prevăzute la art.265 CPC RM se referă la premisele dreptului la acțiune. Totuși

³⁷⁰Codul de procedură civilă – Noul cod de procedură civilă. Legea 134/2010, republicat 2015. *Op.cit.*

instanța de apel are împuternicirea să caseze integral sau parțial hotărârea primei instanțe, dispunând încetarea procesului ori scoaterea cererii de pe rol, dacă există temeiurile prevăzute în art. 265 și 267. Dar aici vorbim de situația când temeiurile de scoatere a cererii de pe rol sau încetarea au avut loc la examinarea în prima instanță, or încetarea în cazul dat va fi precedată de casarea hotărârii primei instanțe, în timp ce încetarea procedurii în apel va presupune inversul, și anume că hotărârea va deveni definitivă și irevocabilă.

Revenind, astfel, la modificările legislative recente, expuse în subcapitolul 4.1, rămân în continuare neclare anumite aspecte, în primul rând, de ce legiuitorul a ignorat, în calitate de temei de încetare a procedurii în apel, propoziția: „apelantul a înaintat o nouă pretenție neexaminată în prima instanță” (art.369 alin.(1), lit.c) CPC RM) și, în al doilea rând, de ce a lăsat fără soluție instanța, în cazul în care, după primirea cererii, aceasta va constata încălcarea alin.(3) al art.365 CPC RM, și anume că cererea de apel nu este semnată de apelant sau de reprezentantul său.

Considerăm că este indicată completarea reglementărilor care prevăd posibilitatea încetării procedurii în apel cu încă un temei: apelantul a înaintat o nouă pretenție, neexaminată în prima instanță. O prevedere asemănătoare se atestă și în CPC al Republicii Belarus³⁷¹.

În opinia noastră, este necesară introducerea instituției scoaterii cererii de apel de pe rol, iar în calitate de temei ar fi: încălcarea alin.(3) art.365 CPC, depistată după primirea cererii.

Urmează să atenționăm și asupra anumitor particularități ale procedurii în apel, ce țin de neprezentarea participanților. Conform art.379, alin. (2) CPC RM, neprezentarea în ședința de judecată a apelantului sau a intimatului, a reprezentanților acestora, precum și a unui alt participant la proces, citați legal despre locul, data și ora ședinței, nu împiedică judecarea apelului. Deci lipsa apelantului nu poate duce la scoaterea cererii de pe rol, ca în cazul reclamantului în prima instanță.

Așadar, constatăm că legiuitorul a decis să schimbe „macazul” în apel și să nu pedepsească apelantul pentru neprezență (o asemenea poziție o găsim și în CPC al Ucrainei, art.372)³⁷². Această normă reiese din mix-ul de concepte, pe care l-a preluat legiuitorul nostru, neclarificându-se pe care drum concret să o ia. Adică, odată ce îi permitem judecătorului din oficiu să verifice legalitatea hotărârii, prezența celui care a pornit procedura deja nu ne mai interesează. Totuși, dacă e să aderăm la conceptul conform căruia apelul este o procedură de control, și îmbinându-l cu un principiu fundamental al dreptului procesual civil – principiul disponibilității, atunci considerăm că neprezența nemotivată a celui care a depus apelul trebuie să aibă consecințe pentru acesta și

³⁷¹ Гражданский Процессуальный Кодекс Республики Беларусь. *Op.cit.*

³⁷² Гражданский процессуальный кодекс Украины. Статья 372. Последствия неявки в судебное заседание участника дела. *Op.cit.*

doar dezacordul intimatului ar trebui să fie o piedică pentru a scoate cererea de pe rol. În acest sens, prezentăm câteva exemple din alte legislații.

Potrivit art.431, alin.(3) CPC al Letoniei, dacă persoana care a depus apelul nu se prezintă la ședință de două ori, fără motive întemeiate, și nu există nicio solicitare de examinare a cazului în absența sa, instanța poate înceta procedura de apel³⁷³.

În conformitate cu art.649 CPC al Estoniei, dacă apelantul nu se prezintă la ședința de judecată și nu a comunicat instanței motivele neprezentării sale sau motivele sunt neîntemeiate, instanța refuză să examineze apelul³⁷⁴.

În această ordine de idei, considerăm că ar trebui să fie modificat și art.379, alin.(2) CPC RM, după cum urmează: *„Dacă apelantul nu se prezintă la ședința de judecată, fără a comunica instanței motivele neprezentării sau motivele sunt neîntemeiate, sau nu a solicitat examinarea în absență, la cererea intimatului, instanța de apel scoate cererea de apel de pe rol, dacă prin acest act nu se încalcă drepturile altor persoane”*.

Totodată, în conformitate cu art.376, alin.(2) CPC, apelul împotriva hotărârilor emise, în cazul cererilor cu valoare redusă, se examinează în procedură scrisă sau cu citarea participanților la proces, în condițiile examinării cauzei în primă instanță.

Opinăm că, pentru a avea o procedură mai rapidă în apel, reieșind din faptul că apelul reprezintă o procedură de control, și nu o continuare a examinării cauzei, procedura în apel, de regulă, urmează să fie una scrisă pentru orice tip de cauze, nu numai pentru procedura în cazurile cererilor cu valoarea redusă. Asemenea norme există într-un șir de state, iar, mai nou, și Codul Administrativ reglementează expres posibilitatea realizării procedurii scrise în apel, în cauzele de contencios administrativ. Mai mult ca atât, procedura scrisă este recomandată și de organismele internaționale. Astfel, în Recomandările Comitetului Miniștrilor nr.5(95) privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială, în art.6, intitulat „Măsuri de îmbunătățire a eficienței procedurilor de apel”, se menționează că, pentru a se asigura că apelurile sunt examinate într-o manieră eficientă și rapidă, statele pot adopta una sau mai multe dintre următoarele măsuri:

„c. în statele în care cazurile pot fi dezbătute oral în fața instanței secunde, să permită părților să fie de acord asupra analizării cazului fără audieri, cu excepția cazurilor în care instanța de apel găsește necesar acest fapt;

³⁷³ Гражданский процессуальный кодекс Латвии от 03.11.1998. *Op.cit.*

³⁷⁴ Code of Civil Procedure. *Op.cit.*

d. să reducă durata dezbatelor orale la ceea ce este strict necesar, de exemplu, utilizând mai mult procedurile scrise sau recurgând la furnizarea de argumente sau adrese scrise;

e. acolo unde au loc dezbateri orale, să se asigure că acestea sunt realizate în cel mai scurt timp posibil („concentrarea dezbatelor orale”). Instanța trebuie să delibereze și, imediat după aceasta sau într-un timp destul de scurt, să emită hotărârea, după cum este prevăzut în lege³⁷⁵.

Prin urmare, legiuitorul nostru ar putea stipula norme asemănătoare celor din Lituania (art.321CPC al Lituaniei), Estonia (art.647 CPC al Estoniei) etc., și anume: Cererea de apel se examinează în procedură scrisă. Instanța de apel poate dispune examinarea apelului în ședință, cu citarea participanților la proces, din oficiu sau la cererea argumentată a participanților la proces. În acest sens, instanța va emite o încheiere motivată, care nu se supune niciunei căi de atac.

În cazul examinării în procedură orală, considerăm că ea urmează a fi revăzută. Actualmente, procedura are loc în consecutivitatea prevăzută de art.377-384 CPC RM, pe care o prezentăm în cele ce urmează.

1. Partea pregătitoare a ședinței (378-380 CPC RM)

Președintele ședinței de judecată deschide ședința și anunță cauza, numele apelantului, instanța a cărei hotărâre este atacată, constată prezența participanților la proces și a reprezentanților, determină identitatea celor prezenți, verifică împuternicirile persoanelor cu funcție de răspundere și ale reprezentanților.

Președintele ședinței de judecată anunță completul de judecată și informează participanții la proces că au dreptul să facă propuneri de recuzare. Președintele ședinței de judecată explică participanților la proces drepturile și obligațiile lor procedurale.

2. Judecarea cauzei în apel (art.381 – 383 CPC RM)

Judecarea cauzei în instanța de apel se deschide cu raportul asupra cauzei, prezentat de președintele ședinței de judecată sau de un judecător.

Raportorul expune circumstanțele cauzei, cuprinsul hotărârii primei instanțe, motivele înaintării apelului, sumarul referințelor depuse împotriva lui, conținutul noilor probe prezentate instanței de apel, alte date necesare verificării legalității și temeiniciei hotărârii.

Instanța de apel este obligată să asculte explicațiile participanților la proces, prezenți în ședința de judecată, și ale reprezentanților acestora. Primul ia cuvânt apelantul și reprezentantul său, după aceea – și ceilalți participanți la proces, în ordinea stabilită de instanță. Dacă ambele părți au depus apel, primul ia cuvânt reclamantul.

³⁷⁵ Recomandarea nr (95) 5 a Comitetului Miniștrilor către statele member privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială. *Op.cit.*

După explicațiile participanților la proces, instanța de apel verifică probele administrate în prima instanță și cele prezentate în instanța de apel în condițiile art. 372.

Instanța de apel este în drept să dea citire explicațiilor participanților la proces care absentează, precum și depozițiilor martorilor care nu au fost citați în instanța de apel.

3. *Pledoariile și replicile (art.383 CPC RM)*

După examinarea cauzei în fond, președintele ședinței de judecată oferă participanților la proces și reprezentanților posibilitatea de a face demersuri sau completări. După ce soluționează demersurile, instanța trece la pledoarii.

Pledoariile se țin în conformitate cu prevederile art.233 și art.234 CPC al RM. Primul ia cuvânt apelantul. Dacă ambele părți au depus apel, primul ia cuvânt reclamantul.

4. *Adoptarea și pronunțarea deciziei (384 CPC RM)*

După încheierea dezbaterilor și pledoariilor, completul de judecată se retrage în camera de deliberare pentru adoptarea deciziei. În cazuri complexe, instanța de apel, prin încheiere protocolară, dispune amânarea deliberării pentru cel mult 15 zile, înștiințând participanții la proces despre locul, data și ora pronunțării dispozitivului deciziei.

În urma deliberării, completul de judecată pronunță dispozitivul deciziei. Dispozitivul deciziei trebuie semnat de toți judecătorii completului de judecată și anexat la dosar.

Trebuie să accentuăm că la emiterea deciziei instanța de apel aplică exclusiv temeiurile de casare, prevăzute de lege, și anume art.368-388 CPC RM, și poate decide doar strict în conformitate cu împuternicirile prevăzute de lege, și anume în art.385 CPC RM.

În cazul în care, la adoptarea deciziei, se exprimă o opinie separată, aceasta se anexează la dosar.

Decizia integrală se întocmește în termen de 30 de zile de la pronunțarea dispozitivului deciziei și se publică pe pagina web a instanței judecătorești.

Dacă unul dintre judecătorii completului de judecată este în imposibilitatea de a semna decizia integrală, în locul lui semnează președintele ședinței, iar dacă și acesta este în imposibilitatea de a semna, în locul lui semnează președintele instanței de judecată. În toate cazurile, pe decizie va fi menționată cauza imposibilității de a semna. Decizia integrală se remite părților în termen de 5 zile de la semnare.

După examinarea cauzei în instanța de apel, dosarul se restituie primei instanțe.

Să revenim la art.382 CPC RM, conform căruia instanța este obligată să asculte explicațiile participanților la proces, iar în conformitate cu art.384, după examinarea cauzei în fond, participanții vor susține pledoariile. În opinia noastră, această consecutivitate aleasă de legiutor nu

este una care ar asigura o judecare promptă și eficientă a cauzei, mai mult ca atât, în practica instanțelor de apel nu se atestă o asemenea orânduire. Ar fi însă oportun ca examinarea cauzei în apel să înceapă cu raportul judecătorului asupra pricinii, apoi să urmeze înaintarea cererilor și demersurilor și, ulterior, să se treacă direct la examinarea anumitor aspecte de fond sau probe, dacă se cere conform circumstanțelor cauzei și, în final, să aibă loc expunerea participanților. Este inutilă oferirea cuvântului participanților la începutul examinării (prin explicații). Reiterarea verbală a celor expuse în cererea de apel și referința reprezintă doar o pierdere nejustificată de timp. Or, se presupune că toți participanții la proces, inclusiv judecătorul, cunosc conținutul acestora. După examinarea cauzei (prezentarea de noi probe, elucidarea noilor circumstanțe etc.), participanții se vor expune, adăugând argumente bazate pe cele discutate în ședință, precizându-și poziția din cererea de apel cu completările de rigoare, ca rezultat al audierilor care au avut loc în cadrul instanței de apel. Menționăm că acest model de examinare a cererii este reglementat și de Codul de procedură civilă al României, mai mult ca atât, nu numai în instanța de apel, dar și în prima instanță³⁷⁶.

Putem invoca și alte recomandări ale Comitetului de Miniștri, care, fiind preluate de legiutor, ar conduce la îmbunătățirea și eficientizarea procedurii în apel:

- În principiu, chestiunile aflate în litigiu trebuie stabilite la nivelul primei instanțe. Toate cererile, faptele sau dovezile trebuie prezentate în fața primei instanțe. Statele trebuie să adopte legislația sau să ia alte măsuri specifice în acest sens.
- Pentru a oferi părților posibilitatea de a decide dacă vor recurge sau nu la folosirea dreptului de apel și pentru a încerca, acolo unde este posibil, să limiteze apelul, prima instanță trebuie să fie obligată prin lege să ofere motivări complete și clare pentru deciziile luate, folosind un limbaj accesibil tuturor. În principiu, nu este necesară motivarea deciziilor instanței, atunci când nu a fost înaintată o contestație sau în cazul deciziilor luate de jurați.
- Pentru a se asigura de faptul că numai problemele ce merită atenția instanței de control judiciar ajung spre analiza acesteia, statele pot adopta excluderea anumitor categorii de cazuri, de exemplu, pretenții bănești minore;
- Pentru a preveni orice abuz în procedura sau sistemul de apel, statele pot adopta una sau mai multe dintre următoarele măsuri:
 - apelanților să li se solicite, într-un stadiu incipient, să-și motiveze apelul și să precizeze modalitatea în care doresc îndreptarea soluției atacate;

³⁷⁶Codul de procedură civilă – Noul cod de procedură civilă. Legea 134/2010, *Op.cit.*

- acolo unde au fost cauzate întârzieri nejustificate de către una dintre părți, să oblige partea în cauză la plata cheltuielilor adiționale datorate întârzierii.
- Pentru a se asigura de faptul că problemele invocate în apel sunt examinate de instanța secundă, statele pot adopta una sau mai multe dintre următoarele măsuri:
 - să permită părților să ceară o decizie limitată doar la anumite aspecte ale cazului;
 - să impună restricții privind introducerea de noi cereri, fapte sau probe în fața instanței secunde, doar dacă nu au apărut circumstanțe noi sau există alte motive, prevăzute de dreptul național, pentru care nu au fost prezentate în fața primei instanțe;
 - să se limiteze examinarea doar la motivele de apel, exceptând cazurile în care instanța extinde cercetarea din oficiu.
- Pentru a se asigura că apelurile sunt examinate într-o manieră eficientă și rapidă, statele pot adopta una sau mai multe dintre următoarele măsuri:
 - să nu repartizeze mai mulți judecători decât este necesar pentru instrumentarea cazurilor. Un singur judecător se poate ocupa, de exemplu, de una sau mai multe din următoarele probleme:
 - i. cereri de autorizare a apelului;
 - ii. incidente de procedură;
 - iii. cazuri minore;
 - iv. acolo unde părțile solicită aceasta;
 - întrucât cazul a fost deja instrumentat de prima instanță, să limiteze numărul expunerilor scrise ale părților la minimul necesar, de exemplu, să prevadă că fiecare parte are dreptul să prezinte un singur set de documente instanței secunde;
 - să impună respectarea strictă a limitelor de timp, de exemplu în ceea ce privește schimbul de documente și invocarea de apărări, și să prevadă sancțiuni pentru nerespectarea limitelor de timp, precum amenzi, respingerea apelului sau neluarea în considerare a chestiunilor ce au depășit timpul-limită;
 - să ofere instanței secunde un rol mai activ atât înaintea, cât și în timpul examinării cauzei, pentru a asigura acesteia un ritm de progres constant, de exemplu, prin realizarea de anchete preliminare sau prin încurajarea rezolvării amiabile a litigiului;
 - să prevadă o abordare specială pentru cazurile urgente, de exemplu, să decidă cine este îndreptățit să solicite o instrumentare rapidă a cazului, pe ce criterii poate fi

calificat un caz drept urgent, și să decidă ce complet de judecată are competența necesară instrumentării unor asemenea cazuri;

- să contribuie la îmbunătățirea relațiilor dintre instanțe și avocați și celelalte părți implicate în litigiu, de exemplu, prin organizarea de seminarii de către instanța secundă împreună cu barourile sau realizând dezbateri asupra modalităților de îmbunătățire a procedurilor;
- să doteze instanța secundă cu mijloace tehnologice adecvate, precum telefaxuri sau computere, și să ofere oportunități similare și primei instanțe, pentru a facilita pregătirea și realizarea transcrierilor dezbaterilor și a deciziilor;
- să promoveze reprezentarea părților de către avocați calificați.

4.4. Concluzii la Capitolul 4

În urma cercetării cadrului de reglementare aferent apelului, a analizei doctrinei, dar și a prevederilor legislative din alte state, conchidem că legiuitorul nostru urmează să opereze mai multe modificări și completări în Codul de procedură civilă privitor la procedura de examinare a apelului. Acestea se impun în scopul de a armoniza prevederile legislative, da e evita normele echivoce, interpretările diferite, precum și de a asigura operativitatea și eficiența procedurii de examinare a apelului.

În primul rând, legiuitorul urmează să facă o distincție clară între *premisele* și *condițiile* exercitării dreptului la apel, legiferând instituția *refuzului* la faza intentării apelului. Nerespectarea condițiilor și existența sau inexistența premiselor au consecințe diferite asupra procesului, deci ele nu pot fi concentrate într-un singur articol, fără a se distinge între ele. Din același considerent, urmează a fi introdusă și instituția *scoaterii de pe rol* a cererii de apel.

În afară de aceasta, considerăm că, pentru ca reglementările ce țin de examinarea apelului să corespundă conceptului de apel în calitate de procedură de control, este necesară revizuirea modului de organizare a dezbaterilor în cadrul apelului. Oportun ar fi ca examinarea cauzei în apel să înceapă cu raportul judecătorului asupra cauzei, apoi să urmeze înaintarea cererilor și demersurilor, ulterior, să se purceadă la examinarea fondului sau, după caz, și a probelor noi, încheindu-se cu expunerile participanților prin pledoariile de final. Explicațiile părților la început de ședință sunt inutile și doar duc la tergiversarea termenului de examinare a apelului.

Ulterior, urmează să fie introduse anumite norme, care ar garanta o protecție sporită participanților la proces, atunci când aceștia fac uz de posibilitatea, acordată de lege, de renunțare

la anumite drepturi. În mod special, se impune obligarea expresă a instanței de a explica efectele acestor acte și introducerea obligativității de a consemna în mandatul avocatului împuternicirea de renunțare la orice drepturi procesuale (nu numai renunțarea la acțiune).

De asemenea, urmează a fi efectuate un șir de modificări, care ar corecta anumite erori de tehnică legislativă și de terminologie. Modificările în acest sens vor fi formulate în recomandările de la finele prezentului studiu.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele științifice obținute ca urmare a cercetărilor efectuate s-au reflectat în: analiza complexă a instituției apelului sub aspectele originii și a evoluției acestuia; determinarea unui concept cert și unitar al apelului, racordarea conținutului acestuia la tendințele internaționale în materia căilor de atac, astfel încât să fie create garanții eficiente pentru apărarea drepturilor procedurale ale participanților la proces și stabilirea locului, rolului și justificarea apelului incident; argumentarea necesității excluderii apelului alăturat; analiza reflectării principiilor care determină limitele judecării apelului; studierea mecanismului de realizare a prevederilor legale în materia examinării apelului; racordarea cadrului de reglementare la conceptul identificat.

Pornind de la obiectivele lucrării, precum și de la faptul că problema științifică actuală de importanță majoră a fost demonstrată în raport cu ipoteza de cercetare, formulăm următoarele **concluzii**:

1. În doctrina procesual civilă, per ansamblu, se conturează 2 direcții în ceea ce privește conceptul apelului: unii doctrinari privesc apelul în calitate de procedură de control (conceptul *apelului restrâns*), iar alții consideră că apelul este o continuare a examinării cauzei (conceptul *apelului deplin*). În tratarea conceptelor menționate, autorii se axează pe analiza scopului și sarcinilor apelului, pe identificarea funcțiilor organului împuternicit să judece apelul, precum și pe elucidarea anumitor trăsături ale conceptului. Deși este binevenită existența în doctrină a diverselor viziuni privind conceptul apelului, considerăm că încercarea de a determina esența acestuia prin prisma trăsăturilor lui nu este cea mai potrivită abordare. Pentru claritate și certitudine credem că stabilirea unui concept clar și unitar al apelului trebuie să aibă loc prin conturarea scopului și sarcinilor acestuia, pornind de la originea și scopul apariției instituției în cauză (Cap. 2, paragr.1).

2. În rezultatul analizei viziunilor doctrinare privind apelul în procesul civil, originea și evoluția acestuia, avantajele și dezavantajele diferitor concepte, ajungem la concluzia că la baza reglementărilor apelului în Republica Moldova trebuie să stea conceptul conform căruia apelul reprezintă o cale de atac care are ca scop corectarea erorilor comise de instanțele judecătorești, având ca sarcină de bază controlul actului de dispoziție al acesteia și, în calitate de sarcină subsidiară, reexaminarea cauzei, astfel încât să se asigure un control eficient și o corectare corespunzătoare a erorilor (Cap. 2, paragr.1).

3. Cât privește formele apelului reglementate de CPC, deducem că, actualmente, putem distinge între *apelul incident*, introdus prin Legea nr.17 din 05.04.18, și *alăturarea la apel*. Considerăm binevenită introducerea în CPC a noului tip de apel – *apelul incident*, justificată prin respectarea principiilor contradictorialității și egalității armelor și menită să asigure o maximă

protecție a drepturilor justițiabililor. În același timp, am constatat inutilitatea și lipsa de motivare a existenței instituției alăturării la apel, astfel încât sugerăm abrogarea acesteia (Cap. 2, paragr.2.2, 2.3).

4. Principiile care determină limitele judecării apelului nu sunt menționate expres în legislația procesual civilă a Republicii Moldova, însă acestea se reflectă în anumite reglementări. Astfel, principiul *tantum devolutum quantum indicatum* (principiul disponibilității în materia devoluțiunii) și *non reformatio in peius* (neagravarea situației în propria cale de atac) sunt exprimate în art.373, alin.(1) CPC și, respectiv, în art.372, alin.(3) CPC, iar *tantum devolutum quantum iudicatum* (principiul celor două grade de jurisdicție) este redat în art.373 CPC. Reflectarea acestor principii în legislația Republicii Moldova necesită un șir de îmbunătățiri și modificări legislative, care sunt expuse în lucrare în calitate de propuneri *de lege ferenda*. Totodată, în ceea ce privește respectarea principiului neagravării situației în propria cale de atac, considerăm că acesta trebuie să dobândească o importanță sporită, corespunzătoare consecințelor severe care s-ar putea înregistra prin prejudiciile aduse părților în procesul civil, astfel încât să nu se ajungă la situația când, dorind să apeleze la beneficiile legale, oferite de sistemul căilor de atac, părțile suferă, de fapt, o „deteriorare” a drepturilor câștigate. Deci concluzionăm că nu orice încălcare a normelor fundamentale de procedură poate duce la inaplicabilitatea principiului *non reformatio in peius*, ci doar cele ce țin de examinarea cauzei fără antrenarea persoanelor a căror drepturi au fost direct afectate prin hotărâre (Cap.3, paragr.3.1, 3.2, 3.3).

5. Actualmente, legiuitorul nu are o poziție clară în privința conceptului care trebuie să stea la baza procedurii de examinare a apelului. Analizând normele care reglementează procedura de examinare a apelului, s-au constatat împrumuturi de norme din diverse țări, cu viziuni diferite asupra apelului, fapt ce generează inconsecvențe legislative și confuzii în interpretarea și aplicarea legii procesuale. În opinia noastră, legiuitorul urmează să ia o poziție certă în ceea ce privește conceptul apelului, și anume să adere la cel reliefat în prezenta lucrare, racordând prevederile ce țin de procedura de examinare a apelului la conceptul respectiv (Cap.3, paragr.3.1, 3.2, 3.3, Cap. 4, paragr.4.1, 4.2, 4.3).

Contribuțiile personale la soluționarea problemei abordate în teză s-au materializat în cercetarea complexă a apelului, recunoscut în calitate de element important al procesului de înfăptuire a justiției, menit să suplimenteze sistemul de garanții procesuale în vederea oferirii unei apărări judiciare eficiente a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei fizice și juridice. Pentru prima dată în doctrina autohtonă, a fost pusă problema identificării unui concept cert și unitar al apelului, care să indice vectorul direcției de reglementare a instituției respective

în legislația de procedură civilă din Republica Moldova. În acest sens, unei analize multiaspectuale a fost supusă procedura de examinare a apelului. Din necesitatea racordării prevederilor legale privitoare la examinarea apelului la tendințele moderne existente la nivel internațional, au fost formulate propuneri de modificare și completare a legislației în domeniu.

Semnificația teoretică a tezei constă în relevanța rezultatelor obținute: sunt abordate, sub aspect teoretic, esența apelului, limitele judecării apelului și procedura de examinare a lui; subiectele investigate sunt relatate complex, cu reflectarea conținutului lor din perspectivă istorică, juridico-organizațională, teoretică și metodologică; teza de doctorat amplifică și extinde cunoștințele în domeniul procesului civil cu referire la apel și, în special, a procedurii de examinare a apelului, cunoștințe care pot fi utilizate în cercetările ulterioare ale acestei instituții. Interesul științific s-a focusat pe stabilirea și determinarea unui concept cert al apelului, care să corespundă tendințelor moderne și celor de pe plan internațional și să asigure o examinare eficientă și rapidă a cauzei în apel. Particularitățile procedurii examinării apelului au fost analizate în temeiul legislației procesual civile a Republicii Moldova și a altor state, în baza literaturii de specialitate, precum și a practicii judiciare.

Valoarea practică a tezei, impactul elaborărilor în dezvoltarea științei, economiei, educației, culturii sunt determinate de faptul că rezultatele cercetării sunt direcționate spre perfecționarea legislației și a activității de aplicare a normelor de drept în domeniul vizat. Acestea pot fi utilizate în activitatea de cercetare științifică și în procesul didactic. Totodată, valoarea aplicativă a lucrării rezidă în următoarele: 1) propunerile concrete, formulate în teză, în vederea perfecționării normelor de drept procesual civil pot servi drept sursă de inspirație la elaborarea proiectelor de lege, în scopul îmbunătățirii calității legii procesual civile; 2) recomandările practice, expuse în lucrare, pot fi de un real folos pentru judecători și avocați, în sensul aplicării corecte și uniforme a normelor de drept procesual civil; 3) materialele tezei de doctorat pot fi utilizate de către studenți și corpul didactic al instituțiilor de învățământ cu profil juridic în procesul de studiere–predare a temelor corespunzătoare din Curricula disciplinei Dreptul procesual civil.

Indicarea limitelor rezultatelor obținute, cu stabilirea problemelor rămase nerezolvate. Limitele rezultatelor obținute se rezumă la realizarea temeinică a unei cercetări a instituției apelului și a reglementărilor relative la procedura de examinare a acestuia, cu identificarea unui concept cert și unitar, care urmează a fi pus la baza modificării și ajustărilor normelor ce țin de procedura de examinare a apelului. Considerăm că rămâne necesară o cercetare complexă a elementelor apelului (în special, urmează să se acorde o atenție deosebită subiecților apelului) și a

împuternicirilor instanței de apel.

Reieșind din constatările cercetărilor realizate și conștientizând impactul lor asupra cadrului legal național, asupra practicii execuționale și a celei jurisprudențiale, precum și apreciind valoarea lor analitică, înaintăm următoarele propuneri *de lege ferenda*:

1. Introducerea unui nou alineat în art. 81 CPC, în care să se prevadă: *„Renunțarea la orice drept procesual trebuie consemnată expres în împuternicirea de reprezentare, sub sancțiunea nulității”*.

2. Stipularea expresă, în art. 84 CPC, precum și în Legea taxei de stat, că pentru apelul incident urmează a fi achitată taxa de stat, asemeni celei pentru apelul principal.

3. Includerea la art. 254, alin.(2) CPC a literei a¹) cu următorul conținut: *„Renunțarea la apel de către toți participanții cu drept de apel, din momentul acceptării de către prima instanță a tuturor cererilor de renunțare”*.

4. Introducerea tezei 3 la art. 360 alin.(3) CPC, cu următorul conținut: *„Înainte de a admite renunțarea la apel, instanța judecătorească explică apelantului efectul acestui act de procedură. Instanța nu va admite renunțarea la apel, dacă acest act contravine legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului”*.

5. Abrogarea art. 361 CPC *Alăturarea la apel*.

6. Introducerea unui alineat nou, alin.(3), la art.362¹ CPC RM, cu următorul conținut *„Cererea de apel incident urmează să întrunească toate condițiile de fond și formă indicate pentru cererea de apel”*.

7. Completarea art. 365 (1¹) CPC cu următoarele prevederi *„Cererea suplimentară de apel se depune în termen de 15 zile de la data comunicării hotărârii integrale. Termenul de 15 zile este termen de decădere și nu poate fi restabilit”*.

8. Completarea reglementărilor de la art. 374 alin.(4) CPC, care prevăd posibilitatea încetării procedurii în apel, cu următorul temei: *apelantul a înaintat o nouă pretenție, neexaminată în prima instanță*.

9. Introducerea instituției scoaterii cererii de apel de pe rol, având în calitate de temeiuri: încălcarea alin. (3) art. 365 CPC, depistată după primirea cererii, neachitarea în timpul stabilit de judecător a taxei de stat, în cazul eșalonării sau amânării achitării acesteia.

10. Modificarea art. 365 CPC, după cum urmează:

„În cererea de apel se indică:

a) instanța cătreia îi este adresat apelul;

b) numele sau denumirea, domiciliul sau sediul apelantului, calitatea lui procedurală;

- c) *hotărârea atacată, instanța care a emis-o, completul de judecată, data emiterii, cu indicarea dacă se atacă în totalitate sau o anumită parte/părți;*
- d) *motivele pentru care consideră că hotărârea este neîntemeiată și/sau ilegală;*
- e) *probele noi care nu au fost prezentate în prima instanță și motivele pentru care nu au fost prezentate în termenul stabilit;*
- f) *solicitările apelantului (indicarea exactă a deciziei pe care, în opinia apelantului, urmează să o ia instanța în conformitate cu art.385 CPC);*
- g) *numele și domiciliul martorilor, dacă se cere a fi citați în apel;*
- h) *documentele ce se anexează”.*

11. Introducerea instituției refuzului la faza examinării apelului, așa încât temeiurile de restituire să rămână cele prevăzute actualmente la art. 369 alin.(1) lit. a) și e) CPC, iar temeiuri de refuz să fie cele prevăzute în prezent la art. 369 alin.(1) lit. b), c) , d) și f) CPC.

12. Completarea reglementărilor care prevăd posibilitatea încetării procedurii în apel cu următorul temei: *„Apelantul a înaintat o nouă pretenție, neexaminată în prima instanță.”*

13. Modificarea art. 372, alin. (1) CPC, după cum urmează: *„Părțile și alți participanți la proces au dreptul să prezinte noi probe, dacă acestea nu au fost invocate în primă instanță, fără ca acest lucru să se datoreze intenției sau neglijenței părții”.*

14. Abrogarea sintagmei *„schimbarea calității procedurale a părților”* din art.372 (2) CPC.

15. Introducerea unui nou alineat la art.373, alin.(7) CPC, cu următorul conținut: *„Instanța nu va admite acceptarea de către apelant a înrăutățirii situației în calea sa de atac, dacă acest act contravine legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului”.*

16. Modificarea art. 374 alin. (3) CPC, după cum urmează: *„În cazul retragerii apelului, instanța de apel dispune, printr-o încheiere, încetarea procedurii de apel în privința persoanei care a retras apelul, fapt ce se aduce la cunoștință participanților la proces, și examinează apelurile altor participanți la proces”.*

17. Modificarea prevederilor alin. (1) art. 374 CPC, după cum urmează: *„Apelantul poate retrage apelul până la sfârșitul pledoariilor. Retragerea se face în scris sau oral, în ultimul caz, cu consemnare în procesul-verbal”.*

18. Modificarea art. 379, alin. (2) CPC, după cum urmează: *„Dacă apelantul nu se prezintă la ședința de judecată și nu a comunicat instanței motivele neprezentării ori motivele sunt considerate de către instanță neîntemeiate, sau nu a solicitat examinarea în lipsă, la cererea*

intimatului, instanța de apel scoate cererea de apel de pe rol, dacă prin acest act nu se încalcă drepturile altor persoane”.

19. Abrogarea alin. (2) al art. 380 CPC, care reprezintă o simplă repetare a unei norme deja existente.

20. Completarea art. 429 CPC cu un nou alineat, alin.(6), cu următorul conținut: *„Acordul de a ataca hotărârea direct cu recurs duce la suspendarea executării hotărârii, dacă participanții nu vor prevedea altfel în înscrisul autentificat. Dacă însă consimțământul va fi făcut prin declarație verbală, atunci participanții vor trebui să declare verbal în fața primei instanțe că au decis să deroge de la norma care prevede suspendarea executării hotărârii, fapt ce trebuie consemnat în procesul-verbal al ședinței de judecată”.*

21. Revizuirea modului de organizare a dezbaterilor în cadrul apelului. Considerăm că ar fi oportun ca examinarea cauzei în apel să înceapă cu raportul judecătorului asupra cauzei, apoi să urmeze înaintarea cererilor și demersurilor, ulterior să se purceadă la examinarea fondului sau, după caz, și a probelor noi, încheindu-se cu expunerile participanților prin pledoariile de final. În acest sens, urmează să fie abrogat art.382 CPC RM.

22. Stipularea posibilității examinării apelului în procedură scrisă, în cazul în care nu există circumstanțe sau probe noi, care trebuie examinate, sau dacă părțile au ajuns la un acord în acest sens.

23. Modificarea art.24, alin.(1) din Codul de Executare, după cum urmează: *„la cererea creditorului, executorul judecătoresc calculează dobânzile, penalitățile și alte sume rezultate din întârzierea executării, de la data stabilită de instanța de judecată”.*

Sugestii privind potențialele direcții de cercetare legate de tema abordată: În baza rezultatelor materializate în cadrul acestei teze de doctorat, au fost identificate și eventuale direcții ale unor cercetări de perspectivă, între care: analiza instituției apelului în cadrul procedurii contenciosului administrativ.

BIBLIOGRAFIE

Acte normative:

În limba română:

1. Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr. 309-320.
2. Codul de procedură civilă al României– Noul cod de procedură civilă. Legea 134/2010, republicat 2015. [citată 20.06.2019]. Disponibil: http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.130-134.
4. Codul civil al Republicii Moldova. Nr.1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.66-75.
5. Codul de executare al Republicii Moldova. Nr.443 din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.214-220.
6. Legea taxei de stat. Nr.1216 din 03.12.1992. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1992, nr.12.

În limba rusă:

7. Гражданский процессуальный кодекс Латвии от 03.11.1998. [citată 25.09.2018]. Disponibil: <http://latvia.regnews.org/doc/zq/iw-1.htm>
8. Гражданский Процессуальный Кодекс Республики Беларусь. [citată 12.05.2016]. Disponibil: http://kodeksy-by.com/grazhdanskij_protssesualnyj_kodeks_rb.htm.
9. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №138-ФЗ (ред. от 02.12.2019). [citată 22.09.2019]. Disponibil: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/89542d250f1be22ca3c7fafb3bb079b97abce2c6/.
10. Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. [citată 25.09. 2018]. Disponibil: http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskij_protseusual_nij_kodeks_ukraini/statja-363.htm

În limba engleză și franceză:

11. *Civil procedure law*. [citat 12.01.2020]. Disponibil: <https://likumi.lv/ta/en/id/50500-civil-procedure-law>.
12. *Code de procedure civile*. [citat 23.07.2018]. Disponibil: http://codes.droit.org/CodV3/procedure_civile.pdf.
13. *Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania*. [citat 13.01.2020]. Disponibil: <https://www.international-arbitration-attorney.com/wp-content/uploads/2013/07/Lithuania-Arbitration-Law.pdf>.
14. *Code of Civil Procedure*. [citat 25.09.2018]. Disponibil: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/513122013001/consolide>.

Hotărâri, avize, recomandări:

În limba română:

15. Aviz consultativ al CSJ cu privire la modul de aplicare a art.171, art.423 și art.428 CPC. [citat 29.08.2019]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=3
16. Convenția Europeană a Drepturilor Omului [citat 29.08.2019]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
17. Decizia Curții de Apel Chișinău din 27 iunie 2019 în Dosarul nr.2a-1933/19. [citat 23.09.2019]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/3d555a8d-c966-4029-9974-1dec7447eaa7
18. Hotărârea Gurov c. Moldovei. [citat 29.08.2019]. Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GUROV%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GUROV%20(ro).pdf);
19. Hotărârea Tudor Comerț c. Moldovei. [citat 29.08.2019]. Disponibil: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/TUDOR-COMERT.pdf.
20. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție, nr.6 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor în ordine de apel. În: *Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, p.6-7. [citat 17.01.2020]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_csj.php?id=70
21. Încheierea Curții de Apel Chișinău din 22.08.19 în Dosarul nr.2ac-597/19. [citat 29.08.2019]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/fb2292a1-da28-473d-af4e-b67dc8eca540

22. Încheierea Curții de Apel Chișinău din 22.08.19 în Dosarul nr.2a-2967/19. [citată 29.08.2019]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/1f5cbd1a-f905-4323-a3e8-26127a8e09d5
23. *OUG 80/2013 privind taxele judiciare de timbru. Ordonanța de urgență nr. 80/2013*. Publicată în Monitorul Oficial al României nr.392 din 29 iunie 2013. [citată 23.07.2018]. Disponibil: http://www.dreptonline.ro/legislatie/oug_80_2013_taxele_judiciare_de_timbru_ordonanta_de_urgența_80_2013.php
24. Recomandarea nr (95) 5 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind introducerea și îmbunătățirea funcționării sistemelor și procedurilor de apel în materie civilă și comercială. În: *Eficiența și echitatea justiției. Standarde europene* / coord. C. Danileț. București: Editura I.R.D.O., 2008. 124 p. ISBN 978-973-9316-71-2. [citată 08.09.2019]. Disponibil: http://irido.ro/irido/pdf/539_ro.pdf.

În alte limbi:

25. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации № 13, г. Москва 19 июня 2012 г. О применении судами норм гражданского процессуального законодательства, регламентирующих производство в суде апелляционной инстанции [citată 26.09.2018]. Disponibil: <http://www.supcourt.ru/documents/own/8300/>
26. Legal acts of the Republic of Latvia. [citată 24.07.2019]. Disponibil: <https://likumi.lv/ta/en/id/50500-civil-procedure-law>
27. Recommendation No R(95) of the Committee of Ministers to Members States concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases [citată 26.09.2019]. Disponibil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505f3c>
28. Verwaltungsgerichtsordnung [citată 30.04.2019]. Disponibil: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/>
29. Zivilprozessordnung [citată 27.10.2019]. Disponibil: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/BJNR005330950.html>

Surse științifice:

În limba română:

30. BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală.* / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p. ISBN 978-9975-4072-9-8
31. BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială.* / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 492 p. ISBN 978-9975-4072-2-9
32. BOROI, G. *Drept procesual civil. Note de curs.* Vol. II. București: Romfel, 1993. 287 p.
33. BOROI, G., STANCU, M. *Fișe de procedură civilă.* București: Hamangiu, 2019. 736 p. ISBN 978-606-27-1212-9.
34. BUZILĂ, V. Calea de atac a apelului și principiul dublului grad de jurisdicție. În: *Fortuna*, 2012, nr.1-2, pp.17-23.
35. *Cartea de cereri și acțiuni. Modele. Comentarii. Explicații.* / R.Moglan, I.Ivanovici, M.Prisăcaru, I.Matei. Coord. O.Spineanu Matei. Ed.a III-a. București: All Beck, 2008. XVIII + 731 p. ISBN 978-973-115-407-7.
36. *Călăuza juristului. Cereri și acțiuni în justiție. Explicații. Jurisprudență. Modele.* / Coord. D.A.P.Florescu. Ediția a V-a. București: C.H. Beck, 2014. 1248 p. ISBN 978-606-18-0184-8.
37. CÂMPEAN, A. *Apelul în procesul civil.* București: Universul juridic, 2017. 303 p. ISBN 978-6066739849.
38. CHIFA, F. Prezentarea probelor la examinarea cauzelor civile. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. 2019, nr.3(123). pp. 133-137. ISSN 1814-3199.
39. CIOBANU, V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă.* Volumul II. București: Național, 1997. 734 p. ISBN 9739308007.
40. CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. *Noul Cod de procedură civilă, comentat și adnotat, Vol.I – art.1-526. Ediția a II-a.* București: Universul Juridic, 2016. 1550 p. ISBN 978-606-673-697-8.
41. CIUTACU, F. *Drept procesual civil. Culegere de spețe.* Ploiești: LVS CREPUSCUL, 2001. 275 p. ISBN 973-85184-0-7.
42. Comentarii la Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. În: *Reform assistance to Moldova*, 2018
43. CRIȘU, C. *Ghidul juristului. Teorie și jurisprudență selectivă.* Ediția a XII-a. Argeș: Juris Argessis, 2009. 848 p. ISBN 973-98313-1-1.
44. *Culegere de practică judiciară a Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție (2005-2006). Acte ce vizează drepturile, libertățile fundamentale ale Omului și*

- Justiția*. / Resp.de ediție M.Poalelungi. Chișinău: Cartier, 2007. 862 p. ISBN 978-9975-79-443-5.
45. DĂNILĂ, L., ROȘU, C. *Drept procesual civil*. Ediția a IV-a. București: All Beck, 2004. 464 p. ISBN 973-655-609-3.
46. DELEANU, I. *Tratat de procedură civilă*. Vol.2. București: Universul Juridic, 2013. 835 p. ISBN 978-973-127-989-3.
47. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed.a II-a, revăzută și adăugită. București: Univers enciclopedic, 2009. [citat 17.01.2020]. Disponibil: <https://dexonline.net/definitie-sarcina>
48. DORFMAN I. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Foxtrot, 2005. 124 p. ISBN 9975-9738-1-7.
49. DRAGOMIR, E., PALIȚA, R. *Drept procesual civil. Sinteze pentru pregătirea examenului de admitere și definitivare în profesia de avocat*. Ed. a III-a. București: Nomina Lex, 2011. 392 p. ISBN 978-606-8153-31-5.
50. DURAC, Gh. *Drept procesual civil. Actele de dispoziție ale părților în procesul civil*. Iași: Polirom, 1999. 194 p. ISBN 973-683-313-5.
51. GAFTON, L. Noțiunea și importanța apelului în procedura civilă. Aspecte istorice. În: *Revista Națională de Drept*, 2016, nr.7 (189), pp.14-18. ISSN 1811-0770.
52. HILSENRAD, A., STOENESCU, I. *Procesul civil în R.P.R.* București: Editura Științifică, 1957. 595 p.
53. IONESCU, S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul juridic, 2010. 220 p. ISBN 978-973-127-477-5.
54. JIMBEI, I. Apelul incident. În: *Materialele conferinței internaționale „Procesul civil și executarea silită. Trecut, prezent, viitor”*, București: Universul juridic, 2018. pp.377-389. ISBN 987-606-39-0324-3.
55. JIMBEI, I. Deficiențe legislative în procedura de judecare a apelului. În: *Materialele conferinței internaționale științifico-practice „Integrarea europeană: Aspecte economico-juridice”*, ediția a IV-a, 21.12.18. Universitatea de Studii Europene din Moldova, Universitatea Cooperatistă din Kazan, Universitatea din Suceava „Ștefan cel Mare”. Chișinău, 2018. pp.354-359. ISBN 978-9975-3287-0-8.
56. JIMBEI, I. Finalitatea și perspectivele alăturării la apel. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2019. Nr. 8 (128). p. 89-93. ISSN 1814-3199.

57. **JIMBEI, I.** Efectul devolutiv al apelului. În: *Materialele conferinței internaționale „Procesul civil și executarea silită. De la clasic la modern”*. București: Universul juridic, 2019, pp.226-242. ISBN 878-606-39-0507-0.
58. **JIMBEI, I.** Intentarea procedurii de apel: deficiențe normative. În: *Revista Institutului Național al Justiției*. Nr. 4(43) / 2017. pp. 36-40. ISSN 1857-2405.
59. **JIMBEI, I.** Lacune în reglementarea procedurii de judecare a apelului. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. Conferința științifică națională cu participare internațională. Universitatea de Stat din Moldova. 28-29 septembrie 2016. Rezumate ale comunicărilor. (Partea I). Științe juridice. Chișinău, p.231-234. ISBN 978-9975-71-815-8.
60. **JIMBEI, I.** Natura juridică a apelului. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. Conferința științifică cu participare internațională. 8-9 noiembrie 2018. Universitatea de Stat din Moldova. Rezumate ale comunicărilor. Științe juridice. Chișinău, p.353-356. ISBN 978-9975-142-50-2.
61. **LAZĂR, I.** *Procedura civilă de drept intern și european*. Timișoara: Eurostampa, 2012. 661 p. ISBN 978-606-569-420-0.
62. **LEȘ, I.** *Comentariile Codului de procedură civilă*. Vol.II. București: ALL Beck, 2001. 648 p. ISBN 973-655-138-5.
63. **LEȘ, I.** *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole*. Vol I. București: C.H. Beck, 2013. 1440 p. ISBN: 978-606-18-0126-8.
64. **LEȘ, I.** *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. Ediția a III-a, revizuită. București: Hamangiu, 2008. 384 p. ISBN 978-973-1836-50-8.
65. **LEȘ, I.** *Tratat de drept procesual civil*. Ediția a III-a. București: All Beck, 2005. 960 p. ISBN 973-655-623-9.
66. *Manualul judecătorului pentru cauze civile* / M.Poalelungi, S.Filincova, I.Sârcu et al., ediția a II-a. Chișinău: Tipografia centrală, 2013. 1200 p. ISBN 978-9975-53-197-9.
67. **MĂGUREANU, F.** *Drept procesual civil*. Ediția a XII-a. București: Universul juridic, 2010. 768 p. ISBN 9789731274317.
68. **MĂGUREANU, F.** *Drept procesual civil român*. București: Lumino Tipo, 1977. 432 p.
69. **MUNTEANU, A.** Criterii de delimitare între ilegalitatea și netemeinicia hotărârii în jurisprudența Curții Federale de Justiție a Germaniei. În: *Revista Națională de Drept*, 2010, nr.3 (114), pp.55-56. ISSN 1811-0770.
70. **MUNTEANU, A.** Cu privire la conceptul căilor de atac al hotărârilor judecătorești în procedura civilă. În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr.3, pp.91-96. ISSN 1811-0770.

71. NEGRILA, C. *Apelul în procesul civil. Practica judiciară*. București: Hamangiu, 2007. 440 p. ISBN 978-973-1720-29-6.
72. NEGRU, B., NEGRU-COȘERU, A. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p. ISBN 978-9975-928-90-8.
73. NICOLAE, A. Aspecte ale aplicării principiului *non reformatio in peius* în procesul civil. În: *Dreptul*, nr.10, 2001. București. pp.74-85. ISSN 1018-0435.
74. OPRINA, E. *Participanții la procesul civil*. București: Rosetti, 2005. 389 p. ISBN 973-8378-95-8.
75. PÂRVU, L. *Părțile în procesul civil*. București: All Beck, 2002. 220 p. ISBN 973-655-159-8.
76. PÂRVU, L.N. *Apelul în procesul civil*. București: Lumina Lex, 2004. 208 p. ISBN 973-588-796-7
77. PISARENCO, O. *Drept procesual civil. Note de curs*. Ed. a II-a. Chișinău: Tehnica-Info, 2012. 404 p. ISBN 978-9975-45-080-2.
78. POALELUNGI, M. *Ghidul cetățeanului. Procedura civilă*. Chișinău: Cartier juridic, 2008. 364 p. ISBN 978-9975-79-523-4.
79. POALELUNGI, M., ș.a. *Modele de acte judecătorești. Procedură civilă*. Ediția a III-a. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2014. 1140 p. ISBN 978-9975-53-285-3.
80. PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p. ISBN 978-9975-72-309-1.
81. RUSU, I., CAVCALIUC, O., COVAL, V. *Procedură civilă: Legislație consolidată și jurisprudență relevantă* / I. Rusu (coord.). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2019. 861 p. ISBN 978-9975-146-68-5.
82. SPERIUSI-VLAD A. *Apelul în procesul civil*. București: Universul juridic, 2015. 288 p. ISBN: 606-673-649-7.
83. STOICA, A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul juridic, 2011. 212 p. ISBN 978-973-127-468-3.
84. ȘTEFĂNIȚĂ, C. Neagravarea situației în propria cale de atac în procesul civil. În: *Dreptul*, 2005, nr.6, pp.99-101. ISSN 1018-0435.
85. TĂBÂRCĂ, M. *Drept procesual civil*. Vol. II. Procedura contencioasă în fața primei instanțe. Procedura necontencioasă judiciară. Ed. a II-a. București: Solomon, 2017. 808 p. ISBN 978-606-94050-7-9.
86. ȚURCAN, O. Codul administrativ – factor de consolidare a accesului la justiția administrativă în Republica Moldova. În: *Legea și Viața*. 2019, nr. 8 (332), pag.38-45. ISSN: 1810-309X.

87. UȚA, L. *Apelul în procesul civil. Practică judiciară*. București: Hamangiu, 2018. 457 p. ISBN 978-606-27-0988-4.

În limba rusă:

88. АЛИЕВ, Т.Т. О концентрации доказательств по гражданским делам в суде апелляционной инстанции. В: *Проблемы законности*, 2013, №124. ISSN 2224-9818. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-kontsentratsii-dokazatelstv-po-grazhdanskim-delam-v-sude-apellyatsionnoy-instantsii>.
89. АННЕНКОВ, К.Н. *Опыт комментария к Уставу гражданского судопроизводства*. 184. Apud: БОРИСОВА, Е.А. *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*. Москва: Норма, Инфра-М, 2016, 352 с. ISBN 978-5-91768-724-7.
90. АФАНАСЬЕВ, С.Ф., ЗАЙЦЕВ, А.И. *Гражданский процесс*. Москва: Норма, 2004. 463 с. ISBN 5-89123-855-1.
91. БЕНТАМ И. *О судопроизводстве*, 1860 . Apud: БОРИСОВА, Е.А. *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2016. 352 с. ISBN 978-5-91768-724-7.
92. БОРИСОВА, Е.А. *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2016. 352 с. ISBN 978-5-91768-724-7.
93. БОРИСОВА Е.А. Правило о запрете поворота к худшему в гражданском процессе. В: *Вестник Российского Университета Дружбы Народов*. Серия: Юридические науки, 2007, №5. с. 39-44. ISSN 2313-2337. [citat 15.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/v/pravilo-o-zaprete-povorota-k-hudshemu-v-grazhdanskom-protsesse>.
94. ВАСИКОВСКИЙ, Е.В. *Учебник гражданского процесса*. Москва: Зерцало, 2003. 464 с. ISBN 5-8078-0090-7
95. ВЛАСОВ, В.В. *Гражданское процессуальное право*. Москва: Велби, 2004. 427 с. ISBN 5-98032-357-0.
96. *Гражданский процесс*. / под ред. Мусина В.А., Чечиной А. Н, Чечота Д.М. Москва: ПБОЮЛ Гриженко, 2001. 544 с.
97. *Гражданский процесс*. / Отв. ред. В.В. Ярков. 8-е изд., перераб. и доп. Москва - Берлин: Инфотропик Медия, 2012. 768 с. ISBN 978-5-9998-0076-3.
98. *Гражданский процесс*. Учебник. Изд. 6-е / под ред. М.К. Треушникова. Москва: Городец, 2018. 832 с. ISBN: 978-5-906815-71-2.

99. ГРИБОВ, Н.Д. *Правовая природа апелляции в цивилистическом процессе*. Дисс. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук. Москва, 2017. 240 с. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <http://www.dslib.net/civil-process/pravovaja-priroda-apelljicii-v-civilisticheskom-processe.html>.
100. ДУДИНА, В. Ю. Виды апелляции. В: *Молодой ученый*, 2018, №18 (204), С. 229-231. [citat 08.09.2019]. Disponibil: <https://moluch.ru/archive/204/50002/>.
101. ЕГОРОВА, Т.З. Новеллы апелляционного производства в гражданском процессе. В: *Вестник Удмуртского Университета, серия «Экономика и право»*, 2014, №4. ISSN 2412-9550. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/novelly-apellyatsionnogo-proizvodstva-v-grazhdanskom-protssesse-2>.
102. ЕЛИСЕЕВ, Н.Г. *Гражданское процессуальное право зарубежных стран*. 2-издание. Москва: Проспект, 2004. 624 с. ISBN 5-98032-550-6.
103. ЗАЙЦЕВ, И.М. *Устранение судебных ошибок в гражданском процессе*. Саратов: Изд-во Саратовского госуниверситета, 1985.
104. ЗОЛОТУХИН, А. Д. Процессуальные основания для отмены или изменения решений суда, не вступивших в законную силу, как процессуальная форма судебных ошибок в гражданском судопроизводстве. В: *Вестник Тамбовского Государственного Университета, серия «Гуманитарные науки»*, 2015, №4. ISSN 1810-0201. [citat 07.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/protsessualnye-osnovaniya-dlya-otmeny-ili-izmeneniya-resheniy-suda-ne-vstupivshih-v-zakonnuyu-silu-kak-protsessualnaya-forma-sudebnyh/viewer>.
105. ИСАЧЕНКО В.Л. *Мировой суд. Практический комментарий на первую книгу Устава гражданского судопроизводства*, 1913, с.719. Apud: БОРИСОВА, Е.А. *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2016. 352 с. ISBN 978-5-91768-724-7.
106. КОРШУНОВ, Н.М., МАРЕЕВ, Ю.Л. *Гражданский процесс*. 2-е издание. Москва: Омега-Л, 2007. 526 с. ISBN 978-5365-07-93-2.
107. КУРАС Т.Л. Вопросы рассмотрения дел в апелляционной инстанции в порядке гражданского судопроизводства: история и современность. В: *Сибирский юридический вестник*, 2007, №4 (39), с.83-87. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-rassmotreniya-del-v-apellyatsionnoy-instantsii-v-poryadke-grazhdanskogo-sudoproizvodstva-istoriya-i-sovremennost>.

108. МАНЯК, Н.И. Совершенствование гражданского процессуального законодательства в части осуществления права на обжалование судебных постановлений. В: *Юридическая наука и правоохранительная практика*, 2011, №4. с.96-99. ISSN 1998-6963.
109. *Мировой судья в гражданском судопроизводстве*. Научно-практическое пособие / Борисова Е.А., Ефимов А.Ф., Жуйков В.М., Кудрявцева Е.В., и др.; под ред. Ефимова А.Ф., Пискарева И.К. Москва: Городец, 2004. 816 с.
110. МИХАЙЛОВ М.М. История образования и развития системы русского гражданского судопроизводства до 1649 года: избранные произведения. С-107-108. Apud: БОРИСОВА, Е.А. *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2016. 352 с. ISBN 978-5-91768-724-7.
111. *Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ*, 2-е издание, переработанное и дополненное / под. ред. Борисовой Е.А. Москва: Норма, Инфра-М, 2012. 768 с. ISBN 978-5-91768-269-3.
112. РИХТЕР А.К. О полной и неполной апелляции. В: *Журнал Министерства юстиции*. 1907. N.3, с.10. Apud: БОРИСОВА, Е.А. *Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам*. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2016. 352 с. ISBN 978-5-91768-724-7
113. СМАГИНА, Е.С. *Теоретические аспекты апелляционного производства по обжалованию решений и определений мировых судей в российском гражданском процессе*. Дисс. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2005. 210 с. [citat 12.10.2017]. Disponibil: <http://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-aspekty-apellyatsionnogo-proizvodstva-po-obzhalovaniyu-reshenii-i-opredelenii>.
114. СПАСОВИЧ, В.Д. *Сочинения*. Т. VI. Судебные речи (1875-1882), 1894. Apud: СМАГИНА, Е.С. *Теоретические аспекты апелляционного производства по обжалованию решений и определений мировых судей в российском гражданском процессе*. Дисс. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2005. 210 с. [citat 12.10.2017]. Disponibil: <http://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-aspekty-apellyatsionnogo-proizvodstva-po-obzhalovaniyu-reshenii-i-opredelenii>.
115. ТИЩЕНКО, И.В, КОЛЕСНИКОВА, О.А. Вопросы правового регулирования апелляционного производства как средства защиты прав и интересов субъектов гражданских процессуальных правоотношений в условиях развития и функционирования подиндустриального общества. В: *Научные Форумы*, 2014 (2)1 с.147-14

În alte limbi:

116. *BC Court of Appeal: Guidbooks for Appellants*. [citat 12.01.2020]. Disponibil: [https://www.courtofappealbc.ca/appellant-guidebook/3.5-introducing-new-evidence?ct=t\(step-index-link\)](https://www.courtofappealbc.ca/appellant-guidebook/3.5-introducing-new-evidence?ct=t(step-index-link)).
117. BILDER M.-S. The origin of the Appeal in America. L.J.913. În: *Hastings Law Journal*, vol.48, 1997. [online]. Boston College Law School Legal Studies Research Paper No.1998-01. [citat: 20.03.2019]. Disponibil: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=140477
118. Burke C. The Right to Appeal. In: *North Carolina Law Review*. Vol. 91 № 4 (Forthcoming)) p. 2. Apud: ГРИБОВ, Н.Д. *Правовая природа апелляции в цивилистическом процессе*. Дисс. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук. Москва, 2017. 240 с. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <http://www.dslib.net/civil-process/pravovaja-priroda-apelljicii-v-civilisticheskom-processe.html>.
119. CLINTON M. SANDVICK. *How to Appeal a Civil Case* /coauthored Clinton M. Sandvick, JD, PhD. [citat: 20.03.2019]. Disponibil: <https://www.wikihow.com/Appeal-a-Civil-Case>
120. HARRIS, O'BOYLE & WABBRICK. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: University Press, 2014, pag.401-402.
121. *International Arbitration Laws in Lithuania*. [citat 25.09.2018]. Disponibil: <https://www.international-arbitration-attorney.com/wp-content/uploads/2013/07/Lithuania-Arbitration-Law.pdf>.
122. JOLOWICZ, J.A. Court of Appeal or Court of Error? In: *The Cambridge Law Journal*.1991, vol.50, issue 1, pag.54-57. ISSN 0008-1973. [citat 12.10.2017]. Disponibil: <https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-law-journal/article/court-of-appeal-or-court-of-error/226E5410013508EE2BCCA8044BE832E8>.
123. LEVON-GUÉRIN, F., CHADELAT, C. The lenght of civil first instance and appeal procedures in France: Endemic delay and the need for reform. În: *The Liverpool Law Review*, 1998, Vol.XX (2), p.177-199. ISSN: 0144-932X (Print) 1572-8625 (Online). [citat 06.01.2020]. Disponibil: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02799316>.
124. *Prince Edward Island Supreme Court – Appeal Division. How to process a Civil Appeal*. [citat: 12.01.2020]. Disponibil: http://www.gov.pe.ca/photos/original/sup_civilappeal.pdf
125. TRACOL, X. Looking back at M. v EMEA: Its contribution to the development of appeal and review procedures in EU civil service law and litigation. În: *Common Market Law Review*, 2012, vol. 49, No 4. p.1457-1474. ISSN 0588-7453. Disponibil:

Surse electronice:

126. ALI / UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure [citat 30.02.2019]. Disponibil: <https://www.unidroit.org/instruments/transnational-civil-procedure>
127. *Citate celebre de Albert Einstein*. [citat 07.01.2020]. Disponibil: <https://cuvintecelbre.ro/citate/autori/albert-einstein/>.
128. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*. [citat 07.01.2020]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
129. *Ghid de bune practici în materie de căi de atac interne*. [citat 07.01.2020]. Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/03/Ghid-de-bune-practici-în-materie-de-căi-de-atac-interne-RO.pdf>
130. How to Appeal a Civil Case [citat 25.03.2019]. Disponibil: <https://www.wikihow.com/Appeal-a-Civil-Case>
131. Legal acts of the Republic of Latvia. [citat 24.07.2019]. Disponibil: <https://likumi.lv/ta/en/id/50500-civil-procedure-law>
132. *Verwaltungsprozessrecht*_(Deutschland). [citat 17.01.2020]. Disponibil: [https://de.wikipedia.org/wiki/Verwaltungsprozessrecht_\(Deutschland\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Verwaltungsprozessrecht_(Deutschland)).
133. *Что такое административное судопроизводство?* [citat 17.01.2020]. Disponibil: <http://народныйвопрос.рф/Home/Article/6195>.

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Jimbei Ina

Curriculum Vitae

Nume, Prenume:

Jimbei Ina

Data nașterii, locul de baștină:	11.04.1988, Republica Moldova, or.Criuleni
Adresa actuală:	Mun. Chișinău, str. Ivan Zaikin nr.10, Tel: 069994037, e-mail: ina.jimbei@gmail.com
Educația:	<u>2006-2010</u> - Universitatea de Stat din Republica Moldova, Facultatea de Drept, specialitatea Drept Civil, media generală- 9,70 <u>2010 -2012-</u> Universitatea de Stat din Republica Moldova, Facultatea de Drept, ciclul II, masterat , specialitatea Drept Procesual Civil, media generală- 9,90 <u>2014- prezent</u> - Universitatea de Stat din Republica Moldova, Facultatea de Drept, doctorat , specialitatea Drept Procesual Civil.
Experiența de muncă:	<u>2010-2011</u> – avocat stagiar <u>2011 - prezent</u> - avocat (Cabinetul avocatului „Jimbei Ina”) <u>2012 – prezent</u> - lector universitar (disciplina: Drept procesual civil, Facultatea Drept, USM) <u>aprilie-septembrie 2013</u> - expert în cadrul proiectului „Abilitarea juridică a comunităților rurale prin intermediul unei rețele de parajuriști comunitari”, crearea site-ului parajurist.md, domeniile: proces civil, metodele alternative de soluționare a conflictelor (Fundatia Soros Moldova) <u>mai-decembrie 2013</u> – expert în cadrul proiectului „Implimentarea mecanismului de restituire a cheltuielilor de asistență juridică garantată de stat” (CNAJGS și Fundatia Soros Moldova) <u>2012 - 2016</u> - membru supleant al Comisiei de licențiere a executorilor judecătorești
Limba vorbită; alte limbi străine bine cunoscute:	Limba română – limbă maternă Limba engleză – nivel B2 Limba rusă – nivel C1 Limba germană– nivel B 1 (în proces de studiu)

Activități, concursuri, olimpiade, conferințe, seminare, premii:	<u>1 octombrie 2019</u> – Diploma de onoare conferită de către Ministerul Justiției pentru activitate prodigioasă didactico-științifică; <u>Mai 2019</u> - Cursul „Instrumente web pentru predare interactivă”, America House; <u>13 iulie 2019</u> Atelier „Utilizarea tehnologiilor informaționale în activitatea profesională a femeilor avocate (Word, Excel, Power Point)”; <u>28-29 martie 2019</u> Seminar privind aplicarea noului Cod administrativ, organizat de Fundația Germană pentru Cooperare Juridică; <u>30-31 ianuarie 2019</u> Instruire privind formarea formatorilor în cadrul proiectului „Educație legală - cultivarea respectului statului de drept în rândul generației tinere”; <u>17-18 ianuarie 2019</u> Seminar privind aplicarea și punerea în aplicare a noului Codul administrativ, organizat de Fundația Germană pentru Cooperare Juridică; <u>21 decembrie 2018</u> Conferința internațională „Integrare europeană - aspecte economice și juridice”; <u>22 -23 noiembrie 2018</u> Seminar privind aplicarea noului Cod administrativ, organizat de Fundația Germană pentru Cooperare Juridică; <u>19 noiembrie 2018</u> Instruire privind educația bazată pe învățarea bazată pe probleme (PBL); <u>30 august-1 septembrie 2018</u> Conferința internațională „Procedură civilă și executare obligatorie”, organizată în România, Târgu Mureș, de Camera executorilor judecătorești; <u>2014</u> - Diploma de merit ca simbol al aprecierii și recunoașterii pentru merite speciale în elaborarea „Modelelor de documente judiciare” oferite de Curtea Supremă de Justiție;
---	--